

TYÖELÄKE

5
95

Kuntoutukseen ajoissa

Työkyvyttömyyden
arvioinnista
työkyvyn arviointiin

AJASSA

UUDISTUKSELLE USKOTTAVAM-
PAAN ELÄKETURVAAN 2
Kansanedustaja Maija Perho pitää työeläke-
uudistusta mittavana ja siitä saatavia säästöjä
merkittävinä. Hänen mukaansa uudistus
myös parantaa työeläketurvan uskottavuutta.

KUNTOUTUKSEEN AJOISSA 6
Ylilääkäri Sakari Tolan mukaan kuntoutus
aloitetaan yleensä turhan myöhään. Aika ja
sairauspäivärahat vain kuluvat. Kun kuntou-
tus otetaan mahdollisimman varhaisessa vai-
heessa puheeksi, jää aikaa harkita eri vaihto-
ehtoja eikä eläkkeen hakemiseen tarvitse
ehkä ryhtyä ollenkaan.

RAKENTAVASTI ETEENPÄIN 8
Osastopäällikkö Eeva Ahokas tarjoaa Kelan
korkeatasoista työkyvyn arvioinnin asian-
tuntemusta tulevaisuudessa myös työkyvyt-
tömyyseläkkeiden ratkaisijoiden yhteiskäyt-
töön. Miten – siihen olisi yhteistyössä haetta-
va vastauksia.

VUOROIN TYÖSSÄ,
VUOROIN VAPAALLA 15
Suuri joukko työttömiä etsii itselleen epätoi-
voisesti leipäpuuta, vaikkapa lyhyempäänkin.
Joillakin on taas työtä liikaa, jopa loppuun
palamiseen asti. Kaksivuotiselta työvuorotte-
lulta odotetaan lievitystä näihin kumpaakin
ongelmaan.

SUUNTANA HYVÄ TYÖKYKY 26
Työterveyslaitos ja Eläkevakuutusosakeyhtiö
Ilmarinen ovat yhdessä julkaisseet kirjan
"Hyvä työkyky".

TYÖELÄMÄN MUUTOSTEN
JÄLJET NÄKYVÄT 30
Työeläkepäivän paneeli pohti kysymystä,
jaksako suomalainen työelämän murrokses-
sa.

PUHEENVUORO

NÄIN SEN NÄIN 5
Kaija-Liisa Kallisen mukaan joissakin lehti-
jutuissa on keuhuttu, että "Puron paketti pur-
kaa eläkepommein" leikatessaan maksunko-
rotuksia. Sitä pommia, joka tikittää työnteki-
jöiden terveyden ja ammattitaidon menettä-
misessä ja työkyvyttömyyseläkkeelle tai pit-
käaikaistyöttömyyteen joutumisessa, uudet
lait eivät kuitenkaan tee suutariksi.

TUTKITTUA

KOKEMUS JA KOKONAISUUDET
IKÄIHMISEN VALTIT 20
Ylilääkäri Juhani Juntusen mukaan ikäänty-
vän työntekijän valttikorttina ovat kokemus
ja kokonaisuusien hallinta, vaikka ikäänty-
minen asettaa omat ehtonsa työlle, työympä-
ristölle ja organisaatiolle. Juntunen toimii
valmistumaisillaan olevan Ikääntyvä ar-
voonsa -ohjelman tutkimusjohtokunnan pu-
heenjohtajana.

ELÄKEPOLITIIKAN KEHITYS,
TULONJAKO JA KÖYHYYS 22
Köyhyyden poistamisen ohella tuloerojen ta-
saaminen on ollut suomalaisen yhteiskunta-
politiikan keskeisiä päämääriä. Päämäärään
vedoten ansiosidonnaisia eläkejärjestelmiä
on usein moitittu, että ne säilyttävät työmark-
kinoilla syntyneen eriarvoisuuden.

FAKTA

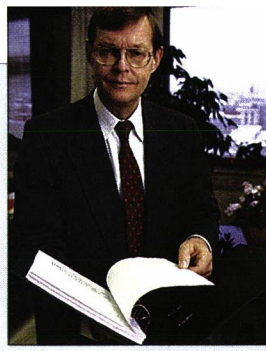
LYHYIDEN TYÖSUHTEIDEN
KETJUTUS MUUTTUU 11
Työeläkeuudistuksessa estetään työsuhteiden
aiheeton pilkkonen tiukentamalla ketju-
tussäännöstä.

ELÄKELUPAUKSET
PITÄVÄMMIKSI 12
Työnantajien, työntekijöiden ja yrittäjien
luottamus eläketurvan kestävyyyteen edellyt-
tää maksujen ja luvattujen etujen tasapainoa.
Pelkät lupaukset ilman sovittua rahoitusta
ovat epäuskottavia. Siksi lasketulta maksu-
uralta poikkeaminen edellyttää myös etujen
tarkistuksia.

LISÄELÄKETURVAN SOPEUTTAMI-
NEN ELÄKEUUDISTUKSEEN 18
Lisäeläketurvan taso on vakuutus sopimuk-
sissa ja eläkekassan sekä eläkesäätiöiden
säännöissä määritelty niin, että perus- ja lisä-
eläketurva yhdessä muodostavat saumatto-
man kokonaisuuden. Lainmuutokset, jotka
muuttavat peruseläketurvan tasoa, heijastu-
vat myös lisäeläketurvaan.

TYÖIKÄISELLE JA ELÄKEIKÄISELLE
OMAT INDEKSIT 24
Vuodesta 1996 lähtien yli 65-vuotiaiden in-
deksitarkistukset eriytyvät työikäisten indek-
sitarkistuksista.

UUSIA SOSIAALITURVA-
SOPIMUKSIA SOLMITAAN
JA VANHOJA KORJATAAN 32
Muun muassa Israelin, Latvian ja Viron
kanssa neuvottelut ovat käynnissä. EU-mai-
den kanssa aiemmin solmittuja sopimuksia
sopeutetaan Euroopan unionin säännöksiin.

Jouko Laitinen

ITSE ASIASSA KUULTUNA

LIIKUNTA KANNATTA 28
Silja Line Oy on käynnistänyt yhdessä Suomen Urheiluopiston kanssa projektin, jolla henkilökunta yritetään saada pysyvästi liikkeelle. Tavoitteena on tehdä jokaiselle työntekijälle oma liikuntastrategia.

TILASTOISTA POIMITTUA

VEL-VÄKI VÄHENTYNYT LÄHES NELJÄNNEKSELLÄ 31
Valtion eläketurvan piirissä oleva aktiiviväki on vähentynyt neljän viimeisen vuoden aikana noin 65 000 henkilöllä. Erityisen suuri poistuma oli viime vuonna, jolloin 40 000 työntekijää jätti valtion palveluksen.

OSASTOT

AJANKOHTAISTA ULKOMAILTA	33
VAKON PÄÄTÖKSIÄ	34
ETK:n SOVELTAMISRATKAISUJA	35
TIEDOKSI	36
NIMITYKSIÄ	39
ENGLISH SUMMARY	40
ELÄKE-EETU	

ELÄKEJÄRJESTELMIEN YHTEISTYÖTÄ TARVITAAN

Lähestyvä vuosi tuo tullessaan kaksi suuren luokan eläkepoliittista muutosta. Samaan aikaan työeläkeuudistus -96:n kanssa uusitaan kansaneläkelakia. Vaikka kansaneläkkeen pohjaosa reformin myötä poistuu, säilyy kansaneläke tärkeänä vähimmäisturvan takaajana jokaiselle pitempään maassa asuvalle.

Työ- ja kansaneläkkeen työnjaon viittakepit aseteltiin jo 1980-luvun alussa järjestelmän kokonaisuudistuksen yhteydessä. Nyt raja pyykitetään niin, että Kela keskittyy takaamaan vähimmäiseläkkeen sille, jolla ei ole työeläkettä tai jonka työeläke on pieni. Tähän terävoitettuun rooliin kuuluu, että kansaneläke kustannetaan verovaroin.

Uusi tilanne kieltämättä muuttaa työeläkkeen merkitystä, joka vielä kasvaa systeemin tullessa vähitellen täyteen, 40 vuoden ikään. Tyypiltään pohjoismainen eläkemallimme – EU:n termejä käytäen – konvergoituu nyt aimo askelen mannermaiseen, bismarckilaiseen suuntaan.

Toisaalta työelämän pirstoutuminen ja työttömyys korostavat kansaneläkkeen tehtävää.

Muuttuva asetelma tuo työeläkejärjestelmälle lisää vastuuta. Eläkkeenhakijat on tähän saakka hoidettu oikeuksiinsa yhdessä Kelan kanssa. Nyt puolet heistä ja jatkossa suurempikin osa tulee saamaan vain työeläkkeen. Tämä vastuu korostuu, kun käsitellään työkyvyttömyyseläkkeitä, joissa aina on voitu hyödyntää toisen osapuolen kokemusta.

Yhteistyö sisarjärjestelmän kanssa on ollut mallikelpoista sitten vuoden 1976 historiallisen kompromissin. Edelleen tarvitaan yhdessä toimimista sekä kotimaassa että ulkomailla, etenkin EU:hun suuntautuvana. Kelassa on runsaasti eläkealueen ammattitaitoa ja kokemusta. Erityinen merkitys on yli maan ulottuvalla palveluverkolla, joka on tottunut hoitamaan myös työeläkeasioita.

Jatkossakin tarvitaan molempia eläkemuotoja. Suomella ei ole mitään aihetta haikailla pois nykyisestä asumiseen perustuvasta vähimmäisturvasta. Nyt toteutuva työnjako vain lujittaa kansaneläkkeen todellista merkitystä.

Seppo Pietiläinen

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan varapuheenjohtaja Maija Perho:

UUDISTUKSELLA USKOTTAVAMPAAN TYÖELÄKETURVAAN

Kansanedustaja Maija Perho pitää työeläkeuudistusta mittavana ja siitä saatavia säästöjä merkittävinä. Leikkauksilla pärjätään pitkään, jos keskipitkän aikavälin talousennusteet eivät täydellisesti romahda. Hänen mukaansa uudistus myös parantaa työeläketurvan uskottavuutta.

minuun yhteyttä. Lisäksi olen mukana käytäntöä lähellä olevissa yhteisöissä, kuten Kehitysvammaliitossa, A-klinikkasäätiössä, Huoltajasäätiössä jne. Mutta vaikka yritän ylläpitää näitä kontakteja tietoisesti, pakosta käytännön soveltamistyöstä etäänny.

Maija Perho sanoo itse tuntevansa tuskaa silloin, kun tietää joillakin asioilla olevan kiistattomasti huonot seuraukset pitemmällä aikavälillä. Tällaisten säästöpäätösten takana on kuitenkin aina tietoisuus siitä, että hyvinvointipalvelujen ylläpitämisen takaa vain valtion talouden kestävä pohja. Talouden kestävä pohja on tietysti ollut lähtökohtana eläkeratkaisuissakin.

Oppositio äänestyytti

Tätä haastattelua tehdessä työeläke- ja kansaneläkeuudistukset on juuri hyväksytty valiokunnassa.

– Asioiden käsittelyssä näkyi valiokunnassakin oppositio – hallitus -asetelma. Oppositio halusi pienempää leikkauksia ja esimerkiksi indeksijärjestelmän muutosehdotukseen tuli vastaehdotus. Vastaehdotuksessa indeksin rakennetta olisi painotettu enemmän palkkaindeksillä.

– Kansaneläkeuudistuksesta syntyi puolestaan suuri periaatteellinen kysymys: säilyykö kansaneläkkeen kansanvakuutusluonne vai ei. Keskustan mielestä muutos murtaa sen. Ja lisäongelmaa aiheutti luonnollisesti myös se tosiasia, että eläkeuudistuksessa eläkkeet pienenevät, Maija Perho toteaa.

Yhteisesti valiokunta halusi korostaa sitä, että kun kansaneläkkeen pohjaosa jää osalta kansalaisista kokonaan pois, se ei saa tehdä työkyvyttömyyseläkkeiden ratkaisukäytännöstä kovin sattumanvaraista. Se on mainittu myös lain perusteluissa.

Maija Perho uskoo, että uudistukset menevät läpi myös eduskunnassa hallituksen esitysten mukaisesti opposition muutosesityksistä huolimatta. Joitakin aivan pieniä korjauksia tehdään. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysvaliokunta ei ollut valmis poistamaan kansaneläkkeen lapsikorotusta nuorilta työkyvyttömyyseläkeläisiltä. Yksityiskohdan selvittäminen siirrettiin kannustinloukkuja pohtivalle työryhmälle, jonka tehtävänä on muun muassa selkiinnyttää perhepo liittisten etuuskien ja palvelujen kokonaisuutta.

Kansalaiset vastustavat

Koska eläkeuudistuksessa leikataan monien etuja, on luonnollista, että eri kansalaisryhmät yrittävät vaikuttaa lakien sisältöön kansanedustajien välityksellä. Maija Perho myöntää, että kansalaisilta on tullut paljon eläkeleikkauksia vastustavaa palautetta.

– Siksi koko ajan on pidettävä kirikkaana mielessä, että jos näitä muutoksia ei tehtäisi tai ne vesitettäisiin, me palkansaajat, kuten myös työnantajat, maksaisimme korkeampia työeläkevakuutusmaksuja. Se taas vaikuttaisi toisaalta palkansaajien ostovoimaan ja toisaalta yritysten työllistämismahdollisuuksiin. Mutta kun tämän yhtälön kokonaisuuden yrittää muistaa, niin muutokset pystyy nielemään.

Leikkaukset riittävät

Maija Perho näkee uudistuksen kestäväna ratkaisuna. Tietysti mitään ei voi sanoa aivan sataprosenttisella varmuudella. Mikäli keskipitkän tähtäimen talousennusteet eivät nyt täydellisesti romahda, hän uskoo tehdyillä leikkauksilla pärjättävän pitkään.

– Keskusteluissa mukana ollut yksilöllisen varhaiseläkkeen ikärajan nostaminen 60 vuoteen tuskin lähivuosina toteutuu. Olettaisin, että ensin halutaan katsoa, miten osaaikaeläke- ja yleensäkin työn jakamiseen liittyvät työvuorottelujärjestelmät ja tämän tyyppiset asiat toimivat. Työttömyysavustuspäiviltä karttuva työeläkelisä saattaa tulla työttömyysturvajärjestelmän kokonaisuudistuksen kautta tarkastelun kohteeksi.

Kuntoutusmotivaation herättämisessä ongelmia

Lakiuudistus korostaa kuntoutusta ja työssäpysymistä. Kuitenkin samaan aikaan vaaditaan, että vanhojen pitäisi väistyä ja antaa nuorille mahdollisuus työntekoon.

Maija Perho uskoo, että kuntoutusmotivaation herättämisessä voi olla ongelmia. Mutta kuntoutuksessa ei ole kysymys pelkästään työkyvystä vaan myös toimintatyökyvystä eli ihmisen kokonaistilanteesta ja kokonaishyvinvoinnista. Periaatteessa uudistuksen suunta on oikea.

Kuntoutuksen painottaminen on hänen mukaansa myös aikamoinen oppimisprosessi alan henkilökunnalle, työterveyshuollolle

Maija Perho on ollut kansanedustaja vuodesta 1991 lähtien. Kokoomuksen johtoon hän on noussut rakettimaisesti: ensin puolueen varapuheenjohtajaksi ja tämän vuoden kesällä puoluesihteeriksi. Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnassa hän on työskennellyt koko kansanedustajakautensa ajan ja viime keväästä lähtien sen varapuheenjohtajana.

Ennen kansanedustajuuttaan Maija Perho toimi Turun kaupungin sosiaalitoimenjohtajana. Valiokuntatyössä aiemmasta ammatista on ollut paljon hyötyä. Sitä kautta hänellä on myös hyvä tuntuma suomalaiseen arkeen. Jatkuva keskusteluyhteys kollegoitten kanssa on edelleen olemassa.

– Minulla on mahdollisuus testata heiltä tiettyjä asioita ja heidän on taas helppo ottaa

Kansanedustaja Maija Perhon mielestä Eläketurvakeskus on asiantuntijaelin, joka pitää eduskunnan sosiaali- ja terveystalouden ajan tasalla siitä, ovatko eläkejärjestelmät toimivia ja turvallisia.

Kannustinloukkutyöryhmä perheiden asialle

Tänä syksynä aloitti työnsä ministeri Arja Alhon vetämä kannustinloukkutyöryhmä. Sen tehtävänä on ensimmäiseksi selvittää lähinnä lapsiperheiden kokemia ongelmia, joissa tulonlisäys saattaa johtaa käteenjäävän tulon pienenemiseen. Suurin syy siihen ovat jyrkästi porrastetut päivähoitomaksut. Kun samanaikaisesti monet etuudet ja palvelumaksut ovat tulosidonnaisia ja verotus voimakkaasti progressiivinen, niin luonnollisesti järjestelmä ei ole kaikilta osin oikeudenmukainen ja kannustava.

– Perheissä syntyy tilanteita, joissa ruokillaan palkankorotusten sijasta työnantajalta, ettei korotusta tarvitsisi ottaa vastaan. Korotus pienentäisi käteen jäävää tuloa hoitomaksujen nousun takia.

Maija Perhon mukaan tällaisten ongelmien tarkastelua pitäisi mahdollisuuksien mukaan laajentaa. Vaikeutena on kuitenkin järjestelmien massiivisuus ja monimutkaisuus.

– Toivoisin myös, että työttömyysturvajärjestelmän uudistuksessa ei mietittäisi pelkästään markkoja eli millä tavalla etuuksia muutetaan. Vaan tarkasteltaisiin, toimiiko järjestelmä yksilön ja kansantalouden kannalta optimaalisella tavalla.

– Enää ei saisi syntyä sellaista tilannetta, jossa työttömyysaikana vastaanotettu lisätulo katkaisee päivärahan maksamisen niin pitkäksi aikaa, että henkilön toimeentulo vaarantuu. Kaikki tällaiset byrokraatiasta ja hallinnoinnista johtuvat epäkohdat pitäisi olla purettavissa nykyisen tietotekniikan aikana, Maija Perho vaatii.

Samalla työttömyysturvajärjestelmä ruokkii harmaita markkinoita, jotka ovat painuneet suunnattomiksi.

– Jotta tavalliset kansalaisetkin voisivat teettää kylpyhuoneremonttinsa valonkestävästi, työn teettäjille pitäisi myöntää verohelpotuksia: esimerkiksi maksetut sosiaaliturvamaksut saisi vähentää tiettyyn rajaan asti verotuksessa. Sama menettely pitäisi ulottaa myös lapsenhoitojärjestelyihin, kansanedustaja ja Kansallisen Kokoomuksen puuesihteeri Maija Perho ehdottaa.

ja työpaikoille. Siinä vaaditaan taas uudenlaista osaamista ja yhteistyötä. Tietysti myös työeläkelaitoksilla on oma vastuunsa kannettavanaan.

– Ristiriitaa kuntoutuksen korostaminen voi aiheuttaa niin nuorten työttömien kuin pitkään työssä olleiden kohdalla. Hyvin usein törmään 30 vuotta hoitoalalla työskennelleeseen viisikymppiseen, joka tuntee olevansa loppuunkulunut. Hän olisi valmis siirtymään eläkkeelle sekä omista lähtökohdistaan ja siksi, että hänen vastavalmistunut virkakisarensa saisi töitä. Ihmisille on äärettömän vaikea selittää, miksei asia ole niin yksinkertaisesti hoidettavissa: eläkkeiden ja työttömyysturvan rahoitukset kulkevat omia putkiaan eikä niitä voi keskenään sotkea.

– Viime kaudella 55-vuotiaiden eläkkeelle siirtämisestä tehtiin lakialoite, joka uusittiin tällä kaudella. Äkkiä ottaen aloitteen olisi helppo yhtyä. Mutta kun me olemme juuri eläkejärjestelmää muuttaneet eläkemenojen hillitsemiseksi ja keskimääräisen eläkeiän nostamiseksi, niin tähän olisi päinvastainen tekijä. Hetken lohtu, jonka seurauksena eläke-etuja jouduttaisiin taas tulevaisuudessa karsimaan, Maija Perho muistuttaa.

Nuorten kritiikki vaimentuu?

Työeläkeuudistus parantaa Maija Perhon mielestä työeläketurvan uskottavuutta. Varsinkin nuorten kritiikki sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta vaimentuu: kun nuorille itselleen valkenee, että vieläkin radikaalimmat ratkaisut huonontaisivat merkittävästi heidän omia eläkkeitään.

– Kokonaan se ei ole kritiikkiä vaimentanut. Toisaalta kun vaihtoehtona on enenevässä määrin yksityisten eläkevakuutusten käyttö, on kyettävä myös arvioimaan, onko kansalaisilla varaa riittävän kattavasti kustantaa itselleen vakuutus. Ja ilmeisesti tällaisessa työttömyystilanteessa sekin arveluttaa.

– Yhdeksi vaihtoehdoksi on tarjottu huomattavasti heikompaa lakisäateistä työeläketurvaa. Mutta kyllä minä kuulun näihin nykyisen työeläketurvan puolustajiin, Maija Perho tunnustaa.

Maksujen alennukset työllisyyttä elvyttämään

Yrittäjien mukaan liian korkeat välilliset työvoimakustannukset hidastavat työllistämistä. Nyt työeläkeuudistuksella hillitään vakuutusmaksun nousua. Ja työnantajan työttömyysvakuutusmaksua pudotettiin reilusti.

– Välillisten työvoimakulujen alentaminen on hallituksen työllisyysohjelman punainen lanka, ja siksi alennukset myös tehtiin. Maksuthan ovat pitemmän ajan tarkastelussa merkittävästi alentuneet. Tilanteessa, jossa työttömyys oli alhainen, oli maksukin alhainen. Mutta siitä, mihin maksut välillä kohosivat, on nyt tultu yhteen prosenttiin palkkasummasta ensimmäisen viiden miljoonan osalta.

– Pidän maksujen alentamista tärkeänä asiana. Ja kun yrittäjät ovat kaikissa yhteyksissä korostaneet, kuinka suuri työllistämisen tai lisähenkilökunnan palkkaamisen este välilliset työvoimakustannukset ovat, nyt se sitten nähdään. On annettu sitä, mitä on pyydetty ja toivottavasti myös tapahtuu sitä, mitä ikään kuin on luvattu, Maija Perho toivoo.

*Haastattelu:
Marja-Liisa Takala*

*Kuvat:
Kristina Issakainen*

Jouko Laitinen

KAIJA-LIISA KALLINEN

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön
SAK ry:n
tutkimussihteeri

Näin sen näin

siin sai ymmärryksen myös palkansaajien puolella: monet pitivät sitä välttämättömä pahana, jotkut muutoinkin järkevänä askeleena. Enemmän mietitytti se, voidaanko väliaikaisilla laeilla tehdyt indeksikorotusten leikkaukset kuitata lamavuosista aiheutuvina vai ei. Kun tämä konsti kuitenkin näytti tehokkaasti pienentävän jo vuoden 1996 TEL-maksua, päätettiin astua indeksikehityksessä pysyvästi alemmalle portaalalle.

Mutta mallit tulevan ajan karttuman pienentämiseksi nostivat ay-liikkeen päättäjien niskakarvat pystyyn. Ajatus työkyvyttömyyseläkkeelle joutuvien turvan leikkaamisesta oli erityisen hankalaa hyväksyä SAK:ssa ja sen jäsenliitoissa, koska riski työkyvyn menettämiseen ja sitä myötä ennenaikaiseen työelämästä ulos lyöntiin, on duunari-töissä työskentelevillä naisilla ja miehillä yhtä suuri.

Päättäjiä pehmiteltiin eurovertailuin: Suomessa sallitaan parempi taso työkyvyttömiä eläkkeisiin kuin useimmissa EU-maissa. Neuvottelujen lopputulos ei ole esillä olleista malleista pahin mahdollinen, mutta leikkaa valitettavan paljon erityisesti nuorempien työkyvyttömiä eläkkeitä. Tätä oli vaikea niellä siksi, että samalla niitä, jotka pystyvät ja saavat jatkaa työelämässä vanhuuseläkeikään asti, palkitaan ”superkarttumalla”. Porkkanat jaetaan terveille, mutta sairaat saavat keppiä!

Keskustelu eläkkeiden laskusääntömuutamisesta ja esillä olleiden muutosmallien vaikutuksista oli valitettavasti ainakin osaksi harhaanjohtavaa.

Tieto siitä, ettei eläkepalkan laskutavan muutos leikkaa jo ansaittuja eläkkeenosa, ei mennyt kunnolla perille. Välillä tuntui siltä, että eläkepalkkavuosien lisäämiseen kaatuu koko neuvottelutulos. Se oli kummallista, koska tiedettiin eläkepalkan laskutavan muutosten poikivan säästöjä havaittavammin vasta seuraavan vuosituhannen puolella.

SAK:n piirissä kyllä tajuttiin, että ansaintaperiaate toteutuu sitä paremmin mitä kattavam-

min kaikki työsuhdeajat tulevat mukaan eläkettä laskettaessa.

SAK olisi ollut valmis jo nyt hyväksymään päätöksen työsuhteiden keskipalkkojen mukaisesta laskutavasta, koska loppupalkkamallit suosivat tulevaisuudessa etupäässä yhä pienemmäksi käyvää ja monessa suhteessa hyväosaisempaa palkansaajakuntaa.

Työsuhteiden rakennemuutos ja lyhyiden työsuhteiden yleistyminen oli syynä siihen, että SAK nosti neuvottelupöytäan myös päätösten eli alle kuukauden mittaisten TEL-työsuhteiden vakuuttamisen. Asian ratkominen Puron sopimuksen osana ei onnistunut, ja kesäkuukausien jatkotyö poiki TTT-sopimukseen kirjattuna ketjutussääntömuutoksen, vakuuttamisen kiertämisen kiellon ja uuden selvittelyryhmän. Sen työn päätyttyä otetaan uudelleen tämän eläketurvan aukon korjaaminen ratkottavaksi. Toivottavasti silloin ymmärretään laajasti, että työeläketurvaa on kehitettävä myös työelämän muutosten mukaan.

Joissakin lehtijutuissa on äiditty kehuaan, että ”Puron paketti purkaa eläkepommin” leikattaessa maksukorotuksia. Sitä pommia, joka tikittää työntekijöiden terveyden ja ammattitaidon menettämässä ja työkyvyttömyyseläkkeelle tai pitkäaikais-työttömyyteen joutumisessa, vuoden alusta voimaan tulevat lait eivät kuitenkaan tee suutariksi. Tämän uhkan torjuminen ei onnistu työeläkelakien avulla. Siksi työolojen ja koulutuksen parantamisen sekä työelämän hierarkioiden purkamisen haaste on entistä suurempi.

Sosiaaliturvan kehittämiseksi voidaan asettaa seuraavia kriteereitä: kustannusrealismi, työelämän ja yhteiskunnan muutosten huomioon ottaminen, sosiaalipoliittinen oikeudenmukaisuus ja lainsäädännön selkeys. Vuoden 1996 alusta voimaan tuleva ”Puron paketti” täyttää mainiosti kriteereistä ensimmäisen, mutta varsin huonosti viimeisen.

Itse kukin arvioikoon muutosten sosiaalipoliittiset linjat.

Ammattiyhdistysliikkeen päättäjät joutuivat vuoden 1995 alussa hankalien tosiasioiden eteen. Heille kerrottiin, että keskimääräisen TEL-maksun nousu olisi 90-luvun loppuvuosina useita prosenttiyksiköitä ja jo vuonna 1996 peräti runsaat kaksiprosenttiyksikköä. Suuren maksukorotuksen syyt olivat tuttuja, sillä joukkotyöttömyyden takia palkkasumma ja maksutulo olivat lamavuosina kehittyneet jähmeästi. Maksutuloa oli pienennetty myös tietoisesti määrämällä lamalääkkeeksi väliaikaisia TEL-maksun alennuksia, joiden takaisinmaksun aika oli edessä.

Peruslinjavalinta ei ay-liikkeen puolella ollut vaikea, sillä kaikki pitivät mahdottomana ajatusta yli viiden prosentin kipuvasta P-TEL-maksusta vuonna 1996.

Myös työeläkemaksujen suora yhteys kokonaistyövoimakustannuksiin ja palkankorotusvaraan 90-luvun loppuvuosina käänsi päät yhteen suuntaan: jostain olisi tehtävä jyrkkien maksukorotusten estämiseksi.

Työmarkkina- ja työeläke-

johtajien neuvonpito TEL-maksujen tasaisemmasta kehityksestä tiivistyi Kari Puron johdolla tavoitteena maksukorotusten pienentäminen jo vuonna 1996. Säästökeinot piti siis valita siten, että leikattaisiin eläkemenoa sekä lyhyellä että pitemmällä aikavälillä. Ratkaisun pääsy oli hankalaa, koska tahtoja oli vähintään yhtä monta kuin työmarkkinaosapuolia: mikä sopi yhdelle, ei käynyt toiselle.

Yksi säästökeinoista ei tuottanut tuskaa missään leirissä. Vuonna 1994 tehdyn kahden prosenttiyksikön vastuuvajauksen kuolettamisaikataulua päätettiin venyttää kaikille 90-luvun loppuvuosille.

TEL-maksun maksajat siis neuvottelivat ”lainalle” pitemmän maksuajan! Myös TEL-indeksin rakennemuutoksen välttämättömyys valkeni, kun mietittiin ikärakenteen muutosta ja vanhuuseläkkeellä olevien määrän kasvua seuraavina vuosikymmeninä. Niinpä esitys palkkehityksen vaikutuksen pienentämisestä vanhuuseläkeikäisten työeläkkeiden indeksikorotuk-

KUNTOUTUKSEEN AJOISSA

Työeläkelaitokset ovat aloittamassa laajaa koulutusohjelmaa, jolla on tarkoitus muuttaa eläkkeelle suuntautunutta ajattelutapaa kuntoutuspainotteiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että työpaikoilla ja työterveyshuollossa kuntoutus aloitetaan heti, kun työntekijän työkyvyssä havaitaan heikkenemisen merkkejä. Vastuu tästä on linjajohdolla, työterveyshuollolla ja työntekijällä itsellään.

Nyt ei ole tekeillä suurta kuntoutus uudistusta vaan kyseessä on eläkeuudistuksen osa-alue. Kuntoutusta koskevat lisäykset tulivat työeläkelakeihin jo vuonna 1991. Eduskunta on kuitenkin halunnut erityisesti korostaa kuntoutuksen merkitystä myös nyt voimaan tulevilla säädöksillä.

Kysymyksessä on ennen kaikkea laaja kuntoutusta koskeva koulutusprojekti. Työkykyä ylläpitävän toiminnan osapuolet ovat kaikki mukana, työnantajat, työntekijät, työeläkelaitokset ja työmarkkinajärjestöt. Työeläkekuntoutus on edelleen harkinnanvaraista ja tähtää ammattitaidon ylläpitämiseen, työkyvyn säilyttämiseen tai palauttamiseen ja työssä pysymiseen.

– Asioihin pitäisi pystyä puuttumaan ajoissa ja toimimaan ennen kuin työntekijä haluaa eläkkeelle, ylilääkäri Sakari Tola toteaa.

Vajaakuntoisten seulonasta työyhteisölliseen toimintaan

Ihmisiä tulisi kannustaa työnteon jatkamiseen ja samalla asettaa työkykyä ylläpitävät ja kuntouttavat toimet ensisijaisiksi eläkkeeseen nähden. Ihanteellinen tilanne on työpaikoilla, joissa kuntoutetaan ennakoivasti eli huolehditaan koko työyhteisön kunnosta ennen kuin kukaan pääsee heikentymään vajaakuntoiseksi.

– Vajaakuntoiset täytyy tunnustaa varhain ja tehdä muuta kuin kirjoittaa eläkelausunto. Kuntoutukseen ei vain seulota tai poimita vajaakuntoisia vaan koko työyhteisön toimintakykyä ylläpidetään tietoisesti aktiivisesti, Sakari Tola sanoo.

Nykypäivänä on aina kiire, vaikka muuten työolosuhteet ovat muuttuneet paremmiksi. Ennen työt olivat paljon raskaampia mutta ihmiset pysyivät silti työssä kiinni vanhemmiksi.

Työssä käyvä väestö vanhenee ja heittä uhkaa hidas väsyminen, siksi tarvitaan joustoja. Työolosuhteisiin pitäisi tarvittaessa

puuttua ja järjestää ne niin, että ihmiset selviävät tehtävistään.

– On lyhytnäköistä, että ihmisistä otetaan kaikki irti. Tietty sietoraja tulee vastaan. Kuntouttajan näkökulmasta miehitys työpaikoilla pidetään liian pienenä, kun vielä kaikkien tulee olla moniammatillisia ja työtä tehdään 110 prosenttisella tehokkuudella. Eivät ihmiset jaksa loputtomiin.

Laman aikana voi venyä, mutta kun se on ohi, pitää voida normalisoitua. Työelämässä ei kaikilta pitäisi vaatia 100 prosenttista suoritusta.

– Ennen työpaikoilla oli eritasoisesti töitä paiskovia. Rajoittunut toimintakyky oikeutti vähäisempään työpanokseen, jolloin vajaakuntoinenkin pysyi työssä mukana. Työt on mitoitettava niin, että sillä porukalla pärjätään, Tola pohtii.

Työnantajalla on ensisijainen vastuu työntekijän varhaisesta kuntoutukseen ohjaamisesta. Jos työkyky on vaarassa ja halutaan esimerkiksi työkokeilua, yhteistyö eläkeyhtiön kanssa kannattaa. Vakuutetulle voidaan maksaa kuntoutusrahaa työkokeilun tai työharjoittelun ajalta.

Uudistus lähtee työpaikoilta, joissa tulisi toimia työkyvyn ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Työeläkelaitos varmistaa kuntoutuksen toteutumisen taloudellisesti ja voi olla kuntoutuksen järjestäjä jo siinä vaiheessa, kun ihminen on vielä työssä tai lyhyellä sairauslomalla.

Kuntoutuspäätökset nopeasti

Ylilääkäri Sakari Tolan mukaan kuntoutus aloitetaan yleensä turhan myöhään. Aika kuluu ja sairauspäivärahat kuluvat. Kun kuntoutus otetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa puheeksi, jää aikaa harkita eri vaihtoehtoja eikä eläkkeen hakemiseen tarvitse ehkä ryhtyä ollenkaan.

Kuntoutusta koskevat päätökset pitäisi tehdä nopeasti, sillä kuntoutettavalle on myös varattava aikaa kypsyttää häntä itseään koskevia muutoksia, esimerkiksi työkokeilua tai uuden ammatin opiskelua. Työeläkejärjestelmän vastuulleen ottamat varhaiset kuntoutustilanteet todennäköisesti lisääntyvät ja ne korvataan kuntoutusrahalla. Näin kuntoutustukien ja varsinkin toistaiseksi myönnettävien työkyvyttömyyseläkkeiden odotetaan vähentyvän.

Eläkehakemusvaiheessa järjestettävä

kuntoutus on usein liian myöhäistä, koska ihminen on jo silloin yleensä saanut täydet sairauspäivärahat ja eläkehakemus on kuin viimeinen varmistus työkyvyttömyydelle.

– Kuntoutus koskee niitä ihmisiä, joilla on vielä työkapasiteettia jäljellä, sillä toki suurimmalla osalla eläkettä hakevista työkyvyttömyys on selvä.

– Kun henkilö on saanut 300 päivää sairauspäivärahaa ja saa sen jälkeen eläkehakemukseensa hylkäävän päätöksen, hän on pettynyt. Mikäli työkyvyttömyys ei lausuntoa kirjoitettaessa ole selvä, hakijalle pitäisi ajoissa kertoa, ettei eläkkeen saaminen ole varmaa. Tällöin hakija voi vielä itse harkita, haluaako hän ottaa sen riskin, että hakemukseen aikanaan tulee kielteinen päätös.

Ylilääkäri Tola korostaa, että tehostamalla kuntoutusta ei ole tarkoitus kiristää eläkkeelle pääsyä vaan että koulutuksella ja järkevällä yhteistyöllä päästään hyvään lopputulokseen.

Työkyvyttömyyden arvioinnista työkyvyn arviointiin

Työterveys- ja työpaikkalääkäreitä on tarkoitus kouluttaa uudenlaiseen ajattelutapaan työkyvyn arvioinnissa. Lääkärinlausunnoissa he joutuvat vastaisuudessa aikaisempaa enemmän arvioimaan potilaan toimintakykyä ja ottamaan kantaa jäljellä olevaan työkykyyn.

Lääkärinlausunnosta tulisi ilmetä, voidaanko potilas kuntouttaa ja onko se realistista. Lääkärinkoulutushankkeessa on pitkälti kysymys työkyvyn arvioinnin ja kuntoutusmyönteisen ajattelun kehittämisestä.

Määräaikaisia työkyvyttömyyseläkkeitä ei enää ensi vuoden alusta myönnetä. Tilalle tulee kuntoutustuki, joka edellyttää asianmukaista hoito- ja kuntoutussuunnitelmaa. Sille on varattu tilaa uudistetussa B-lääkärinlausuntolomakkeessa.

Koulutushankkeen tavoitteena on saada lääkärit entistä kiinnostuneemmin paneutumaan työkyvyn arviointiin ja tarkoituksenmukaisten lääkarinlausuntojen kirjoittamiseen. Näin eläkehakemusten määrän odotetaan vähenevän ja hylkäysprosentin pienenevän.

– Nimenomaan toimintakykyä osataan mitata, joissakin sairausryhmissä hyvinkin luotettavasti. Uusi ajattelutapa korostaa toimintakyvyn ja työkyvyn eroa. Paljonko

toimintakykyä on jäljellä ja mitä sillä voidaan tehdä työssä. Lääkärit eivät voi tuntea kaikkia kuntoutus- eivätkä varsinkaan koulutusjärjestelmiä, mutta heidän tulee tietää, mihin potilas ohjataan avun saamiseksi.

– Yliopistojen lääkärikoulutukseen on olemassa omat suunnitelmansa, toteaa ylilääkäri Sakari Tola, joka on opettanut tuleville lääkäreille jo 20 vuoden ajan työlääketiedettä, nykyisin vakuutuslääketiedettä.

elämä ja selän kuormitus kivun sallimissa rajoissa. Pelkkä lepo ei selkää paranna vaan voi jopa huonontaa tilannetta.

– Nyt olemme sen ongelman edessä, että ihmiset uupuvat ja masentuvat. Pelkkä uupumus ei kuitenkaan oikeuta työkyvyttömyyseläkkeeseen. Mielenterveys on ongelmallinen mitattava ja näyttää, että sen tarkka määrittäminen on kaikkein vaikeinta näistä kolmesta sairausryhmästä. Meiltä puuttuvat hyvät mittaamenetelmät. Kuinka masentunut pitää olla ja kuinka pysyvää sen tulee olla, jotta saisi eläkkeen, Tola täsmentää.

lutusprojektista jää toivottavasti pysyvä jälki. Projekti jatkuu sen jälkeen alueellisena ja paikallisena. Valmiit organisaatiot ja toimintamallit ovat olemassa työntekijöiden työkyvyn ylläpitoon ja kuntoutukseen.

Koulutushanke on edennyt myös hyvässä yhteistyössä Kelan kanssa. Kelalla on laaja asiantuntijaverkosto ja koulutuksen sisällöstä on sovittu päällekkäistyön välttämiseksi.

– Kyllä tämä on oikeasti yhteinen intressi, Sakari Tola toteaa.

– Eläkkeelle siirtymisikää on saatava

Jouko Laitinen

– Kuntoutusta koskevat päätökset pitäisi tehdä nopeasti, mieluiten silloin, kun ihminen on vielä työssä tai lyhyellä sairauslomalla, toteaa ylilääkäri Sakari Tola Eläke-Varmasta. Hän johti vuoden 96 eläkeuudistuksen työkyvyttömyystyöryhmän työtä.

Suuria ikäluokkia uhkaavat sairaudet

– Työkyvyttömyyseläkkeitä aiheuttaneissa sairauksissa on ollut kolme kehitysaaltoa. Sydän- ja verisuonitaudit aiheuttivat työeläkejärjestelmän alkuvuosikymmeninä eniten työkyvyttömyyseläkkeitä. Kun näitä tauteja opittiin torjumaan ja hoitamaan, ovat ne vähentyneet jatkuvasti. Nyt tiedetään, että infarktin läpikäynyt voi palata työhön, Tola toteaa.

Tuki- ja liikuntaelinsairaudet ovat olleet toinen suuri työkyvyttömyyseläkkeitä aiheuttanut ryhmä. Jos selkä on kipeä, hoitoon kuuluu nykyisin mahdollisimman normaali

– Vakavat mielenterveys sairaudet ovat selkeämpiä tässä suhteessa.

– Suhtautuminen ja hoitotavat psyykkiin sairauksiin ovat muuttuneet. Tänä päivänä mielenterveysongelmia ja -sairauksia osataan ehkäistä ja hoitaa ja silti näistä sairauksista johtuvia eläkkeitä tulee kaiken aikaa lisää, Tola ihmettelee.

Työtä tekemällä parempi eläke

Koulutusprojektiin kuuluu, että kukin työeläkeyhtiö huolehtii omien asiakkaittensa valistamisesta uudenaikaiseen kuntoutusajatteluun. Tästä massiivisesta kahden vuoden kou-

nostettua. Työnantajan intressissä on, että hän saa työpanoksen ja välttyy liian aikaisilta eläkelaskuilta. Työntekijän etu pitäisi olla, että hän saa aikanaan paremman eläkkeen. Jos emme pysty näillä keinoilla nostamaan eläkkeellejäämisikää, jäljelle jää vain ikäviä keinoja tilanteen hallitsemiseksi. Uskon kyllä, että suurin osa ihmisistä on mieluummin töissä kuin eläkkeellä, silloin kun työkykyä on jäljellä, vakuuttaa ylilääkäri Sakari Tola.

*Haastattelu:
RITVA RANTANEN
Eläketurvakeskuksen
lehdistösihteeri*

*Kela siirtyy yhdeksi
laitokseksi monien
muiden työkyvyttö-
myyseläkkeistä
ratkaisevien laitosten
joukkoon.
Eeva Ahokkaan mieles-
tä se ei ole
suuri haaste
ainoastaan Kelalle
vaan erityisesti
työeläkejärjestelmälle.*

**RAKENTAVASTI
ETEENPÄIN**

Kansaneläkkeen sosiaalivakuutuksen luonne katoaa, mutta sen rooli vähimmäiseläkkeenä säilyy. Kelan jääminen useimpien työkyvyttömyysratkaisujen ulkopuolelle hämmentää; onko yhtenäinen ratkaisukäytäntö uhattuna?

Kelalta tukea ratkaisukäytännölle

– Kansaneläkkeen rooli vähimmäiseläkkeenä ei ole muuttumassa, vaikka kansaneläkkeen pohjaosa muuttuukin ensi vuoden alussa eläkevähenteiseksi. Tehtäväjako vähimmäiseläkkeen ja työeläkkeen kesken säilyy – siihen muutos ei olennaisesti vaikuta. Kansaneläke tulee edelleen olemaan vähimmäiseläke, jolla täydennetään työeläkettä, jos se on pieni.

Osastopäällikkö Eeva Ahokkaan mukaan kansaneläkejärjestelmän uudistaminen sisältää kuitenkin suuren periaatteellisen ratkaisun:

– Kansaneläkkeen sosiaalivakuutuksen luonne katoaa. Kansaneläke ei tule entiseen tapaan enää kuulumaan koko väestölle, vaan ainoastaan niille, joiden työeläke jää suhteellisen pieneksi tai joille sitä ei kerry lainkaan. Kansalaisille, jotka ovat osallistuneet kansaneläkevakuutuksen rahoittamiseen maksamalla kansaneläkevakuutusmaksua, on aiemmin taattu vähintään pohjaosan, nykyisin 445 mk/kk, suuruinen vastine maksuilleen. Vastine alkaa nyt osalta eläkkeensaajia joko pienentyä tai jäädä kokonaan saamatta.

Pitkään Kelassa työskennellyttä Eeva Ahokasta nämä eläkerakenne- ja oikeusturvakysymykset askarruttavat ja hän on kokenut sosiaaliturvaan kohdistuneet säästötoimet ”kovana paikkana”, mutta toteaa, että:

– Asia on nyt näin. Siihen tyydytään. Uudistukset toteutetaan – ja parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä on toimeenpanevan organisaation lähtökohta ollut aina ja tulee olemaan tämänkin asian kohdalla.

Hän arvioi, että muutosvaiheessa kiistatta tulee esille asiakkaiden ja ehkä asiantuntijoidenkin vaikeasti ymmärrettäviä seikoja:

– Mutta varmasti on ollut vaikea löytää esimerkiksi yhteensovituksessa jonkun muun tyyppisiä ratkaisuja kuin mitä nyt on tehty.

Eeva Ahokas haluaa lähteä toteuttamaan muutosta rakentavasti ja viedä sitä eteenpäin yhteistyössä. Nämä sanat hän osoittaa erityisesti työeläkelaitoksille, joiden kanssa järjestelmällinen yhteistyö työkyvyttömyyseläkepääöksissä kokee nyt mullistuksen; Kela tulee olemaan enää mukana vain osassa konkreettisista päätöksistä:

– Uudistuksella on perustavaa laatua oleva vaikutus työkyvyttömyyseläkkeiden ratkaisukäytännöön. Kela on käsitellyt koko väestön eläkehakemukset ja vaikuttanut keskeisesti yhtenäisen ratkaisulinjan muodostumiseen. Ratkaisuista on neuvoteltu aina työeläkelaitosten kanssa. Ennakoilmoitus- ja neuvottelumenettely on taannut kansaneläkettä ja työeläkettä hakeneelle yhtenäisen ratkaisun. Nyt menettely kapeutuu oleellisesti. Suuresta osasta päätöksiä yhteiskäytännön vaikutus jää pois. Kela siirtyy yhdeksi laitokseksi monien muiden työkyvyttömyyttä käsittelevien laitosten joukkoon.

Eeva Ahokas kokee tämän ”suurena haasteena” sekä Kelalle että erityisesti työeläkejärjestelmälle:

– Miten huolehdimme edelleen yhtenäisestä ratkaisulinjasta koko maassa?, hän kysyy ja toivoo saavansa vastauksia sosiaali- ja terveysministeriön ns. LETKA-työryhmästä, joka pohtii laajasti työkyvyttömyyteen liittyviä ongelmia ja tulee todennäköisesti selvittämään muun muassa juuri siitä, miten ratkaisujen yhtenäisyyden seuranta järjestettäisiin. Hän on itse työssä mukana.

Ennen työryhmän tulosten valmistumista Eeva Ahokas ei halua esittää ehdotuksiaan, miten hänen mielestään valtakunnallinen yhtenäinen ratkaisukäytäntö taattaisiin, mutta hän näkee, että työeläkelaitokset ovat tältä osin uuden, vaativan tehtävän edessä.

– Työkyvyttömyyden arvioinneissa Kelalla on perinteisesti huomionarvoinen rooli ja kokemus sairauspäiväraharatkaisujen ja

kuntoutuksen puolelta. Kela on mukana ihmisen elämän jatkumossa, joka saattaa johtaa työkyvyttömyyseläkkeelle. Kela on edelleenkin tehostanut ja panostanut työkyvyn arviointiin sairaus- ja kuntoutuspäiväraha-kaudella ja kuntoutustarpeen määrittämisessä ja muun muassa sairauspäivärahan hakuajan lyhentäminen lisää Kelan mahdollisuuksia hoitaa näitä tehtäviä. Sitä kautta saattaa löytä tulevalle yhtenäiselle ratkaisukäytännölle korkeatasoista apua ja keinoja, hän uskoo.

Tulevatko työkyvyttömyysratkaisut olemaan perusteiltaan erilaisia, kun Kelan yhtenäistävää osuutta ei ole enää mukana, sitä hän ei tohdi ennakoida, vaan haluaa mieluummin kehittää yhteistyömuotoja työeläkelaitosten kanssa ja pyrkiä selviytymään ongelmista yhdessä.

Eikä hän ole halukas menemään työeläkelaitosten ”tontille” sanomaan niiden puolesta, mitä muutoksia työkyvyttömyyden arviointikäytännössä saattaisi olla tarpeen. Hän viittaa toiveikkaana LETKA-työryhmään ja sen kanssa yhdessä saavutettaviin tuloksiin.

– Työkyvynarvioinnin jatkumossa ja eläkejärjestelmien kehittämisessä Kelalla on hyvä asiantuntemus. On hyvä, että sitä asiantuntemusta edelleen käytetään, Eeva Ahokas sanoo.

Tulossa 0 markan päätöksiä

Uudistusten toteuduttua kokonaisuudessaan vuonna 1997 Kelan ratkaistaviksi niin työkyvyttömyys- kuin muissakin kansaneläkkeissä jäävät vain ne hakemukset, joissa kansaneläkettä tulee maksettavaksi eli niiden hakijoiden eläkkeet, joiden ansioeläkkeet ovat alle 4 500 – 5 300 mk/kk.

Ensi vuonna Kela tulee kuitenkin vielä käsittelemään markkamääräisten eläkeoikeuksien rinnalla myös teoreettisia eläkeoikeuksia, myös työkyvyttömyyseläkkeiden

Osastopäällikkö Eeva Ahokas Kelan eläke- ja toimeentuloturvaosastolta Helsingistä tarjoaa Kelan korkeatasoista työkyvyn arvioinnin asiantuntemusta tulevaisuudessa myös työkyvyttömyyseläkkeiden ratkaisijoiden yhteiskäyttöön. Miten – siihen olisi yhteistyössä haettava vastauksia.

Eeva Ahokkaan mukaan Kelan painopiste työkyvyttömyyden arvioinnissa siirtyy päiväraha-kaudelle.

*Kuvat:
Soili Rasi-Bäckman*

osalta. Joka toinen noin 60 000:sta ensi vuonna eläkkeelle jäävästä tulisi saamaan Kelasta eläkepäätöksen, jossa ei jäisi kansaneläkettä maksettavaksi lainkaan.

– Kela ratkaisee kaikki Kelaan jätetyt hakemukset. Eläkkeen hakijan päätettävissä on, hakeeko hän kansaneläkettä vai ei. Jos meille tulee hakemus, se ratkaistaan, vaikka työeläkkeen suuruuden vuoksi ei jäisi mitään maksettavaa. Näissäkin ratkaisuisissa käydään neuvottelu työeläkejärjestelmän kanssa vielä ensi vuonna, Eeva Ahokas sanoo.

Avoin kysymys jatkossa on, säilyykö ennakkoilmoitus- ja neuvottelumenettely vuoden 1997 jälkeen ja jos säilyy, miten sitä muutetaan.

Eeva Ahokkaan mukaan hakemus saatetaan kannattaa ensi vuonna tehdä, vaikka asiakas olisi tietoinen, ettei kansaneläkkeen pohjaosaa jää maksettavaksi:

– Hakijalle saattaa myönnetyn eläkkeen, vaikkakin 0-määräisen, perusteella syntyä oikeus muihin etuuksiin, esimerkiksi eläkkeensaajan hoitotukeen ja asumistukeen. Kelan eläkepäätöksen perusteella määräytyy, onko hakija näihin oikeutettu. Siinä vaiheessa kun eläkettä haetaan, hakijalla ei yleensä ole tiedossa työeläkkeen määrä. Sen vuoksi hän ei voi olla varma, syntyykö kansaneläke-oikeutta. Hakemus on silloin Kelaankin perusteltu ja hakijan asia tulee varmasti muidenkin Kelan hoidettavien etuuksien osalta selvitettyä.

Miten kansaneläkkeen osat ja lisät vuoden 1996 jälkeen sidotaan eläkkeeseen, on vielä ratkaisematta. Eeva Ahokas odottaa, että maan hallitus antaa ensi kevään aikana eduskunnalle esitykset, joissa tarkentuvat nämäkin auki olevat kansaneläkelain säädökset.

Kelan rooli vahva asiakaspalvelussa

Kelan roolin käytännön tasolla Eeva Ahokas näkee tärkeänä, Kelahan ottaa vastaan valtaosan työeläkehakemuksista:

– Näin on varmaan tulevaisuudessakin. Se on tietysti Kelan ja työeläkelaitosten kanssa sovittavissa oleva asia. En usko, että työeläkelaitokset haluaisivat jättää käyttämättä Kelan kattavaa valtakunnallista paikallistoimistoverkkoa. Se on kokonaistaloudellinen ja järkevä käytäntö.

Kansaneläkeuudistus tulee voimaan kahdessa vaiheessa, vuoden 1996 ja 1997 alussa. Perusrakenteet on määritelty laissa. Lainsäädäntö edellyttää vielä tarkistuksia.

Eeva Ahokas ei näe kansaneläkeuudistuksessa aseiden kalisteluja kahden eläkejärjestelmän välillä:

– Tilanne pohjautuu pitkälle valtion talouden säästötarpeisiin.

Hän kokee, että kansalaispalautetta on tullut hämmästyttävän vähän:

– On ollut yllättävän hiljaista. Monet kansalaiset ehkä kokevat oikeudenmukai-

seksi, ettei suurituloisille kuulu pohjaosaa. Tosin yhteensovituksesta johtuen kansaneläkkeen pohjaosan leikkaus ei oikeastaan pienennä suurituloisten kokonaiseläkettä.

Mutta sen väärän käsityksen hän haluaa korjata, ettei kenelläkään kokonaiseläke pieneneisi:

– Eläke saattaa joillakin pienentyä. Se pienentyä esimerkiksi henkilöillä, jotka saavat etuuteensa lapsikorotuksia. Niistä luovutaan nyt. Sama koskee puolisolisiä. Kyse ei ole suurista ihmisjoukoista, mutta yksittäisen henkilön kohdalla voi tulla isoakin alenemia eläkkeisiin. Ei niinkään vielä ensi vuoden alussa, mutta silloinkaan ei voi taata kategorisesti, etteikö kenenkään kokonaiseläke pieneneisi.

Vaikka Kelan painoarvo eläkejärjestelmässä selvästikin vähenee, hän näkee positiivisia näkökulmia uudelaissa yhteistyössä työeläkejärjestelmän kanssa. Yhteistyötä hänen mukaansa tarvitaan erityisesti työkyvyn ylläpitoa ja kuntoutusta tehostavissa toimenpiteissä. Kelassa painopistealueena on erityisesti päiväraha-kaudella tapahtuvan, kuntoutukseen liittyvän työkyvyn arvioinnin kehittäminen.

Mitään Kelan ”arvonromahdusta” Eeva Ahokas ei uudistuksessa näe, päinvastoin:

– Kelan kokonaisrooli vahvana vähimmäisturvan hoitajana säilyy.

*Teksti:
HILKKA AROLA
Kansaneläkelaitoksen
toimittaja*

Kansaneläkejärjestelmän uudistamisen ranskalaiset viivat

- vuoden 1996 alusta kansaneläkkeen pohjaosa muuttuu työeläkevähenteiseksi,
- vuoden 1996 alusta pohjaosasta, nyt 445 mk/kk, vähennetään 60 mk/kk niiltä yli 400 000 eläkkeensaajalta, joilla ei ole lisäosaa
- vuodesta 1997 alkaen kansaneläkkeestä pelkkää pohjaosaa saaneilla kansaneläkkeen osuutta leikataan vuosittain 20 prosentilla, pohjaosan osuus kansaneläkkeestä poistuu näin viimeistään 1.1.2001
- uusien eläkkeiden kohdalla vuoden 1996 alusta kansaneläkkeeseen ei ole lainkaan oikeutta, jos työeläke ylittää kuntaryhmästä ja perhesuhteista riippuen 5 294 – 4 488 mk/kk
- vuodesta 1996 alkaen hautausavustuksia, nyt 4 435 markan kertaetus, ei myönnetä
- vuoden 1996 alusta lapsikorotuksia ei myönnetä uusiin eläkkeisiin
- vuoden 1998 alussa lapsikorotuksia aletaan leikata 20 prosentilla vuodessa, lapsikorotukset poistuvat kokonaan 1.1.2002
- uusia puolisolisiä ei myönnetä vuoden 1996 alusta
- vuoden 1996 alusta määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen sijaan tulee määräajaksi myönnettävä kuntoutustuki

LYHYIDEN TYÖSUHTEIDEN KETJUTUSTA TIUKENNETAAN

Työeläkeuudistuksessa halutaan estää työsuhteinen aiheeton pilkkonen tiukentamalla ketjutussäännöstä. Työoikeudellisesti erilliset työsuhteet samaan työnantajaan katsotaan yhdeksi TEL-työsuhteeksi, jos ne sattuvat kahdelle peräkkäiselle kalenterikuukaudelle. Lisäksi kummankin työsuhteen tulee täyttää TEL:n työaika- ja palkkavaatimukset.

Nykyisin työsuhde vakuutetaan TEL:n mukaan, jos työsuhde jatkuu yhdenjaksoisesti vähintään kuukauden ja jos palkka on vähintään TEL:n ansiorajan suuruinen, tänä vuonna 1 085 markkaa kuukaudessa.

TEL:n ns. ketjutussäännön mukaan myös alle kuukauden pituiset työsuhteet voivat tulla TEL:n piiriin. Edellytyksenä on, että lyhyitä työsuhteita on saman työnantajan palveluksessa vähintään kolmena peräkkäisenä kuukautena. Lisäksi edellytetään, että kunakin kalenterikuukautena työansio on vähintään TEL:n rajamäärän suuruinen ja työaika on vähintään 20 tuntia kuukaudessa.

Työsuhde alkaa TEL:n mukaan näissä tapauksissa sinä päivänä, jolta työsuhteen perusteella ensimmäisen kerran on maksettu palkkaa ja päättyy sinä päivänä, jolta viimeksi on maksettu palkkaa.

Uusi ketjutussääntö

Uuden ketjutussäännön tavoitteena on, että lyhyet, alle kuukauden työsuhteet tulevat nykyistä tarkoituksenmukaisemmin työeläketurvan piiriin.

Vuoden 1996 alusta TEL:n piiriin kuuluu myös sellainen työntekijä, joka nykyisen kolmen kuukauden työskentelyvaatimuksen sijasta on tehnyt työtä samalle työnantajalle erillisissä työsuhteissa vähintään kahtena peräkkäisenä kalenterikuukautena. Muutoin työskentelyn ehdot eli ansioraja ja työaika-vaatimus säilyvät ennallaan.

Muutosesitys sisältyy yksityisalojen työeläkejärjestelmän uudistamista koskevaan hallituksen esitykseen.

Esimerkki 1.

1. työsuhde	2. työsuhde
14.-24.10.	4.-9.11.
1 500 mk, väh.20h/kk	1 500 mk, väh.20h/kk
—————	—————
TEL-ts	TEL-ts
—————	—————

Näistä kahdesta alle kuukauden pituisesta työsuhteesta muodostetaan uuden ketjutussäännön mukaan yhdenjaksoinen TEL-työsuhde 14.10.- 9.11, joka oikeuttaa yhden kuukauden eläkkeeseen. Työsuhteen eläkepalkka on 3 000 markkaa. Yhdenjaksoisena vastaava työskentely jäisi TEL:n ulkopuolelle.

Esimerkki 2.

1. työsuhde	2. työsuhde
1.-10.10.	20.-30.11.
2 000 mk, väh.20h/kk	2 000 mk, väh.20h/kk
—————	—————
TEL-ts	TEL-ts
—————	—————

Näistä kahdesta alle kuukauden pituisesta työsuhteesta muodostetaan yhdenjaksoinen TEL-työsuhde 1.10.-30.11. Työsuhde oikeuttaa kahden kuukauden eläkkeeseen. Työsuhteen eläkepalkka on 2 000 markkaa.

Soveltamistapauksia

Kahdelle eri kalenterikuukaudelle kohdistuvat erilliset työsuhteet ketjutetaan, vaikka ensimmäisen työsuhteen alusta toisen työsuhteen päättymiseen ei olisi kulunut yhtä kuukautta. Yhdenjaksoinen alle kuukauden työskentely jää edelleen TEL:n ulkopuolelle.

Ilmoitusliikenne

Uuden ketjutussäännön piiriin tulevien työsuhteiden ilmoittaminen työsuhderekisteriin hoidetaan normaalin ilmoitusliikenteen puitteissa. Työnantaja ilmoittaa eläkelaitokselle tiedot työsuhteesta todettuaan ketjutussäännön täyttymisen.

Työnantaja ilmoittaa ketjutetun työsuhteen todellisen alkamis- ja päättymispäivän ja samalla ilmoittaa, että kysymyksessä on ketjutettu työsuhde. Eläkelaitos ilmoittaa 1.1.1996 tai sen jälkeen alkaneet ketjutyösuhteet ETK:n rekisteriin käyttäen ketjutuksesta kertovaa erityistietokoodia.

Voimaantulo

Muutos tulee voimaan 1.1.1996. Kahden kuukauden ketjutussääntöä sovellettaessa tulee työskentelyn olla kokonaisuudessaan 1.1.1996 jälkeistä työskentelyä.

ELISA RAUHAMAA

*Osuuspankkien
Eläkekassan
eläkehallintopäällikkö*

Eläkelupaukset pitävämmiksi

Eläketurva on pitkän aikavälin sitoumus.

Se on järkevää vain, jos maksaja voi luottaa siihen, että eläkkeen myös saa tai että jo maksettua etuutta ei tarvitse toiseen kertaan maksaa.

Suomen ennätyksellisen syvän laman aikana työttömyys nakersi eläkkeiden maksupohjaa, mutta työvoimakustannuksia ei voitu lisätä työeläkemaksua korottamalla. Ongelmia hoidettiin väliaikaisratkaisuin lykkäämällä ja pienentämällä eläkkeiden indeksikorotuksia ja rahastointia. Laman pitkittyminen on tehnyt mahdolliseksi nopeasti hoitaa lykätty suoritus. Tämä on horjuttanut maksujen ja etujen tasapainoa lyhyellä aikavälillä.

Myös epäilyt kansantalouden pitkän aikavälin kestokyvystä ovat lisääntyneet, koska tuotannon menetykset ovat olleet valtavia ja tulevaisuuden epävarmuus on kasvanut. Siksi työmarkkinajärjestöt ovat pitäneet tarpeellisena hillitä myös seuraavien vuosikymmenien eläkekustannusten kasvua.

Järjestöjen viime kevään sopimuksen pohjalta on työeläkeisiin valmisteltu muutoksia, jotka tulevat pääosin voimaan ensi vuoden alusta, jos eduskunta hyväksyy ne. Vuoden 1996 työeläkeuudistus pienentää työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeiden tulevan ajan karttumaa, pidentää eläkepalkan laskentajakson kymmeneen vuoteen sekä vähentää eläkkeiden indeksitarkistusten riippuvuutta palkkojen kasvusta.

Poikkeuslailla tehtyjä indeksin vähennyksiä ei palauteta ja työntekijän työeläkemaksu otetaan pysyvästi huomioon indeksilaskennassa. Työkykyä ylläpitävien ja kuntouttavien toimien ensisijaisuutta korostetaan uusilla säännöksillä, ja määräaikainen työkyvyttömyyseläke muutetaan kuntoutustueksi.

Eläkkeisiin vähemmän

Muutoksilla saadaan aikaan maksujen ja etujen tasapaino 1990-luvun loppuvuodeksi. Samalla voidaan vähentää työeläkejärjestelmän pidemmän aikavälin kustannuksia. Palkan-

saajille säästöt näkyvät työeläkemaksun kasvun selvänä hidastumisena.

Säästöistä huolimatta kokonaan ilman maksun korotusta vuonna 1996 ei selvitä. Palkansaajan työeläkemaksu nousee kuluvan vuoden 4 prosentista 4,3 prosenttiin. Ilman työeläkeuudistusta maksua olisi jouduttu korottamaan 4,9 prosenttiin.

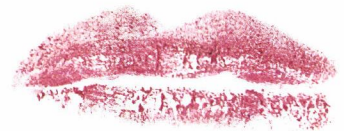
Työnantajan maksu kasvaa hieman vähemmän eli 16,8 prosenttiin, koska luottovakuutuksen tappioiden kattamiseksi perittävä maksu pienenee. Vastaavat muutokset tulevat yrittäjien eläkemaksuihin.

Lähivuosien säästöt syntyvät pääosin siitä, että lamavuosina lykätty indeksikorotukset jätetään kokonaan maksamatta ja eläkeindeksiin kytkentä palkkakehitykseen heikkenee. Ensi vuonna näin säästyy noin 1,2 miljardia markkaa yksityisen puolen eläkemenoja. Lisäksi tulevia eläkekustannuksia varten kerättäviä maksuja voidaan pienentää noin puolella miljardilla markalla.

Työssä käyvää kohti ensi vuonna selvittää 1500 markkaa pienemmällä maksulla. Työsuhteessa olevilla säästö jakaantuu puoliksi työntekijöille ja työnantajille. YEL-yrittäjien keskimäärin 75 000 markan työtuloista säästö on noin 600 markkaa vuodessa.

Palkansaajan työeläkemaksu on edelleen verotuksessa vähennyskelpoinen, joten maksun korotus pienentää nettopalkkaa noin 15 markkaa kuukaudessa työntekijällä, jonka kuukausipalkka on 10 000 markkaa. Ensi vuonna poistuva vakuutetun kansaneläkemaksu kasvattaa puolestaan nettotuloja 55 markalla, joten työntekijöillä menee eläkkeisiin vuonna 1996 vähemmän rahaa kuin kuluvana vuonna.

Työnantajan kustannukset eläkkeistä kasvavat työeläkemaksun 0,2 prosentin nousun verran, koska kansaneläkevakuutusmaksu säilyy vuoden 1995 tasoisena.

Työnantajien, työntekijöiden ja yrittäjien luottamus eläketurvan kestävyteen edellyttää maksujen ja luvattujen etujen tasapainoa.

Pelkät lupaukset ilman sovittua rahoitusta ovat epäuskottavia.

Siksi lasketulta maksu-uralta poikkeaminen edellyttää myös etujen tarkistuksia, jotta luottamus eläkelupaukseen säilyy.

Talouden kasvu avainasemassa

Jos talouskasvu on lähivuosina kohtalaista, tullaan koko vuosikymmenen loppupuoli toimeen noin 21 prosentin työeläkemaksulla. Ilman työeläkeuudistusta maksu olisi jo vuosituhanen vaihteessa noussut 23:een prosenttiin.

Työntekijän maksun alennus jättää palkasta käteen enemmän. Myös työnantajalla on varaa siirtää suurempi osa tuottavuuden kasvusta palkkoihin. Talouspolitiikassa tavoiteltu nopean kasvun jatkuminen ja työttömyyden helpottuminen loisivat pohjaa sille, että nykyinen vajaa 21 prosentin maksu riittäisi vuosikymmenen loppuun.

Pitkällä aikavälillä on väläytetty tavoitetta selvittää työeläkekustannuksista 25 prosentin kokonaismaksulla. Nyt tehtävällä työeläkeuudistuksella tähän päästään vain, jos talouskasvu on hyvin vahvaa. Laskelmat perustuvat suhteellisen varovaiselle 1,5 prosentin tuottavuuden ja reaaliansioiden kasvulle vuosituhanen vaihteen jälkeen.

Sovituilla eläkekustannusten säästöillä vuoden 2030 maksutaso saadaan jäämään 26 – 27 prosenttiin. Se on selvästi alle aikaisem-

pien arvioiden, jotka johtivat 30 prosentin kokonaismaksuun.

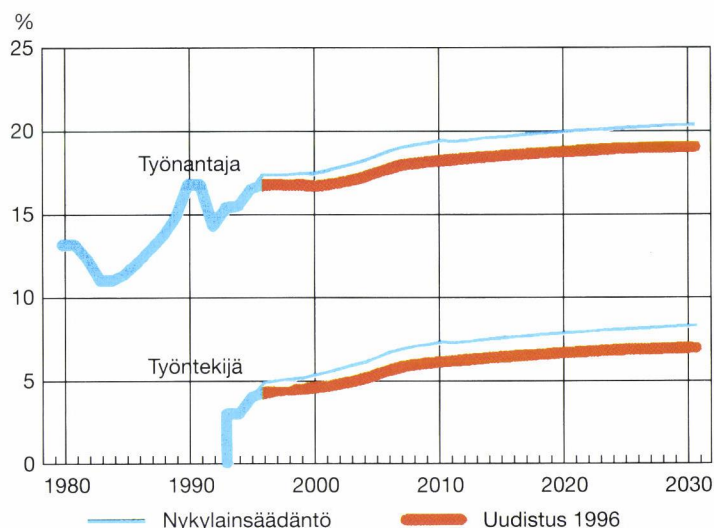
Jos työeläkkeiden kustannukset jakautuvat jatkossa työntekijöiden ja työnantajien kesken niin kuin on sovittu, työntekijän maksu kohoaisi suurimmillaan 35 vuoden kuluttua noin 7 prosenttiin palkasta aikaisemmin arvioidun runsaan 8 prosentin sijasta.

Työnantajan maksu olisi tällöin alle 20 prosenttia palkasta (kuvio). Hyvin hitaalla talouskasvulla näin mataliin prosentteihin ei kuitenkaan päästä. Arvioitua nopeampi talouskasvu johtaisi vieläkin pienempiin maksuihin.

Peruslupaus säilyy

On selvää, että nyt tavoiteltavat säästöt pienentävät eläkkeitä. Vuoden 1996 työeläkeuudistus puuttuu eläketurvan keskeisiin tekijöihin: indeksiturvaan, eläkepalkan laskentaan ja varhaiseläkkeisiin. Muutoksilla on vastattu ajankohtaiseen haasteeseen lisäämällä työnteon palkitsevuutta. Samalla on turvattu työeläkejärjestelmän terveet peruseriaatteen.

Työnantajan ja työntekijän TEL-maksu nykyinsäädännön sekä vuoden 1996 työeläkeuudistuksen mukaisina, prosenttia palkasta. Rahastointiastetta on pienennetty vuodesta 2010.

Pitkä ura palkitaan vuodesta 1996 lähtien paremmalla eläkkeellä. Jokainen vuosi työelämässä kasvattaa lisää eläkettä, koska työssä ollessa eläkettä karttuu paremmin. Työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeelle joutuvat saavat eläkettä edelleen myös tulevan ajan perusteella, vaikkakin aikaisempaa vähemmän.

Työkyvyltään heikentyneiden mahdollisuuksia pysyä työelämässä ja paremman eläkekarttuman piirissä parannetaan korostamalla kuntoutusta. Määräaikainen työkyvyttömyyseläke muutetaan kuntoutustueksi, joka edellyttää kuntoutussuunnitelman laatimista.

Varhaiseläkkeiden pieneneminen vähentää niiden rahoittamiseen varattua maksun osaa. Näin saavutetaan vajaa puolet työeläkeuudistuksen säästöistä (taulukko).

Eläkepalkan laskentajakson pidentäminen vaikuttaa pitkien työsuhteiden eläkepalkkaan. Muutos on askel kohti koko työuran ansioiden perusteella määräytyvää eläkettä. Se vahvistaa kytkeä palkkojen ja eläkkeiden välillä. Pidempi laskentajakso suosii työntekijöitä, joiden palkkaan suhdanteet vaikuttavat enemmän kuin nouseva urakehitys.

Indeksiin tehtävä muutos koskee vain 65 vuotta täyttäneitä. Eläkeindeksi turvaa edelleen eläkkeen ostovoiman säilymisen, mutta sen ansiosidonnaisuutta lievennetään. Muutos vähentää eläkekustannuksia sitä enemmän mitä suurempi on palkkojen reaali kasvuu.

Eläkepalkan laskentajakson ja indeksin muutos pienentävät juokseviin eläkkeisiin käytettävää maksun tasausosaa. Niiden osuus työeläkeuudistuksen säästöistä on yli puolet. Indeksiuudistuksen säästövaikutus riippuu suuresti reaaliansioiden kasvuvauhdista. Nopea kasvu säästää enemmän ja hidas kasvu selvästi vähemmän. Esitetyt arviot perustuvat noin 1,5 prosentin reaaliansioiden kasvuun.

Taulukko. Työeläkeuudistuksen arvioidut säästöt komponentteittain vuosina 2000 ja 2030, kaikki työeläkkeet.

	Menojen säästö, % palkoista	
	v. 2000	v. 2030
Eläkepalkka	0,0	0,3–0,4
Indeksi	1,1	1,3–1,7
Tuleva aika	0,2	1,4–1,9
Yhteensä	1,3	3,0–4,0

Maksu kasvaa, mutta hitaasti

Työssä ollessa työntekijän ja työnantajan maksamista maksuista vain osa pannaan rahastoon odottamaan omaa vanhuuseläkeikää. Tänä vuonna maksu on kaikkiaan 20,6 prosenttia. Tulevaa vanhuuseläkettä varten palkoista siirretään 4,3 prosenttia rahastoon. Lisäksi maksua rahastoidaan samana vuonna alkavia työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeitä varten 5,3 prosenttia palkoista. Loppuosa käytetään pääasiassa jo eläkkeellä olevien eläkkeisiin, muun muassa niiden indeksikorotuksiin. Eläkejärjestelmän hoitamiseen ja maksutappioihin kuluu 1,2 prosenttia palkoista ja työnantajien yksinään maksama 0,4 prosenttia käytetään luottovakuutuksen tappioiden kattamiseen.

Osittaisesta rahastoinnista johtuu, että maksu eläketurvan voimaantullessa vuosi vuodelta kasvaa. Ansaintavaiheessa kokonaan maksettu eläke edellyttäisi alusta lähtien luvattujen etujen edellyttämää 20–25 prosentin maksua, joista ennen eläkkeiden maksua ehtii syntyä valtavat rahastot.

Osittaisesta rahastoinnista johtuva työeläkemaksun hidas kasvu jatkuu vuoteen 2030, jolloin kokonaismaksu on laskelmien mukaan 5–6 prosenttiyksikköä nykyistä suurempi. Sitä maksavat eläkkeelle siirtymisen kynnyksellä ne ikäpolvet, jotka nyt ovat työuransa alkuvaiheessa.

Jouko Laitinen

BO LUNDQVIST

Eläketurvakeskuksen erityistutkija Bo Lundqvist on osallistunut sosiaaliturvan kehittämiseen monien komiteoiden ja toimikuntien sihteerinä. Hänen työnsä kohteena ovat muun muassa eläketurvan kestävyys ja pitkän aikavälin rahoitus.

Työvuorottelukokeilu käyntiin ensi vuoden alussa

VUORON TYÖSSÄ, VUORON VAPAAALLA

*Suuri joukko työttömiä etsii itselleen epätoivoisesti leipäpuuta, vaikkapa lyhyempääkin.
Joillakin on taas työtä liikaa, jopa loppuun palamiseen asti.*

Kaksivuotiselta työvuorottelukokeilulta odotetaan lievitystä näihin kumpaankin ongelmaan.

*Ylirasittuneelle kokeilu tarjoaa uutta latausta ja työttömälle käsikosketuksen takaisin työelämään.
Kiinnostus kokeilua kohtaan on suuri siitäkin huolimatta,
että taloudellinen korvaus on monen mielestä vaatimaton.*

Työvuorotteluvapaa kuullostaa äkkiseltään itsestään selvältä idealta ennätystyöttömyyden kourissa kamppaileville työmarkkinoille: työnantaja ja työntekijä sopivat keskenään, että palkollinen jää vaihteeksi vapaalle. Ainut ehto on, että työpaikalle palkataan yksi kokopäiväinen työtön – eikä edes välttämättä vuorottelijan tehtäviin. Ajan käytöstä ei kukaan vaadi vuorottelijaa tilille. Yhtä hyvin voit pelkästään lepuuttaa ja keräillä voimia tai sitten opiskella, hoitaa lasta ja korjata kesämökkiäsi.

Vuorotteluvapaa saa kestää korkeintaan 359 päivää. Tarkkana on syytä olla, sillä päivänkin ylitys johtaa eläketurvan menetykseen koko ajalta. Lyhimmillään sallitaan 90 päivän vapaalla olo. Vuorottelun saa jakaa myös vähintään 90 päivän pituisiin pätkiin.

Vuorottelijalla on oikeus palata entiseen työhönsä entisiin ehdoin. Mitään pelkoa työpaikan menettämisestä ei siis ole. Eläkettäkin karttuu, mutta lomaoikeutta ei.

Miinuspuolelle jää lähes yksinomaan ansioiden romahtaminen totutulta tasolta. Vapaan aikana on tultava toimeen korvauksella, joka on 60 prosenttia ansiosidonnaisesta päivärahasta. Siis siitä, jonka saisi työttömänä. Yläraja on kuitenkin 4 500 markkaa kuukaudessa. Siihen yltää noin 20 000 markan bruttopalkalla, mutta enempiä ei saa oli palkka sitten kuinka suuri tahansa. Korvauksen maksaa joko Kela tai työttömyyskassa.

Kannustaa koulutukseen

Työntekoa ei ole kielletty vuorotteluvapaan aikana. Mutta ansaitut markat pienentävät vastaavasti korvauksen määrää. Opiskeluun sen sijaan suorastaan kannustetaan. Omaehtoiseen opiskeluun hakeutuvalla maksetaan peräti verotonta osittaista ammattikoulutusrahaa 1000 markkaa kuukaudessa. Maksajana on Koulutus- ja erorahasto.

Ammattikoulutusrahan saamista rajoittaa työssäoloehto. Takana täytyy olla vähintään vuoden verran työskentelyä sille työnantajalle, jonka leipiin vuorottelulta palataan, tai sitten yhteensä viisi vuotta useamman työnantajan palveluksessa. Esimerkiksi hoitovapaalta suoraan vuorotteluvapaalle siirtyminen ei onnistu. Koulutukseen ei pääse alle 30-vuotias eikä toisaalta 62 vuotta täyttänyt.

Kokeilulaki suhtautuu opiskeluun siis varsin myönteisesti, kunhan uutta oppia hankitaan viranomaisten valvomissa oppilaitoksissa. Myös korkeakouluopinnot sallitaan, eikä kieliopintojakaan ole suljettu ulkopuolelle.

Ei maksa paljon

Vuorotteluvapaa kuuluu yhtenä osana saateenkaarihallituksen työllisyysohjelmaan, jonka kunnianhimoisena tavoitteena on puolittaa työttömyys vaalikauden loppuun mennessä. Vuorottelun rinnalla jatkuu osa-aikalisäkökeilu, ja työajan lyhentämistä kokeillaan työpaikkakohtaisesti työministeriön valvonnassa.

Kokeilu rahoitetaan samalla tavalla kuin työttömyyspäivärahaakin: ansioon suhteutettuun päivärahaan oikeutettujen osalta kustannuksista vastaavat työnantajat, työntekijät ja valtio yhdessä. Valtio kustantaa yksinään peruspäivärahaan perustuvat vuorottelut. Kokonaiskustannuksiksi on arvioitu sata miljoonaa markkaa, jos käyttäjiä on kymmenisen tuhatta. Hallitus arvioi aluksi, että vapaalle lähtijöiden määrä jää viidentuhannen ja kymmenentuhannen haarukkaan. Kyselyjä on tullut kuitenkin siihen tahtiin, että työministeri Liisa Jaakonsaaren mielestä ”ainakin kysyntä ylittää ennusteet”.

Muutamilla EU-mailla on jo paljonkin kokemuksia vastaavanlaisista hankkeista. Tanskassa on kokeiltu sekä sapatti-, hoitettua opiskeluvapaata. Sapattivapaan korvaustaso oli reilusti meikäläistä parempi. Niinpä siitä tulikin ennakoitua paljon suosittumpi: parinkymmenen tuhannen käyttäjän ennuste heitti häränpyllyä. Myös Belgiassa on parhaillaan menossa sapattivapaakokeilu.

Eläketurva varmistettava

Vuorotteluvapaa ja sen rahoittaminen kiinnostaa tietysti myös työeläkelaitoksia. Kokeilulain yksi lähtökohtahan oli, ettei vuorotteluvapaa saisi heikentää eläketurvaa. Niinpä vapaan enimmäiskestoksi ehdotettiin jo alunperin juuri 359 päivää.

Alle vuoden mittainen TEL-työsuhteen sisään jäävä vapaa ei nimittäin katkaise eläkkeen karttumista. Ainoastaan vuosilomaoikeudesta joutuu luopumaan. Työeläkkeessä säilyy myös tuiki tärkeä tulevan ajan oikeus. Näin käy tosin ainoastaan, jos työsuhde jatkuu yhdenjaksoisena eikä työnantaja ilmoita sitä päättyneeksi.

Vuorotteluvapaalta on syytä palata samaan työsuhteeseen kiireen vilkkaa ennen kuin vuosi tulee täyteen. Jos työhön ei palata tai jos 359 päivän jatkoksi jäädytään muulle palkattomalle vapaalle, seurauksena on eläketurvan menetys koko vuorottelujaksolta. Vuorottelua ei siis kannata jatkaa välittömästi esimerkiksi palkattomalla virkavapaalla, äitiys- tai vanhempainlomalla eikä opintova-

paalla. Jos palkaton aika venyy yli vuoden mittaiseksi, työsuhte päätetään TEL:n mukaan viimeiseen palkalliseen työpäivään, ja eläketurva vapaan ajalta on menetetty.

Ei sovi LEL-aloille

LEL-aloilla työvuorottelu – lyhyempikin – nipistää aina myös eläketurvan pois, koska eläkettä karttuu ainoastaan eläkkeen perusteena olevista palkoista. Kausiluonteisissa LEL-alan töissä vuorotteluun tuskin muutakaan on mahdollisuuksia.

Taiteilijoita ja toimittajia koskeva TaEL edellyttää, että työsuhte kestää alle vuoden. Vuorottelulaki puolestaan vaatii vähintään vuoden pituista työsuhdetta ennen vapaalle jääntiä, joten TaEL-aloilla vuorotteluun ei ole myöskään mahdollisuutta.

Merimiehiä koskeva eläkelaki, MEL, antaa vuorotteluun suurinpiirtein samat mahdollisuudet kuin työntekijöiden TEL.

Joiltakin osin vuorotteluvapaa aiheuttaa siis ongelmia työeläkkeisiin. Mutta koska nyt on kyse vuosia 1996 ja 1997 koskevasta kokeilusta, yksityisiin eläkelakeihin ei ole esitetty muutoksia. Niitä tehdään ainoastaan julkisen sektorin eläkelakeihin, koska niiden piiriin kuuluville ei eläkettä muuten karttuisi vuorottelun ajalta lainkaan.

Voi vaikuttaa eläkepalkkaan

Vuorotteluvapaa vaikuttaa joissakin tapauksissa myös eläkepalkan määrään. Näin käy ensi vuoden alusta alkavan siirtymäkauden aikana, jolloin eläkepalkkaa aletaan vähitellen laskea työsuhteen viimeisten kymmenen vuoden ansioista nykyisen neljän sijasta.

Jos vuorottelijan työsuhte päättyisi esimerkiksi vuonna 1997, eläkepalkkaa laskettaessa otettaisiin mukaan ansioiltaan kaksi keskimmäistä vuosista 1992-1995 ja niiden lisäksi vuodet 1996 ja 1997. Valinnassa saadaan pudottaa pois ainoastaan yksi sellainen vuosi, jolloin ansiot ovat olleet alle 50 prosenttia kaikkien valintavuosien keskiarvosta.

Jos vuorotteluvapaalla on oltu kahden kalenterivuoden aikana, toinen näistä normaalia pienempien tienestien vuosisuhteista otetaan mukaan eläkepalkkalaskelmiin. Eläke jäisi siis vuorottelun takia pienemmäksi kuin työssä oltaessa.

JOKA VIIDES HALUAA VUOROTTELUUN POSTI-TELESSÄ

Kustannukset harkintaan jatkossa

Työvuorottelulla on vaikutuksia myös eläkekustannuksiin. Vuorotteluvapaan ajalta karttuu pääosin eläkettä sekä vapaata viettävälle että hänen tilalleen palkatulle työttömälle. On laskettu, että jos vuorotteluvapaa työllistää kahden vuoden ajan 10 000 työtöntä, korotuspainetta työeläkevakuutusmaksuun syntyisi noin 0,1 prosenttiyksikköä. Saman verran saataisiin tosin säästää työttömyysmenoissa. Mutta maksajana olisi työeläkejärjestelmä.

Kukapa ei haluaisi välillä huilia, ladata akkuaan pitkän työrupeaman lomassa. Varsinkin, jos saa kylkiäisenä hyvän mielen siitä, että on antanut edes hetkellisen tuntuman työelämään sieltä pudonneelle.

Työvuorottelu saattaa olla todellista herkkua sille, jolla siihen on varaa. Kaksi seuraavaa vuotta sen näyttävät.

Posti-Tele on ehkä merkittävin suomalainen yhtiö, joka tähtää tosissaan vuorotteluun. Niinpä yhtiössä tehtiinkin kyselytutkimus vuorotteluhaluudesta. Tulos oli yksiselitteinen: joka viides halusi vuorotteluun – nimenomaan lepäämään ja virkistymään. Tarkkaan ottaen yli 6 000 konsernin lähes 30 000:sta työntekijästä halusi mukaan vuorotteluun.

Henkilöstöjohtaja *Juha Kivisen* kertoman mukaan innokkuuden taustalla ovat vakituisen väen kokemat kovet viime vuodet. Ovet konsernista ulos ovat käyneet vilkkaasti, työtehtävät ovat käyneet läpi rajun muutoksen.

Kilpailun kovuutta kuvastaa se, että Telen osuus esimerkiksi kaukopuheluliikenteestä on pudonnut markkinoiden vapaututtua sadasta neljänkymmenen prosentin tun-

tumaan. Taloon jääneiden työtahti on kiristynyt, ja uutta tekniikka työntyy sisään koko ajan. Ihmiset ovat Kivisen mukaan oivaltaaneet, että ilman koulutusta ei hevin selviä eläkkeelle saakka.

Vuorotteluvapaa on posti-teleläisten mukaan helpoin ja joustavin tapa jakaa työtä uudelleen. Muut käytettävissä olevat mallit – osa-aikalisä esimerkiksi – ovat monin verroin työläämpiä toteuttaa.

Posti-teleläiset arvostelivat vuorottelukorvauksen markkamäärää liian pieneksi. Mutta niin on tehty aivan yleisesti muuallakin. Moni tuntuu ajattelevan, että vapaalle pystyvät siirtymään ainoastaan hyvässä taloudellisessa asemassa olevat, asuntovelattomat, lapsensa aikuisiksi saaneet, joilla on kaiken lisäksi hyväpalkkainen puoliso. Siis noin viiskymppiset 40-luvulla syntyneet.

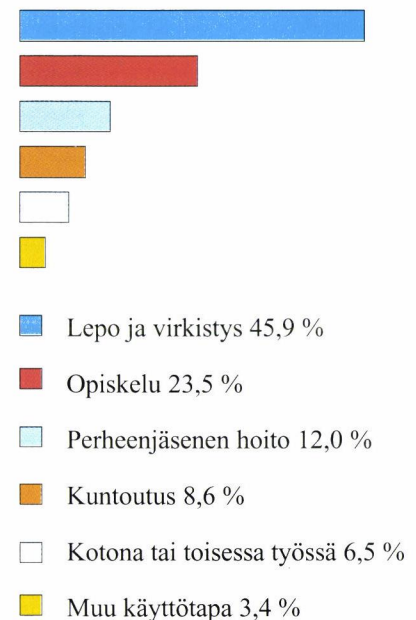
Työvuorottelun korvaus 60 % ansiopäivärahasta enintään 4500 mk/kk

Lähde: STM

Bruttopalkka mk/kk	Vuorottelukorvaus mk/kk	%
5000	2086,18	41,72
6000	2326,84	38,78
7000	2567,50	36,68
8000	2808,16	35,10
9000	3048,82	33,88
10000	3289,48	32,89
11000	3530,14	32,09
12000	3659,92	30,50
15000	4003,72	26,69
20000	4500,00	22,50
25000	4500,00	18,00
45000	4500,00	10,00

SUOMEN POSTI-TELEN HENKILÖSTÖ Vuorotteluvapaan haluttu käyttötapa

JOUKO MOILANEN
Eläketurvakeskuksen tiedottaja

Lisäeläketurvan sopeuttaminen eläkeuudistukseen

Lisäeläketurvan taso on vakuutus sopimuksissa ja eläkekassan sekä eläkesäätiön säännöissä määritelty niin, että perus- ja lisäeläketurva yhdessä muodostavat saumattoman kokonaisuuden. Perus- ja lisäturvan täyden tavoite-eläkkeen tasoksi on voitu sopia esimerkiksi 60 prosenttia eläkepalkasta.

Lainmuutokset, jotka muuttavat peruseläketurvan tasoa, heijastuvat myös lisäeläketurvaan, joko sen tason muutoksina tai sopimusten ja sääntöjen muutoksina.

Lisäeläketurva on siis mukautettava peruseläketurvan uudistuksiin.

Vuonna 1996 voimaantulevat peruseläketurvan muutokset ovat lisäeläketurvan kannalta eräiltä osin ongelmallisia, mutta samalla myös uusia mahdollisuuksia antavia.

Kirjoituksessa kuvataan Eläketurvakeskuksen vapaakirjaryhmässä TEL:n rekisteröityyn lisäeläketurvaan eli TEL:n lisäetujen karttoihin valmisteltuja muutoksia. Kartat on vahvistettu Eläketurvakeskuksen hallituksessa.

Seuraavassa käsitellään vanhuus- ja työkyvyttömyyseläketurvaa. Yksilöllinen varhaiseläke ja kuntoutustuki ovat työkyvyttömyyseläkkeitä. Lisäeläketurvan mukainen kuntoutustuki maksetaan samansuuruisena kuin lisäturvan mukainen työkyvyttömyyseläke. Myös työttömyyseläke on työkyvyttömyyseläkkeen suuruisen. Lisäeläketurvan mukaista perhe-eläkettä koskevat soveltuvin osin vastaavat muutokset kuin työkyvyttömyyseläketä.

Lisäeläketurvan perusteena oleva eläkepalkka

Rekisteröidyn lisäeläketurvan eläkepalkkana on käytetty samaa eläkepalkkaa kuin peruseläketurvassa. On luonnollista, että myös jatkossa voidaan näin menetellä.

Toisaalta lisäeläketurvan rooliin hyvin sopii myös se, että eläketurvan taso voidaan tarvittaessa mitoittaa loppupalkkaan perustavaksi. Tästä syystä lisäetujen karttaan ehdotetaan vaihtoehtoa, jonka mukaan lisäeläketurvan eläkepalkkana voidaan käyttää myös 31.12.1995 voimassa olleen lain mukaista TEL-eläkepalkkaa. Jos kuitenkin va-

kuutetun eläkepalkka näin määriteltynä jää pienemmäksi kuin eläketapahtumahetkellä voimassa olevan lain mukainen TEL-eläkepalkka, pidetään viimeksi mainittua myös lisäeläkkeen eläkepalkkana.

Tulevan ajan eläkeoikeudesta kaksi mallia

Määriteltäessä lisäeläketurvan tavoite-eläkettä joudutaan ensin laskemaan, minkä suuruiseksi peruseläke samasta työsuhteesta eläkeikään mennessä karttuu. Peruseläkkeen tulevan ajan karttuminen muuttuu 50 vuoden iästä 1,2 prosenttiin vuodessa ja 60 vuoden iästä 0,8 prosenttiin vuodessa. Näin ollen täysitehoisen peruseläkkeen määrään tulee vaikuttamaan se, missä iässä eläke alkaa.

Ei kuitenkaan ole perusteltua lähteä siitä, että mahdollinen lisäeläke aina kompensoisi peruseläkkeen tulevan ajan karttuman heikennyksen. Tästä syystä on luovuttava vaatimuksesta, että kokonaisaläkkeen tavoite-tason olisi pakko olla yhtä suuri riippumatta siitä, alkaako eläke työkyvyttömyys- vai vanhuuseläkkeenä. Toisaalta tähän tavoitteeseen pyrkivät eläkejärjestelyt tulisi edelleenkin tehdä mahdollisiksi.

Rekisteröidyn lisäeläketurvan osalta ehdotetaan kahta vaihtoehtoista mukauttamistekniikkaa. Toinen on tulevan ajan heikennystä kompensoimaton malli ja toinen heikennyksen kompensoiva malli.

Kompensoimattomassa mallissa kokonaisaläkkeen tavoitetasoa (esim. 60 %) määriteltäessä peruseläke eläkeikään jäljellä olevalta ajalta lasketaan nykyiseen tapaan 1,5

prosentin vuosittaisella karttumisella. Tällöin kokonaisaläke työkyvyttömyys- ja työttömyyseläketilanteissa jää pienemmäksi kuin eläkejärjestelyn tavoitetaso on, koska peruseläke on pienempi kuin tavoite-eläkettä laskettaessa oletettiin. ”Vajaus” kokonaisaläkkeessä on enintään 6,5 prosenttia eläkepalkasta.

Kompensoivassa mallissa kokonaisaläkkeen tavoitetasoa määriteltäessä peruseläke eläkeikään jäljellä olevalta ajalta lasketaan käyttäen työkyvyttömyyseläkkeen tulevan ajan karttumisprosentteja. Kokonaisaläke työkyvyttömyys- ja työttömyyseläketilanteissa muodostuu tällöin yleensä tavoite-eläkkeen suuruiseksi. Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyvän eläke ja myös lähellä eläkeikää alkavat työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeet voivat muodostua hieman suuremmiksi kuin eläkejärjestelyn tavoite-eläke.

Kansaneläkkeen pohjaosan poistuminen

Kansaneläkkeen pohjaosa on voinut rajoittaa lisäeläkkeen tasoa, sillä lisäeläkkeen tavoitetaso on voitu määritellä myös niin, että perus- ja lisäeläke yhdessä kansaneläkkeen pohjaosan kanssa ovat enintään esimerkiksi 60 prosenttia palkasta.

Kun kansaneläkkeen pohjaosa 1.1.1996 voimaantulevan kansaneläkeuudistuksen yhteydessä poistuu uusista eläkkeistä ja siirtymävaiheen jälkeen myös maksussa olevista eläkkeistä, heijastuu tämäkin uudistus lisäeläketurvaan.

Selvää on, että uusissa lisäeläkejärjestelyissä kansaneläkkeen pohjaosa ei enää voi olla rajoittamassa lisäeläkkeen tasoa. Sitä vastoin voimassa olevissa lisäeläkejärjestelyissä tilanne on ongelmallinen.

Jos kansaneläkkeen pohjaosa jätettäisiin vuoden vaihteesta lähtien ottamatta huomioon eläkejärjestelyissä, joissa se on mukana, lisäeläkkeen tavoitetaso suurenisi, enimmäislään kansaneläkkeen pohjaosan määrän. Tämä aiheuttaisi lisäeläketurvan vakuutusmaksuihin vastaavan korotuksen. Se merkitäisi jopa miljoonien markkojen lisäkustannusta suurimmille vakuutusosittajille.

Jotta vakuutusosittajat välttyisivät lisäkustannukselta, ehdotetaan, että kansaneläkkeen pohjaosaa vastaava määrä voidaan vuoden vaihteen jälkeenkin säilyttää lisäeläkkeen tavoitetason määrittelyssä niissä vakuutuksissa, joissa se on otettu lisäturvan rajoituksessa huomioon.

Rekisteröidyssä lisäeläketurvassa pohjaosaa vastaava markkamäärä jäädytetään 445 markaksi kuukaudessa eli tämän vuotisolle tasolle. Tällaiset lisäeläkejärjestelyt on kuitenkin suljettava vuoden vaihteessa – niihin ei siis voida sisällyttää enää uusia vakuutettuja.

Yksinkertaistettu mukauttamistekniikka

Lisäeläketurva voidaan siis tarvittaessa mukauttaa tasoltaan vastaamaan ennen vuoden vaihdetta voimassa ollutta lisäeläkejärjestelyä.

Jotta voimassa olevat rekisteröidyt lisäeläkejärjestelyt voitaisiin säilyttää mahdollisimman vähällä työllä entisen tasoissa, ehdotetaan lisäturvan mukauttamista yksinkertaistavaa voimaantulosäännöstä.

Sen mukaan lisäeläkkeen tavoitetasoksi voidaan myös kiinnittää ajankohdan 31.12.95 mukainen tavoite-eläkkeen prosenttimäärä TEL-eläkepalkasta tai saman ajankohdan mukainen tavoite-eläkkeen markkamäärä. Mikäli ”vanhojen vakuutettujen” eläketurva mukautetaan tällä tekniikalla, on uusien vakuutettujen lisäeläketurvan sisältö sovittava erikseen.

Indeksiturvan heikennyksen hyvittäminen

Rekisteröityyn lisäeläketurvaan sovelletaan TEL-indeksiä. TEL-lisäeläketurvan vakuutusmaksun perusteet on mitoitettu niin, että vakuutusmaksut riittävät myös odotettavissa oleviin TEL-indeksiturvasta johtuviin kustannuksiin.

Kun uudistuksen yhteydessä TEL-indeksiturva todennäköisesti heikentyy, on tämä TEL:n voimaantulosäännöksen mukaan otettava kohtuusperiaatteen mukaisesti huomioon lisävakuutuksen perusteissa.

Tarkoitus on, että kohtuusperiaatteen täyttämiseksi TEL-lisäeläketurvan ansaittuja eläkkeitä sekä aktiivien että vapaakirjojen osalta korotetaan pysyväksi jäänyttä indeksitason ylimääräistä 1,3 prosentin leikkausta vastaavasti.

Saman suuruinen 1,3 prosentin korotus tehdään mahdollisesti myös maksussa oleviin TEL-lisäeläkkeisiin. Korotukset tulevat sisältymään lisäeläketurvan laskuperusteisiin ja vaativat vielä sosiaali- ja terveysministeriön vahvistuksen.

Voimaan 1.1.1996

Koska peruseläketurva- ja lisäeläketurva muodostavat kokonaisuuden, on lainsäädän-

nöllä pitänyt estää se, ettei lisäeläketurva automaattisesti joudu vuoden vaihteen jälkeen kompensoimaan peruseläketurvan heikennyksiä. Siitä säädetään TEL:n voimaantulosäännöksessä. Säännös koskee myös vapaaehtoisia lisäeläkejärjestelyjä.

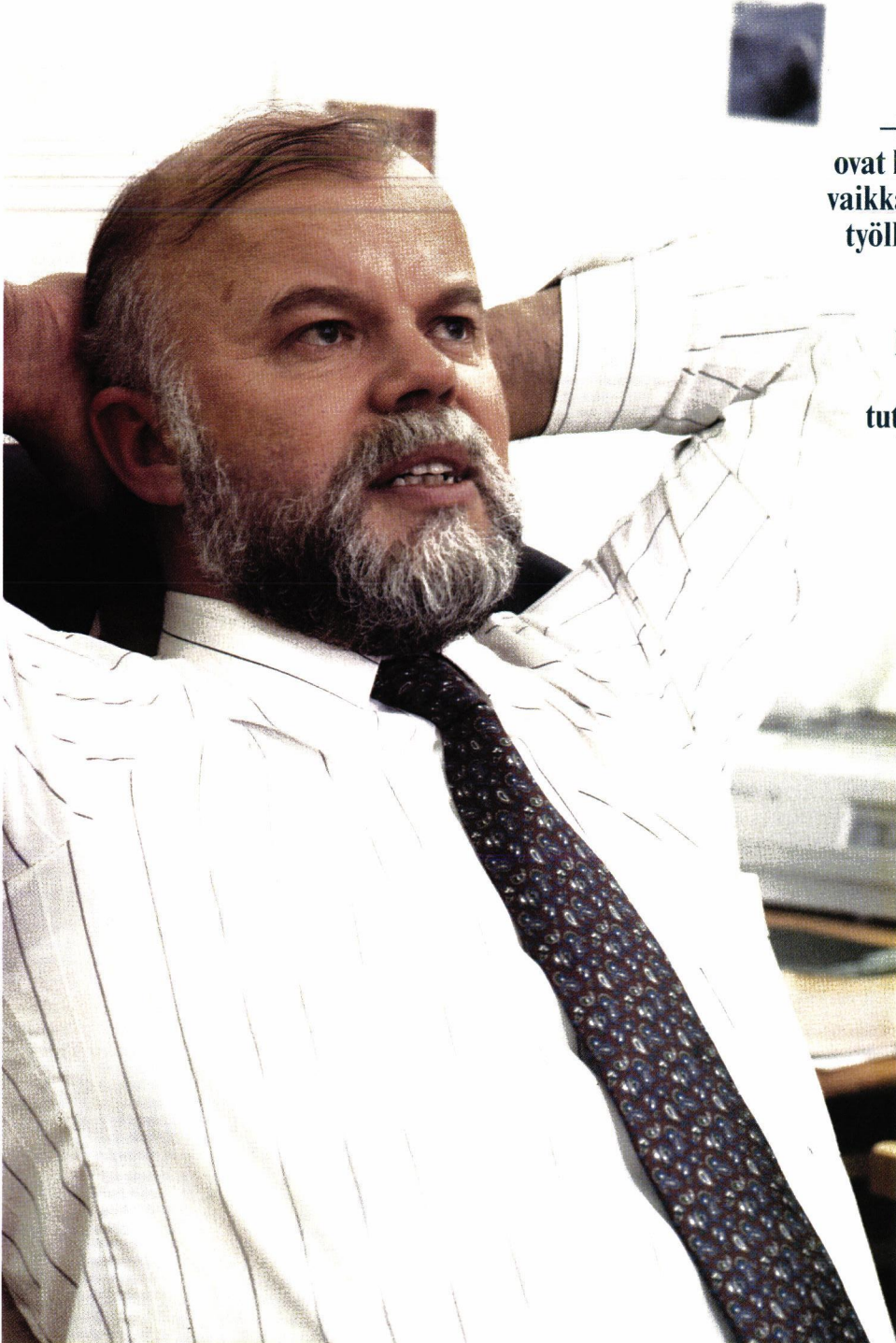
Vastaavalla kansaneläkelain voimaantulosäännöksellä on huolehdittu myös siitä, ettei lisäeläketurva joudu kompensoimaan kansaneläkkeen pohjaosan poistumista, jos pohjaosa on ollut rajoittamassa lisäeläketurvan tasoa.

Edellä mainitut säännökset eivät estä sopimasta lisäturvaan parannuksia eivätkä myöskään heikennyksiä. Vakuutusosittajien tai eläkekassan sääntöjä onkin 1.1.1996 alkaen muutettava niin, että ne vastaavat sitä eläketurvaa, joka lainmuutoksen jälkeen on tarkoitus järjestää.

Ellei muutoksia ole ehditty vuodenvaihteeseen mennessä tehdä, lisäeläketurvan taso jatkuu muutosajankohtaan asti samansuuruisena kuin se olisi ollut ennen vuoden vaihteen lainmuutoksia. Ts. rekisteröidyssä lisäturvassa eläkepalkkana on TEL:n mukainen eläkepalkka, peruseläke lasketaan eläkeikäen jäljellä olevalta ajalta 1,5 prosentin karttumista vastaavasti ja KEL:n pohjaosa otetaan rajoituksessa huomioon 445 markan suuruisena. Rekisteröidyn lisäeläketurvan muutosten toelle on tarkoitus antaa aikaa ensi vuoden loppuun.

MARTTI HÄNNIKÄINEN

*Eläketurvakeskuksen
suunnittelu- ja laskentaosaston
osastopäällikkö*

–Ikääntyvän työntekijän valttikorttina ovat kokemus ja kokonaisuuksien hallinta, vaikka ikääntyminen asettaa omat ehtonsa työlle, työympäristölle ja organisaatiolle, sanoo LEL Työeläkekassan ylilääkäri Juhani Juntunen. Hän toimii valmistumaisillaan olevan Ikääntyvä arvoonsa -ohjelman tutkimusjohtokunnan puheenjohtajana. Kyseessä on laaja 1990-luvulla toteutettu tutkimusohjelma, joka on tehnyt urauurtavaa työtä vanhempien työntekijöiden työkyvyn säilyttämiseksi ja toimintamallien luomiseksi työpaikoille.

– Nuoruus on ollut työelämässä valttia, mutta meillä ei luulisi enää olevan varaa hukata ikääntyvän ihmisen vahvuuksia, kun työvoima suurten ikäluokkien myötä vanhenee. Aivotutkijana tiedän, että vanhemman ihmisen aivot toimivat monella tavoin nuoren ihmisen aivoja paremmin. Esimerkiksi sen minkä vanhempi työntekijä häviää nuoremmalleen nopeudessa, hän voittaa kokonaisuuksien hallinnassa ja kokemuksessa, Juntunen toteaa.

– Monessa itämaisessä kulttuurissa vanhuutta arvostetaan. Toisin kuin meillä siellä on tajuttu vanhenevan ihmisen voimavarat ja se, että vanhuus ja viisaus liittyvät usein yhteen.

Työterveyslaitoksen tutkimusohjelman tiimoilta on julkaistu jo parisenkymmentä tutkimusta ja muutama on vielä kesken. Toistakymmentä miljoonaa maksaneen projektin päärahoittaja on Työsuojelurahasto.

Tutkimuksia on tehty teollisuuden piirissä, valtionhallinnossa ja kunnan palveluksessa olevien keskuudessa, rakennuksilla ja yksityisyrittäjissä.

– Ikääntyvien ihmisten terveyden, työkyvyn ja hyvinvoinnin ylläpito lisää työn tuottavuutta ja laatua. Sillä on merkitystä myös ihmisarvoiselle eläkkeelläololle, Juntunen vahvistaa.

Suomen väestö ikääntyy nopeasti. Suuret ikäluokat ovat viisissäkymmenissä. Viidennes suomalaisista on jo nyt 55-59-vuotiaita ja viidennes yli 60-vuotiaita. Ensi vuosi-

KOKEMUS JA KOKONAISUUDET OVAT IKÄIHMISEN VALTIT

Ikääntyvä arvoonsa -ohjelma valmistuu

tuhannen alussa työvoimasta yli 40 prosenttia on yli 45-vuotiaita. Iän myötä sairaudet lisääntyvät ja vaivat yleistyvät. Työikäisestä väestöstä jo lähes 300 000 on sairauden takia eläkkeellä.

Tutkimuskohteena työn ja ihmisen suhde

Ikääntyvä arvoonsa -ohjelman tavoitteena on ollut tutkia yli 45-vuotiaiden selviytymistä työssä. Ohjelma on pyrkinyt myös kehittämään käytännössä toimivia malleja, joilla ikääntyvät ihmiset pystyvät säilyttämään työkykynsä erilaisissa työtehtävissä.

– Töitä on muotoiltu ikään kuin mittatilauksen mukaan ikäihmisille sopiviksi. Tavoitteena on, että ikääntyvät ihmiset pystyisivät tekemään niitä eläkeikänsä asti, Juntunen sanoo.

Tutkimusohjelma on toteutettu kiinteässä yhteistyössä työnantajien, työntekijöiden, työterveyshenkilöstön ja henkilöstöhallinnon kanssa. On luotu laaja yhteistyö mahdollisimman monen yrityksen kanssa. Ikääntyvää työntekijää on tuettu työssään vaikuttamalla häneen itseensä, hänen työympäristöönsä ja organisaatioon. Keinoina on käytetty tutkimusta, koulutusta, työhön valmennusta, tiedotusta ja palveluja.

Kun Ikääntyvä arvoonsa -tutkimusprojekti aloitettiin, vain harvalla oli realistinen käsitys ongelmista, joita ikääntyvä väestö ja työvoima Suomelle aiheuttavat.

– Ei ollut käyttökelpoista tietoa työn ja ikääntymisen sekä siihen liittyvän vanhene- misen vaikutuksesta ihmiseen. Yksi keskeisiä tutkimusohjelman anteja on ollut keskustelun virittäminen tästä teemasta. Nyt voidaan vielä ennalta ehkäistä ihmisten vanhenemisen vaikutuksia työpaikoilla. Jos emme puutu näihin asioihin, olemme suurissa vaikeuksissa maailman vanhimman työvoiman kanssa vuosittuhannen vaihteen jälkeen, Juntunen perustelee.

Suomen Ikääntyvä arvoonsa -projekti on ollut kansainvälisenä esikuvana muille, sillä vastaavia tutkimushankkeita on meneillään mm. Ruotsissa, Saksassa ja Alankomaissa.

– Kansainvälisessä tutkimusarvioinnissa Ikääntyvä arvoonsa -ohjelma menestyi hyvin. Varsin onnistuneena pidettiin kolmikan- taista mallia ehkäistä ennalta työkyvyn ale- nemista. Mallin mukaan työkykyä ylläpitävän toiminnan tulee kohdistua itse työhön ja työoloihin, työyhteisöön sekä työntekijään, Juntunen mainitsee.

Ohjelman yhteydessä on myös kehitetty työkykyindeksiä, mittaria, jolla työkykyä mitataan. Työkyky-indeksi koostuu seitsemää osa-aluetta koskevista muuttujista. Siinä

arvioidaan muun muassa työn vaatimusten ja työntekijän suorituskyvyn välistä suhdetta. – Yritys on hyvä, mutta mittarin käytännön toimintaan liittyy joitakin ongelmia. Nykyisellään sen osatekijät eivät yksiselitteisesti mittaa työkykyä, Juhani Juntunen sanoo.

Arvostuksen puute ikääntyvien ongelma työssä

Ihmiset kokivat ikääntymisensä ongelmaksi. Sillä he perustelivat myös halua siirtyä en- nenaikaisesti eläkkeelle. Noin puolet yli 35- vuotiaista työssäolevista oli sitä mieltä, ettei vanhoja työntekijöitä arvosteta työpaikoilla. Näin ajattelivat varsinkin miehet. Tärkein syy siirtyä ennenaikaisesti eläkkeelle olivat terveyteen ja alentuneeseen suorituskykyyn liittyvät tekijät.

Jotta ihmiset jaksaisivat työssä vanhuus- eläkeikänsä asti, olisi kiinnitettävä huomiota työmäärään ja kiireeseen. Vanhempien työntekijöiden työaika olisi joustettava, töiden sisältöä olisi kehitettävä, työympäristöä ja kuntoutusmahdollisuuksia olisi parannettava.

– Kun näitä asioita kehitetään työpai- koilla, voidaan vaikuttaa eläkkeelle siirtymisprosessin alkuvaiheeseen, eläkeajastusten syntyyn, ylilääkäri Juntunen sanoo.

Vain harvalla on mahdollisuus itse vaikuttaa työssä jatkamiseen tai eläkkeelle siirtymiseen. Terveys, toiminta- ja työkyky sekä työllisyystilanne säätelevät edelleen työstä pois siirtymistä. Huonon terveyden vuoksi eläkkeelle siirtyneet poikkesivat heikompaan suuntaan myös muiden hyvinvoinnin osatekijöiden suhteen. Sairauden ja työkyvyttö- myyden lisäksi he olivat taloudellisesti tiu- killa ja muutenkin elämäänsä tyytymättömiä.

– Tosin jos eläkkeelle päästään raskaasta työstä riittävän varhain, terveys ja työkyky voivat vielä palautua jonkin verran ja oma hyvinvointi näin parantua, Juntunen toteaa.

– Esimerkiksi rakennusalalla olisi edel- leen kehitettävä työterveyshuoltoa, sillä puutteellisesti järjestetty työterveyshuolto ei pysty tarjoamaan apua, kun työkyvyttömyys uhkaa. Samoin tulisi kehittää menetelmiä, joilla vähennetään työympäristön riskiteki- jöitä.

– Kunta-alalla tehtyjen seurantalutki- musten mukaan työkyvyn paranemista selit- tivät laadukas esimiestyö, hyvä ergonomia ja liikunnan harrastaminen, nimenomaan tässä järjestyksessä. Työkyvyn huononemista selittivät puolestaan vähäiset mahdollisuudet saada tunnustusta ja arvostusta työssä, seisoma- työ, huonontuneet työtilat ja vähäinen lii- kunta, Juntunen luettelee.

Päätymässä oleva Ikääntyvä arvoonsa

-ohjelma on tuottanut työkyvyn ylläpidosta ja ikääntymisestä runsaasti uutta tietoa, joka olisi nyt saatava sovelletuksi käytäntöön.

– Esimerkiksi työeläkelaitokset voivat käyttää tietoja kuntoutuksessaan ja työkykyä ylläpitävässä toiminnassaan. Myös uusi Työ- terveyslaitoksen pientyöpaikkaohjelmahan- ke voi hyödyntää tuloksia, Juntunen mainit- see. Hänen mielestään näin suuren projektin tulokset eivät saisi hautautua ja pölyttyä tut- kijakammioihin.

Mikä ensiavuksi työpaikoille?

Ikääntyvän työntekijän ensiavuksi työpai- koille ylilääkäri Juhani Juntunen määrää li- sää myönteisyyttä, lisää työn arvostusta ja työnteon kunniaan.

– Kun työilmapiiri on myönteinen, ihmi- set menevät mielellään töihin. Työhön syn- tyä sitä draivia, jota menestyvä yritys tarvit- see. Mainitsemani kolme lääkettä parantavat sekä ihmisten elämänlaatua että tuottavuutta. Keinot ovat loppujen lopuksi kovin yksin- kertaisia. On vain tehtävä tämä pisin, tunnet- tu työmatka, tuumasta toimeen.

– Ikääntyvä arvoonsa -ohjelma on kou- luttanut ja tuottanut laajan määrän asiantunti- joita, joita voidaan nyt käyttää hyväksi käy- tännön työelämässä. Heidän keskeisin tehtä- vänsä tulevaisuudessa on vaikuttaa ihmisten korvien väliin. Olisi saatava ihmiset toimi- maan työyhteisön ilmapiirin parantamiseksi, ylilääkäri Juhani Juntunen painottaa.

Haastattelu:
RIITTA HEINONEN
LEL Työeläkekassan
tiedotusosaston
apulaisosastopäällikkö

Eläkepolitiikan kehitys, tulonjako ja köyhyys

(Artikkeli perustuu tutkimukseen Markus Jäntti, Olli Kangas ja Veli-Matti Ritakallio "From marginalism to institutionalism: distributional consequences of the transformation of the Finnish pension regime" The Central Pension Security Institution, Studies 5/95)

Kaikkein tasa-arvoisimmiksi ajatellut eläkejärjestelmät eivät lopputuloksen mukaan tuotakaan kaikkein suurinta tasa-arvoa. Erilaiset lisäjärjestelmät tekevät tyhjäksi lakisääteiseen tasaeläke- tai tarveharkintaiseen järjestelmään sisältyneen tasa-arvoistamispyrkimyksen. Lopputuloksena on ilmiö, jota voidaan kutsua uudelleenjaon paradoksiksi: tasa-arvo tuottaa epätasa-arvoa ja epätasa-arvo tuottaa tasa-arvoa, kirjoittaa apulaisprofessori Olli Kangas.

Erilaiset sosiaalipolitiikan tyyppitelyt ovat olleet keskeisesti esillä viime vuosina. Myös eri maiden eläkepoliittisista ratkaisuista on esitetty lukuisia toisistaan poikkeavia typologisoiteja.

Usein näissä tyyppitelyissä on viitattu maantieteelliseen esiintymisalueeseen; on puhuttu muun muassa keskieuropalaisesta, pohjoismaisesta ja angloamerikkalaisesta mallista.

Toisinaan taas on viitattu keskeisten eläkepoliittisten ratkaisujen taustalla vaikuttaneisiin poliittisiin voimasuhteisiin; tällöin on päädytty muun muassa konservatiivisiin, sosiaalidemokraattisiin ja liberaalisiin hyvinvointivaltiotyyppeihin.

Eläkepolitiikan ja muunkin sosiaalipolitiikan tyyppitelyssä olisi kuitenkin hedelmällisintä käyttää luokitteluiden pohjana itse sosiaaliturvan järjestelmiin liittyviä tekijöitä. Mallien taustavaikuttajat ja maantieteellinen esiintymisalue ovat oma ulottuvuutensa.

Neljä mallia tyyppitelyssä

Oheisessa taulukossa on lähdetty liikkeelle eräistä järjestelmän keskeisistä piirteistä. Eläkepolitiikka on ryhmitelty kahden ulottuvuuden, perusturvan ja ansiosidonnaisten etujen mukaan.

Ensimmäiseen ruutuun sijoittuvat maat/eläkejärjestelmät, joissa ei taata sen enempää riittävää perusturvaa kuin ansiosidonnaisia eläkkeitäkään. Yleensä tarveharkintaan pe-

rustuvat järjestelmät (esim. Australia) on katsottu kuuluvaksi juuri tähän marginalistisen sosiaalipolitiikan luokkaan.

Toisessa ruudussa painopiste on selvästi perusturvan takaamisessa. Pelkän kansaneläkkeen tarjoavat maat voidaan lukea tähän kategoriaan (esimerkkinä osittain Tanska).

Kolmas malli on toisen käänteiskuva; ansiosidonnaisuus korostuu perusturvan kustannuksella. Esimerkkinä tästä voidaan pitää vaikkapa Saksaa.

Neljäs malli puolestaan on kahden edellisen yhdistelmä, jossa perusturvaa on täydennetty ansiosidonnaisilla eduilla. Tästä tunnetuin esimerkki lienee Ruotsi.

Suomen eläkepoliittisen järjestelmän voi katsoa siirtyneen asteittain marginaalisuudesta perusturvan kehittämiseen (kansaneläkkeet) ja ansiosidonnaisuuden toteuttamisen kautta kohti institutionaalista mallia.

Tulonjako tasaisinta institutionaalisisissa mallissa

Edellä esitettyjen ja muidenkin mallien vaikutuksia ja toimintaa on pyritty arvioimaan tekemällä kansainvälisiä vertailuja eri maiden eläkeläisten tulonjaosta ja köyhyysasteista.

Yleisenä lopputulemana on ollut, että institutionaalisen eläkepolitiikan maissa vanhusten välinen tulonjako on tasaisinta ja vanhuusiän köyhyys kaikkein pienintä.

Oma kiintoisa kysymyksensä on se, mi-

ten siirtymä mallista toiseen näkyy yhden maan sisäisessä tarkastelussa. Tällaisia yhden maan tarkasteluja ei juurikaan ole tehty. Syy on yksinkertainen: useimmissa maissa ei ole olemassa analyysin mahdollistavia aineistoja.

Suomi poikkeaa edukseen siinä, että meillä on käytettävissä riittävän suuriin otoksiin perustuvia kotitaloustiedusteluita (vuosilta 1966, 1971, 1976, 1981, 1985 ja 1990, myöhemmin myös 1995), joiden pohjalta voidaan selvittää eläkepolitiikan muutoksen vaikutuksia vanhusten toimeentuloon.

Työ- ja yrittäjätulot eläkeläisten tärkeimmät tulonlähteet 1966

Vaikutuksia voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Ensinnäkin voidaan katsoa, mistä osista tai tulokomponenteista vanhusten keskimääräiset tulot koostuvat. Tämä tulopakettitarkastelu osoittaa, että vuonna 1966 eläkeläisten tärkeimmät tulonlähteet olivat työ- ja yrittäjätulot (noin puolet kaikista tuloista), kansaneläkkeet (noin neljännes) ja valtion ja kuntien eläkkeet (noin kymmenesosa kokonaistuloista).

Vuonna 1966 suomalaisten työeläkejärjestelmä oli ollut voimassa vasta muutaman vuoden ja maksetut työeläkkeet olivat varsin pieniä. Niinpä keskimääräisessä tulopakettis- sa niiden osuus jää noin yhteen prosenttiin.

Ansioeläkkeet 70 prosenttia tulopaketista vuonna 1990

Vuoden 1990 mennessä TEL-eläkkeiden osuus keskimääräisessä tulopaketissa oli noussut jo kolmasosaan. Kaiken kaikkiaan ansiosidonnaiset eläkkeet (TEL+VEL+KVTEL) muodostivat vuonna 1990 noin 70 prosenttia koko tulopaketista.

Kansaneläkkeen osuus oli kaventunut jonkin verran, mutta ennen muuta työ- ja yrittäjätulojen merkitys oli pienentynyt (alle 10 prosenttia vuonna 1990). Eläkepoliittisen mallin muutos on siis merkinnyt – eläkepolitiikan tavoitteiden mukaisesti – selvää siirtymää töistä eläkkeelle.

Eläkeläisten keskimääräinen tulotason muutos tarjoaa toisen näkökulman eläketurvan kehittämiseen. Vuonna 1966 eläkeläisten keskimääräiset tulot olivat noin 30 000 markkaa vuodessa (v. 1990 rahassa).

Vuonna 1990 tulot olivat nousseet jo noin 65 000 markkaan. Tulot olivat siis kaksinkertaistuneet tarkasteluperiodilla. Tämä keskimääräisen tulon kaksinkertaistuminen johtuu ennen muuta työeläkkeiden parantumisesta.

Osat vaihtuneet – nuoret nykyisin köyhimpiä

Kolmanneksi eläkepolitiikan onnistumista voidaan arvioida tarkastelemalla sitä, missä määrin eläketurva on riittänyt suojaamaan vanhuksia köyhyydeltä. 1960-luvun puolivälissä eläkeläisten (köyhyysraja 50% väestön keskituloista) oli 22 prosenttia. Lisäksi köyhyydellä oli tuolloin selvä taipumus lisääntyä iän myötä. Kaikkein vanhimmat olivat kaikkein köyhimpiä.

Neljännesvuosisata myöhemmin eläkeläisten köyhyysaste oli laskenut viiteen prosenttiin, ja samalla köyhyiden ja iän välinen yhteys oli muuttunut siten, että tuloilla mitattuna kaikkein köyhimpiä olivat nuoret.

Vanhuusiän pysyvä köyhyys on muuttunut nuoruuteen ajoittuvaksi lyhytaikaisemmaksi ilmiöksi.

Köyhyysmittari antaa siis varsin hyvän todistuksen suomalaisen eläkepolitiikan onnistumisesta. Kansainväliset vertailut antavat niinkään hyvän todistuksen, mutta vain osittain. Verrattuna maihin, joissa ei harjoiteta institutionaalista eläkepolitiikkaa, Suomen köyhyysluvut ovat alemmat. Yhdysvalloissa eläkeläisten köyhyysaste on yli 17 prosenttia, Australiassa ja Saksassa noin kuusi prosenttia. Yhdysvaltojen nykytilanne vastaa siis Suomen tilannetta neljännesvuosisata sitten!

Ruotsissa eläkeläisten köyhyysaste on prosenttien luokkaa. Ruotsiin nähden on siis selvästi parantamisen varaa.

Tuloerot pienentyneet

Köyhyiden poistamisen ohella tuloerojen taasaaminen on ollut suomalaisen yhteiskuntapolitiikan keskeisiä päämääriä. Tähän päämäärään vedoten ansiosidonnaisia eläkejärjestelmiä on usein moitittu siitä, että ne säilyttävät työmarkkinoilla syntyneen eriarvoisuuden. Kritiikki on osaltaan totta mutta osaltaan hivenen epätarkka eikä se tavoita kohdettaan.

Tarkastelua on syytä tarkentaa. Ensinnäkin eläkeläisten väliset tuloerot vuonna 1966, jolloin Suomessa käytännössä oli voimassa perusturvamalli, olivat merkittävästi suuremmat kuin vuonna 1990, jolloin ansiosidonnaisuus oli tullut olennaiseksi osaksi suomalaista eläkepolitiikkaa. Ansiosidonnaisen elementin lisääminen perusturvamalliin ei siis johtanut vanhusväestön välisten tuloerojen kasvuun. Päinvastoin.

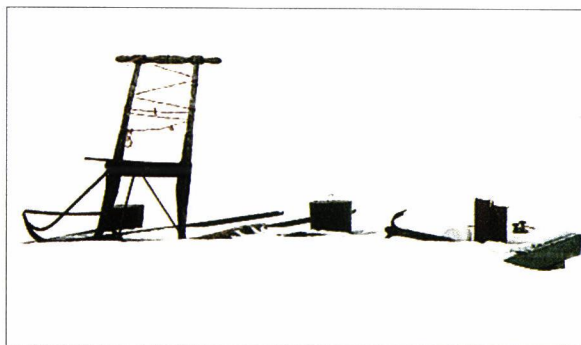
Vanhusten välisten tuloerojen pieneminen ei kuitenkaan ole yksin eläkepolitiikan ansiota vaan siihen on vaikuttanut olennaisesti se, että tuloerot pienentyivät kaikissa muissakin ikäryhmissä. Toisekseen ansiosi-

donnaisten etujen kritiikki on epätarkka siinä, että se keskittyy vain lakisääteisiin järjestelmiin ja unohtaa vapaaehtoiset/ammattilliset järjestelmät, jotka ovat yleisiä perusturvan tai marginaalisen sosiaalipolitiikan maissa.

Näiden ammatillisten järjestelmien tulojaollinen profiili on erittäin vino: ne jos mitkä uusintavat työmarkkinoille syntyvät erot. Tämä näkyy selvästi myös Suomen aineistossa.

Kansaneläkkeiden ja yksityisen sektorin työeläkkeiden tulojakoprofiili on verrattain tasainen kun taas vapaaehtoisilla lisäeläkkeillä on kaikkein epätasaisin jakoprofiili. Kaikesta tästä seurauksena on, että silmämääräisesti kaikkein tasa-arvoisimmiksi ajatellut järjestelmät eivät tuotakaan lopputulokseen tasolla kaikkein suurinta tasa-arvoa.

Erilaiset (ansiosidonnaiset) lisäjärjestelmät tekevät tyhjäksi lakisääteiseen (tasaeläke- tai tarveharkinta) järjestelmään sisältyneen tasa-arvoistamispyrkimyksen ja lopputulomana on ilmiö, jota voidaan kutsua uudelleenjaon paradoksiksi: tasa-arvo tuottaa epätasa-arvoa ja epätasa-arvo tuottaa tasa-arvoa! Tämä orwellilaisuus tekee sekä sosiaalipolitiikan poliittisen harjoittamisen että tutkimuksen vaikeaksi mutta samalla myös kiintoiseksi ja kiehtovaksi tehtäväksi.

Taulukko 1. Eläkepolitiikan tyyppittely etujen mukaan

Ansiosidonnaiset edut	Perusturva	
	Ei	Kyllä
Ei	Marginaalinen malli	Perusturvamalli
Kyllä	Ansioetu-/työeläkemalli	Institutionaalinen malli

OLLI KANGAS
apulaisprofessori
Turun yliopisto
sosiaalipolitiikan laitos

Työikäiselle ja eläkeikäiselle omat indeksit

Työeläkkeitä koskevan säästöpaketin yksi osa muodostuu uudesta TEL-indeksimenettelystä. Vuodesta 1996 lähtien eläkeikäisten eli yli 65-vuotiaiden indeksitarkistukset eriytyvät työikäisten indeksitarkistuksista. Toinen keskeinen muutos on, että palkansaajien työeläkemaksu otetaan vastaisuudessa huomioon TEL-indeksipisteluvussa.

Eläkeikäisten indeksitarkistuksiin sisältyy hintojen muutoksen lisäksi 20 prosenttia palkkojen reaalisesta noususta. Työikäisillä säilyy nykyinen 50 prosentin sidonnaisuus. Perhe-eläkkeiden indeksitarkistukset määräytyvät edunjättäjän laskennallisen iän mukaan.

Vuonna 1996 indeksitarkistusten eroksi muodostuu noin 1,3 prosenttiyksikköä. Myöhemmin vuotuinen ero muodostunee pitemmän päälle keskimäärin vajaan prosenttiyksikön suuruiseksi.

Työikäisen TEL-indeksitarkistus määräytyy entiseen tapaan vuotuisista palkkatason ja hintatason muutoksista. Palkkatason kehityksessä seurataan vastedes sitä ansiotasoa, joka kuvaa palkansaajan työeläkemaksun vähentämisen jälkeen syntyvää palkkatasoa. Sen perusteella myös työeläkkeen suuruus määräytyy.

Työikäisen indeksin mukaan korotetaan eläkepalkat, muutetaan aiemmin ansaitut eläkkeet eli ns. vapaakirjat ja lakien rajamäärät. Tämän indeksin mukaan lasketaan myös eläke aina 65 vuoden ikään saakka.

Perustuslakivaliokunnan kanta

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mielestä hallituksen eduskunnalle esittämät työeläkemutokset voidaan säätää tavallisessa laissa. Siten myös uuden TEL-indeksin eduskunta voi hyväksyä yksinkertaisella enemmistöllä.

Valiokunta toteaa perusteluissaan, että indeksijärjestelmän tarkoituksena on turvata eläkkeensaajalle kulutustason kohtuullinen säilyminen ja ”tätä sinänsä vastaa, että indeksitarkistukset ehdotettuun tapaan painottuvat enemmän kuluttajahintamuutoksiin kuin ansiotasoindeksiin”.

Valiokunta kiinnittää huomiota lisäksi siihen, että indeksimuutos ei vaikuta jo erääntyneisiin eläke-eriin eikä myöskään johda eläkkeiden markkamäärän alenemiseen.

Eläkeikäisen indeksiin säästöyistä

On luonnollista, että eläkeikäiset eivät ole pitäneet esitetystä muutoksesta, koska se on heille pääosin huononmus. Sitä on jopa väitetty iän perusteella tapahtuvaksi eriarvoiseksi kohteluksi.

Indeksimuutoksessa on pelkästään ja yksinomaan kysymys eläkesäästöistä. Oli löydettävä toimenpiteitä, joilla työeläkemaksujen korotuspainetta voitiin vähentää. Tätä ennen oli jo usean vuoden ajan tehty erilaisia rahoitusjärjestelyjä. Toivottiin että lama loppuisi ennenkuin eläkeleikkauksiin pitäisi ryhtyä. Tämä toive ei toteutunut.

Pitemmän ajan säästöjen määrällä mitattuna pääosa huononnuksista kohdistuu vuonna 1996 ja sen jälkeen alkaviin eläkkeisiin. TEL-indeksimuutos vaikuttaa myös nyt maksussa oleviin eläkkeisiin, mutta vain niiden tuleviin tarkistuksiin.

TEL-indeksitarkistukset eivät luonteeltaan ole eläkkeiden korotuksia, vaan eläkkeiden tarkistuksia, joilla eläkkeen taso säilytetään tietyn määräisenä.

Perustuslakivaliokunnankin mukaan indeksijärjestelmän tarkoituksena on turvata eläkkeensaajalle kulutustason kohtuullinen ”säilyminen”, ei siis paraneminen tai huononeminen.

Alusta pitäen TEL-indeksitarkistuksiin on sisällynyt piirre hyvittää eläkkeensaajia palkkatason muutokseen suhteutetulla reaalisella muutoksella. Tällä tavoin eläkkeensaajien kulutustaso seuraa tuotannossa mukana olevan väestön kulutustottumuksia, koska viimeksi mainittu määräytyy suurelta osin palkkatason kehityksen mukaan. Tämä TEL-indeksin ominaisuus siis edelleenkin säilyy.

TEL-indeksin sisältämä reaaliolosuhteiden hyvin keskeinen työeläketurvan piirre myös sen vuoksi, että työeläkkeitä ei eläkkeen maksuaikana tasollisesti yleensä parannella. Tällöin pelkkä hintaindeksisidonnaisuus vähitellen näivettäisi työeläkkeen tason.

Selvitysten mukaan ihmisen kulutustottumukset vanhemmalla iällä eivät seuraa yhteiskunnan yleistä kehitystä yhtä ajantasaisesti kuin nuoremmalla iällä. Kulutustason säilymiseen riittää tämän mukaan eläkeikäisillä nykyistä vähäisempi reaaliolosuhteiden.

Nyt tehtävä muutos poikkeusvuosina jopa parantaa eläkeikäisen asemaa aikaisempaan verrattuna. Jos palkkojen reaaliomuutos on negatiivinen, uusi indeksitarkistus on entistä tarkistustapaa parempi.

Mitä palkkatasoa seurataan?

Vuodesta 1994 lähtien työeläke määräytyy voimaantulovaiheen jälkeen työtuloista, joista on vähennetty palkansaajan työeläkemaksu. Siksi on luontevaa, että TEL-indeksi seuraa palkkatason osalta samaa palkkatasoa.

Menettely on määräaikaaisesti ollut voimassa jo kolmen vuoden ajan. Nyt menettely on saatettu pysyväksi.

Pysyvään indeksiturvaan

Edellinen TEL-indeksi oli voimassa 15 vuotta. Vuosina 1993 – 1995 tehtiin vuoden mittaisia poikkeuslakeja. Niistä syntyi monia väärinkäsityksiä. Poikkeuskaudet toivotavasti opettivat, että indeksitarkistuksissa tulee olla pysyvyyttä. Silloin ne mielletään oikeana kansalaisten eläketurvan takeena.

Uudesta TEL-indeksistä on esitetty erilaisia mielipiteitä niin eläkkeensaajien kuin suunnittelijoidenkin keskuudessa. Kansainvälisesti tarkasteltuna uusi TEL-indeksi on kohtuullista tasoa, vaikka onkin aikaisempaa säästeliäämpi. Muutos osaltaan helpottaa sitä välttämättömyyttä, että luvattu eläketurva myös maksetaan.

MARKKU HÄNNINEN

*Eläketurvakeskuksen
suunnittelujohtaja*

SUUNTANA HYVÄ TYÖKYKY

*Hyvä työkyky: Työkyvyn ylläpidon malleja ja keinoja.
Toimituskunta Esko Matikainen, Timo Aro, Raija Kalimo, Juhani Ilmarinen,
Ilkka Torstila. Julkaisijat Työterveyslaitos ja Eläkevakuutus-
osakeyhtiö Ilmarinen. 492 s. 180 mk*

Työkykyä ylläpitävä toiminta (tyky-toiminta) on vakioaihe työelämän kehittämistä, työntekijöiden terveyden vaalimista, työterveyshuollon toimintaa ja ennen aikaisten eläkkeiden vähentämistä koskevassa keskustelussa. Käytännön tyky-toiminta on monin paikoin kehittynyt yksittäisistä varhaiskuntoutuksen nimellä toteutetuista hankkeista kokonaisvaltaisemmaksi ja tavoitteellisemmaksi toiminnaksi, mutta kehitys työpaikoilla on kovin hajanaista.

Työelämä on viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttunut nopeammin kuin koskaan ennen. Muutoksesta ja siihen liittyen myös työelämän suhteiden muutoksesta on tullut jokapäiväinen realiteetti.

Nyt ilmestyneeseen kirjaan on koottu yksiin kansiin olemassaolevaa hajanaista tutkimustietoa työkykyä ylläpitävästä toiminnasta. Kirja on laadittu selkeän toimintaohjelman muotoon. Kirjoittajat, joita on yhteensä 51 (37 heistä edustaa Työterveyslaitosta) ovat alojensa kiistattomia asiantuntijoita.

Työkyvyn ylläpidon malli

Ensimmäisessä luvussa esitellään Työterveyslaitoksella viime vuosina kehitetty tyky-toiminnan malli, jossa korostetaan työkyvyn riippuvan paitsi työntekijän omasta toimintakyvystä myös työhön ja työolosuhteisiin sekä työyhteisöön liittyvistä tekijöistä (kuva 1.) Mallissa mielletään tyky-toiminnan tavoitteeksi hyvän elämänlaadun ja hyvinvoinnin lisäksi myös työn korkea laatu ja tuottavuus.

Uudenlainen ratkaisu on yhdistää työkyvyn ylläpitämisen malli laatujärjestelmistä tunnetun laatusilmukan muotoon. Kirjan luvuissa 2-4 käydään tyky-toimintaa läpi kolmion kaikkien kärkien osalta laatusilmukan

mukaisesti (arviointi – suunnitelma – toteutus – seuranta/uudelleenarviointi). Näin korostetaan tyky-toiminnan tarpeellisuutta osana yrityksen pitkäjänteistä henkilöstöpolitiikkaa.

Kirjan eräs tärkeä lähtökohta on, että hyvin ja järjestelmällisesti henkilöstönsä hyvinvoinnista huolehtiva yritys voi odottaa tyky-toiminnan seurauksena kasvua myös työn tuottavuudessa ja parannusta työn laadussa.

Tyky-toiminnan suunnittelu lähtee yrityksen tilan ja tyky-toiminnan tarpeen arvioinnista. Kirjassa esitetään malleja yrityksen nykytilan selvittämiseksi henkilöstövoimavaroja arvioimalla sekä määrittämällä henkilöstön työkykyindeksi ja työ- ja eläkeasetteet. Sen jälkeen esitellään monipuolisesti niitä menetelmiä, joita moderni työlääkettä oheistieteineen käyttää analysoimaan ja arvioimaan riskiä kaikissa kuvan 1 kolmion kärjissä.

Yksilön työ- ja toimintakyvyn arvioinnista esitetään erikseen hengitys- ja verenkiertoelinten sekä liikuntaelinten tutkimisen ja testaamisen menetelmiä. Psykkisen toiminta- ja työkyvyn arvioinnissa on keskitytty ongelmien löytämiseen ja voimavarojen kartoittamiseen on jäänyt maininnan varaan. Se on kuitenkin useimmille tyky-toimintaa suunnitteleville ehkä vierainta aluetta.

Työn ja työympäristön tilaa arvioitaessa on aivan oikein lähdetty siitä, että jo nykyisillä selvitysmenetelmillä kerätään työpaikoilla runsaasti sellaista tietoa, jota oikein yhdistelemällä voitaisiin käyttää hyväksi tyky-toimintaa suunniteltaessa. Painotus on korostetusti eri altisteista aiheutuvan riskin arvioinnissa ja tarkastelutapa on lähellä työsuojelun näkökulmaa. Tyky-toimintahan on yhteistyötä myös työsuojeluhenkilöstön kanssa.

Työyhteisön toimintakyvyn arviointi on työterveyshuollossa suhteellisen uusi asia ja

siksi varmasti vieraampi kuin fyysisten työolojen arviointi. Kirjassa esitetään selkeää näkemys aiheesta ja myös malleja sen toteuttamiseen.

Arvioinnin jälkeen on aika tehdä yrityksen tyky-toiminnan suunnitelma, johon liitetty myös toiminnan vaikuttavuuden arviointi. Tyky-toiminnalle voidaan laatia useita konkreettisia mittareita, joita on esitelty täsmällisellä ja jämäkällä otteella. Sen sijaan tyky-toiminnan kustannusvaikuttavuuden osoittaminen jää valitettavan pinnalliseksi, vaikka se on usein juuri se tärkein tulos, jolla tyky-toiminta ja sen jatko saadaan markkinoitua yritysjohtolle.

Sanoista tekoihin

Kirjan laajin osa on otsikoitu "Toteutetaan suunnitelma", ja siinä käydään läpi erilaisia mahdollisuuksia toimenpiteiksi, jälleen kolmion kaikkien kärkien osalta.

Yksilön toimintakyvyn parantaminen ja terveyden edistäminen pohjustetaan esittelemällä terveyskasvatuksen yleiset periaatteet. Terveyskasvatushan on työterveyshuollon perinteinen toimintatapa, jota on kuitenkin käytetty enemmän kokemuspohjaisen oppimisen kautta.

Työkykyliikunta oli ainakin minulle uusi termi. Sillä kaikeksi tarkoitetaan kaikkia yrityksen toimia työntekijöiden liikunnan lisäämiseksi. Työntekijöiden ergonominen ohjaus, työnohjaus ja henkisen huollon järjestäminen työpaikkaonnettomuuksissa ovat saaneet runsaasti sivumäärää. Uudenlaista tarkastelukulmaa esitetään myös arvioitaessa ammatillista pätevyyttä ja työkykyä.

Työpaikan suunnittelussa lähdetään suunnittelukäytäntöjen luomisesta ja edetään työturvallisuuden ja työpaikan ergonomian suunnitteluun.

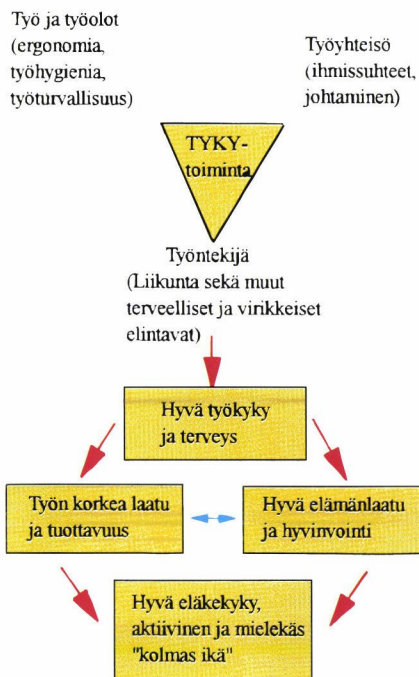

Jouko Laitinen

Lääketieteen ja kirurgian tohtori Jukka Kivekäs aloitti työnsä TELAn ylilääkärinä joulukuun ensimmäisenä 1995.

Hänen tehtävänä on vastata projektipäällikkönä aloitettavan työkyvyttömyyden arviointiin, kuntoutukseen ja työkyvyn ylläpitoon liittyvien koulutushankkeiden, oppimateriaalin ja projektia tukevan viestinnän toteuttamisesta.

Kuva 1. Malli työkyvyn edistämisestä ikääntyessä

Monet tyky-toimintaa toteuttaneet varmasti myöntävät, että työyhteisön kehittäminen on se vaikein osa. Siinä mennään monella tapaa arkaluontoiselle alueelle ja rajanveto muuhun, lähinnä tuotannollisista syistä tapahtuvaan työyhteisön kehittämiseen on liukuva eikä sitä ole haluttu myöskään tässä kirjassa vetää.

Yleiset työyhteistyön kehittämisen periaatteet, esimiestyön kehittäminen ja työyhteisökonfliktien ratkaiseminen on kirjassa esitetty sopivan yleistajuisesti. Kirjan kokonaisvaltaista otetta kuvaa hyvin työpaikan kriisinhallintavalmiutta koskeva luku, jossa esitetään seikkaperäisesti, miten työntekijöiden työkyvystä voidaan huolehtia myös irtisanomistilanteessa.

Hyödyllinen työkalu

Kirja ei ole lyhyt essee-tyylinen katsaus, jonka lukaisemalla saa käsityksen siitä, mitä tyky-toiminta on. Liki 500-sivuisena se sen sijaan toimii erinomaisena käsikirjana ja koulutuksen välineenä tyky-prosessia suunniteltaessa. Kirjan ensimmäinen luku tyky-toiminnan rakenteesta ja perusteluista on suositeltavaa luettavaa kaikille tyky-prosessissa mukana oleville. Myöhemmät luvut antavat eniten työsuojelun ja työterveyshuollon sisältöä ja menetelmiä tunteville.

Omimmillaan kirja on varmasti työterveyshenkilöstön koulutuksessa, mutta sitä voidaan käyttää mainiosti myös esimieskoulutuksessa korostamaan esimiehen vastuuta tyky-toiminnan järjestelyissä. Myös henkilöstöhallinnosta vastaaville kirja tarjoaa hyvät perustiedot tykytoiminnasta ja esimerkkejä käyttökelpoisista menetelmistä huolehtia järjestelmällisesti työpaikkojensa henkilöstöstä.

Kirjan näkökulma on monin paikoin

asiantuntijakeskeinen ja siinä taitaakin olla syöpävaarallisten aineiden tutkimista lukuunottamatta käsiteltyä kaikki Työterveyslaitoksen keskeiset osaamisen alueet.

Kaikilta osin yhteys tyky-toimintaan ei ole kovin selkeä. Monien kirjassa esitettyjen arviointimenetelmien ja toimintamuotojen käyttö edellyttää työpaikan oman henkilöstön lisäksi ulkopuolisen asiantuntemuksen hyväksikäyttöä. Milloin omat rahkeet riittävät ja milloin tarvitaan muita asiantuntijoita, on aina tapauskohtaisesti ratkaistava kysymys.

Kirja ei ole laihdutusoppaan kaltainen oikotie onneen, jonka oppeja noudattamalla kaikki kääntyy hetkessä hyväksi. Sen sijaan se on perusteellinen kuvaus tyky-prosessista ja sen erivaiheissa (arviointi, suunnitelma, toteutus, seuranta) tarvittavasta asiantuntemuksesta ja sellaisenaan erinomaisen käyttökelpoinen opas tyky-toiminnan suunnittelun ja toteutuksen tueksi.

Kirjan luettua ymmärtää entistä paremmin sen, että tyky-toiminta ei ole kasa yksittäisiä temppeja, vaan kokonaisvaltainen työote työterveyshuollossa, työsuojelussa, henkilöstöhallinnossa, linjajohdossa ja yritysjohtossa.

Eläkevakuutusyhtiö Ilmarinen käyttää kirjaa omassa asiakastyössään. Lisäksi sitä saa ostaa Työterveyslaitoksen julkaisutöimistosta.

JUKKA KIVEKÄS
Työeläkelaitosten Liiton
ylilääkäri

Liikunta kannattaa

Liikuntaa harrastavat työntekijät ovat terveempiä kuin liikuntaa harrastamattomat. Hyväkuntoiset ja terveet eivät juuri sairastele tai tarvitse varsinaista kuntoutusta. On myös todennäköistä, että he eivät koettele suurtyönantajan kukkaroa jäämällä ennenaikaiselle eläkkeelle. Työpaikoilla suhtaudutaan liikuntaan periaatteessa myönteisesti. Useat työnantajat tarjoavat aktiivisille liikunnan harrastajille lisää harrastusmahdollisuuksia. Välillä järjestetään koko henkilökunnan kuntotempauksia, joissa ihmisiä muistutetaan liikunnan tärkeydestä.

Silja Line Oy on päättänyt tehdä hiukan enemmän. Yritys on käynnistänyt yhdessä Suomen Urheiluopiston kanssa projektin, jolla henkilökunta yritetään saada pysyvästi liikkeelle. Tavoitteena on se, että jokainen työntekijä saisi oman henkilökohtaisen liikuntastrategian. Projektin pilottikohteeksi on valittu Silja Serenade. Laiva työpaikkana sisältää omat erityisongelmansa, nimittäin kii-reisen vuoro- ja matkatyön.

– Kysymys on yksinkertaisesti siitä, että haluamme saada ihmiset pysyvästi liikku-

maan myös laivoaloissa. Kun yritystason projektista tulee henkilökohtainen tapa liikkuu, olemme onnistuneet. Jokainen lähtee liikkeelle omasta lähtötasostaan ja liikkuu haluamallaan tavalla, kertoo Silja Linen osastopäällikkö *Pekka Matveinen*.

Terve jaksaa enemmän

Merihenkilöstö-, koulutus- ja kehitysyksikköä vetävä Matveinen kertoo, ettei laivan henkilökunnan terveys juuri poikkea vastaavia töitä maissa tekevästä väestä. Laivatyössä henkiseen hyvinvointiin on kiinnitettävä kuitenkin erityistä huomiota.

– Estonian onnettomuuden jälkeen tähän kysymykseen on suhtauduttu entistä vakavammin, sanoo Pekka Matveinen.

Hänen mukaansa liikuntaan satsaaminen on osa henkisen hyvinvoinnin parantamista. Fyysisesti terve työntekijä on yleensä myös henkisesti hyvässä kunnossa. Matveinen myöntää, että henkilökunnan ikääntyminen on myös hankkeen taustalla.

– Uskomme, että tällainen toiminta on

järkevää ja eikä oikein toteutettuna lopulta maksa paljoakaan. Päinvastoin pitkällä aikavälillä tämä saattaa tuoda säästöjä. Terveet työntekijät pystyvät hyvin työsuorituksiin.

– Silja Line maksaa yksin kaikki kustannukset, mutta kyllä esimerkiksi eläke- ja vakuutusyhtiöt ovat olleet kiinnostuneita projektistamme, kertoo Matveinen.

Yksilöstä liikkeelle

Testauspäällikkö *Matti Heikkilä* ja vastaava lääkäri *Tommi Vasankari* Suomen Urheiluopistosta vetävät samanlaisia Kunnossa kaiken ikää -projekteja muutaman muun yrityksen kanssa. Heidän mukaansa kysymys on melko yksinkertaisista asioista. Olennaista on se, että lähdetään liikkeelle yksilöstä itseltään.

– Jokaisella on oma liikunnallinen taustansa ja nykytilansa. Kuntokartoituksen tuloksia on verrattava samanlaisen taustan omaavan ryhmän kanssa, sanoo Heikkilä.

– Kuntokartoituksen jälkeen voimme

**Oikealla tavalla harjoitettu liikunta on kiistatta terveellistä.
Liikunta vahvistaa sydäntä ja selkää, kahta yleisintä työikäisen vaivaa.
Samalla liikunta lisää myös psyykkistä vireyttä ja jaksamista. Työnantajan
kannattaa tukea ja kannustaa liikkumista.**

yhdessä miettiä jokaisen fyysiseen kuntoon ja ajankäyttöön sopivaa liikuntaohjelmaa. Samalla voidaan kokeilla ja opettaa erilaisia liikuntamalleja.

Autokannelta aurinkokannelle

Silja Serenaden henkilökunta kokoontui marras-joulukuun vaihteessa kahdessa ryhmässä laivalle päivän ajaksi käynnistämään projektia. Päiviä mainostettiin etukäteen osuvasti teemalla ”Autokannelta aurinkokannelle”. Päivien aikana henkilökunnan kunto testattiin monipuolisesti. Tämän lisäksi mietittiin yhdessä työpaikalla olevia aktiivisen liikunnan esteitä.

– Tutkimusten mukaan lähes kaikki suomalaiset halusivat liikkua. Todellisuudessa kuitenkin vain kolmasosa meistä liikkuu säännöllisesti. Onhan tässä loistava lähtökohta lisätä liikkumista, toteaa Tommi Vasankari.

Heikkilä ja Vasankari myöntävät, että tällainen projekti törmää aina jonkinlaiseen muutosvastarintaan. Ns. aloittelijan vaivat

häiritsevät varmasti joitakin alkuvaiheessa. Työtovereiden ja työnantajan kannustus onkin juuri alussa erittäin tärkeää.

Aloitustempauksen jälkeen Suomen Urheiluopisto kouluttaa laivalle toistakymmentä vapaaehtoista liikunnan edistäjää, joilta saa päivittäin apua liikuntaan liittyvissä kysymyksissä. Vapaaehtoiset tukihenkilöt löytyivät laivalta yllättävän helposti.

Toukokuussa pidetään projektin seurantapäivä. Silloin jokainen näkee, miten on edistynyt. Jatkuva seuranta on tärkeä osa projektia. Pekka Matveinen korostaa, ettei ketään voi pakottaa liikkumaan. Sen sijaan pieni henkilökohtainen palkitseminen saattaa tulla kysymykseen. Hän toivoo, että liikunnan mukana myös yhteishenki työyksiköissä paranisi.

– Mietimme myös keinoja, joilla voisimme palkita kunnan parantamisessa onnistuneita yksiköitä. Liikuntaan sopii hyvin terve kilpailu, lisää Matveinen.

Terveys huomioon eläkemaksuissa

Matti Heikkilän ja Tommi Vasankarin mukaan fyysinen kunto on vain osa ihmistä. Kunnan paraneminen lisää kuitenkin pitkäjänteisyyttä ja suunnittelukykyä. Tällä tavalla ihminen pystyy selviytymään entistä helpommin myös epämukavista asioista.

– Hyvä kunto on ihmeellinen asia. Ei sitä oikein voi kuvata muille. Se on vain tunne tai tieto siitä, että pystyy liikkumaan entistä kepeämmin tai että jaksaa suoriutua raskaista työpäivistä. Huomenna voi olla juuri se päivä, jolloin hyvä kunto pitää sinut käynnissä, muistuttaa Matti Heikkilä.

Heikkilä ja Vasankari uskovat vakaasti liikunnan positiivisiin vaikutuksiin. He ihmettelevätkin, miksei esimerkiksi eläkemaksuissa voisi ottaa huomioon henkilökunnan liikuntatottumuksia ja terveystilaa.

– Tutkimustulokset osoittavat, että aktiivinen liikunnan harrastaminen vähentää tuntuvasti riskiä sairastua yleisimpiin sairauksiimme.

Silja Serenadella selvitetään, miten työntekijät voisivat liikkua nykyistä aktiivisemmin myös laivoaloissa.

Tommi Vasankari, Pekka Matveinen ja Matti Heikkilä uskovat, että fyysisesti terve ihminen on myös henkisesti hyvässä kunnossa (kuva vasemmalla). Kuvassa oikealla Jane Bondare-Nikulin.

KIMMO NORRMÉN
*Eläketurvakeskuksen
tiedottaja*

*Kuvat:
Jouko Laitinen*

Työelämän muutosten jäljet näkyvät

Suomalaiset ovat pyörineet koko 1990-luvun alun melkoisessa työelämän myllerryksessä.

Huoleton optimismi vaihtui nopeasti epäroivään varovaisuuteen.

Työttömyys on pysytellyt 20 prosentin tuntumassa pitkään ja koskettanut välillisesti lähes kaikkia.

Työnsä säilyttäneiltä on vaadittu jatkuvasti lisää tehokkuutta, joustavuutta, luovuutta ja uusia taitoja.

Työeläkepäivän paneeli pohti aiheellisesti kysymystä, jaksako suomalainen työelämän murroksessa.

Paneeliin oli kutsuttu neljä keskustelijaa, jotka katsoivat suomalaisten jaksamista hiukan eri näkökulmista. Puhetta johti ylläkäri *Juhani Juntunen* LEL Työeläkekassasta. Muina panelisteina olivat sosiaalikeskuksen johtaja *Kati Peltola* Helsingin kaupungin sosiaalivirastosta, työpsykologi *Tiina Saarelma-Thiel* Työterveyslaitoksesta ja apulaisprofessori *Eero Lahelma* Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitokselta.

Juhani Juntunen kertoi, että työkyky ja sen ylläpito muodostavat jaksamisen perustan. Hänen mukaansa työkyvyttömyyseläkehakemuksissa esiintyy yhä useammin diagnooseja, jotka kertovat, että ihmiset eivät yksinkertaisesti jaksakaan. Juntunen toivoi keskustelua jaksamisen indikaattoreista ja työkyvyn käsitteestä.

– Työssä jaksaminen riippuu paljolti ns. elämän hallinnan tunteesta. Kun olemme tasapainossa itsemme ja ympäristömme kanssa, jaksamme ja selviydymme

paremmin. Tämän tasapainon hakeminen on haaste meille kaikille, sanoi Juntunen.

Kati Peltola piti massatyöttömyyttä sosiaalitoimen näkökulmasta suurena paradoksina. Toimeentuloturvaluukuille tulee jatkuvasti uusia asiakkaita, jotka vaativat henkilökunnalta resursseja. Ihmisten ainoa ongelma on se, ettei heillä ole työtä. Peltolan mukaan työtä on lähdeittävä jakamaan ennakkoluulottomasti uudelleen. Esimerkkinä työn jakamisesta hän mainitsi sapattivapaan, osa-aikatyön ja 6+6 -tunnin työaikamallin.

Eero Lahelma piti työttömyyttä henkisen pahoinvoinnin lähteenä. Hänen mukaansa ongelman vähättely saattaa johtua siitä, etteivät työttömyyden seuraukset ole yleensä kovin dramaattisia. Työttömyys ilmenee pääasiassa arkisena pahoinvointina, masennuksena, ahdistuksena ja muina oireina.

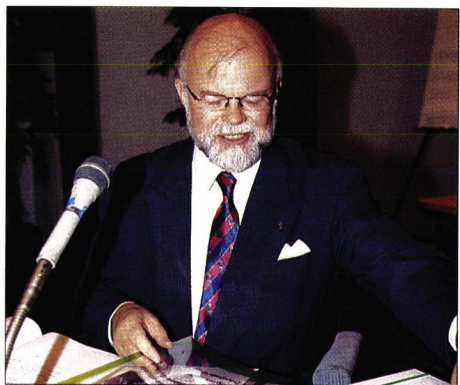
– Työttömyyden ja terveyden tutkimuksen opetuksista yk-

sinkertaisin on työhön paluun myönteinen merkitys työttömille. Suomalainen yhteiskunta rakentuu vahvasti palkkatyön varaan taloudellisesti, psykologisesti ja moraalisesti. Työn merkitys ei ole muuttunut, vaikka viidennes työvoimasta on työtä vailla ja kolmannes on ollut yli vuoden ilman työtä, huomautti Lahelma.

Tiina Saarelma-Thiel kertoi, että työelämän uudet vaatimukset saattavat olla ristiriidassa työvoiman edellytysten ja jaksamisen kanssa. Tämä ristiriita näkyy henkisenä pahoinvointina ja mutun muassa eläkehakuisuuden lisääntymisenä. Hän korosti, että työpaikoilla on kiinnitettävä erityisesti huomiota työkyvyn ylläpitoon sekä kriisinhallintavalmiuksien kehittämiseen.

Paneelin aikana vahvistui Juhani Juntunen alussa esittämä näkemys, että tietoa on paljon. Ongelmaksi muodostuu vain sen kokonaisvaltainen hallinta ja tulkin-ta. Jokaisella on kuitenkin omat jaksamisen rajansa.

Juhani Juntunen

Jouko Laittinen

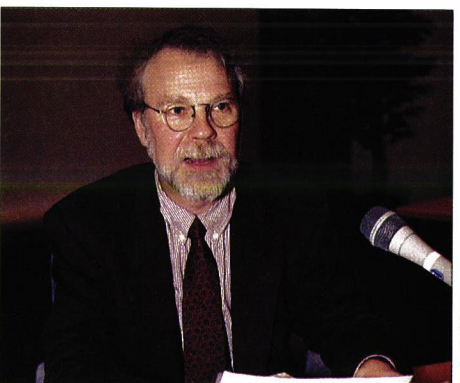
Kati Peltola

Jouko Laittinen

Tiina Saarelma-Thiel

Jouko Laittinen

Eero Lahelma

Jouko Laittinen

KIMMO NORRMÉN
Eläketurvakeskuksen
tiedottaja

Valtion eläketurvan piiri pienenee: VEL-väki vähentynyt neljässä vuodessa lähes neljänneksellä

Valtion eläketurvan piirissä oleva aktiiviväki on vähentynyt viimeisen neljän vuoden aikana noin 65 000 henkilöllä eli lähes neljänneksellä. Erityisen suuri poistuma sattui vuodelle 1994, jolloin 40 000 työntekijää jätti valtion palveluksen.

Tiedot käyvät ilmi Valtiokonttorin toimittaman Valtion eläkkeet: tilastovuosi 1994 -julkaisusta.

Henkilömäärän vähenemiseen on tärkein syy suurten laitosten kuten Posti- ja telelaitoksen yksityistäminen, mutta lama on lisännyt henkilökunnan saneeraamista myös ns. perusvirastoissa. Aktiivipiirin väheneminen jatkuu vielä ainakin parin seuraavan vuoden aikana, kun suuri joukko keskiasteen oppilaitoksia on siirtynyt kunnallisen eläketurvan piiriin ja VR yhtiyöitynyt.

Eläkkeitten maksuun yli 11 miljardia markkaa

Valtion kokonaiseläkemenot olivat vuonna 1994 11,4 miljardia markkaa.

Kokonaiseläkemenot olivat viime vuonna 39 prosenttia palveluksessa olevien palkkasummaa (edell. vuonna 34%). Aktiivipiirin väheneminen näkyy palkkasummassa, joka on laskenut vuodesta 1990 vuoteen 1994 34 miljardista markasta 29 miljardiin markkaan.

Työttömyyseläkkeissä melkoinen kasvu

Työttömyyseläkkeitä alkoi viime vuonna 44 prosenttia ja varsinaisia työkyvyttömyyseläkkeitä 11 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna, kun taas vanhuuseläkkeiden määrä laski hieman.

Yksilöllisen varhaiseläkkeen saajista oli yli puolet naisia, varsinaisissa työkyvyttömyyseläkkeissä naisten osuus oli 41 prosenttia (alkaneet täysitehoiset eläkkeet). Valtiokonttorin myön-

tämänsä alkoi vuonna 1994 yli 18 000 eläkettä.

Aikaisempaan vuoteen verrattuna eläkemenon kasvu oli nopeinta osa-aikaeläkkeissä (+73%) ja työttömyyseläkkeissä (+50%).

Mielenterveyden häiriöt lisääntyneet

Mielenterveyden häiriö oli tärkein täyden VEL-työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisperuste (36% alkaneista eläkkeistä). Yksilöllisiä varhaiseläkkeitä taas myönnettiin eniten erilaisten tuki- ja liikuntaelinsairauksien perusteella.

Valtiokonttorin tekemissä työkyvyttömyyseläkeratkaisuissa oli hylkäysprosentti 25,8 prosenttia ja yksilöllisissä varhaiseläkkeissä 49,6 prosenttia.

Kuusikymppisenä eläkkeelle

Tilastojen mukaan valtiolta jäädään eläkkeelle keskimäärin 60 vuoden iässä. Ns. täysitehoisissa omaeläkkeissä keskimääräinen eläkkeellejäämisikä on naisilla 60 vuotta ja yksi kuukausi ja miehillä 58 vuotta ja 3 kuukautta. Jos otetaan mukaan myös vapaakirjäläkkeet on mediaani-ikä tasan 60 vuotta.

Keskiverto VEL-eläke oli alkaessaan 4 100 markkaa (vähennystä vuodesta 1992 yli 300 mk) ja täysitehoinen omaeläke 6 200 markkaa kuukaudessa.

LIISA TURUNEN

Valtiokonttorin
Eläkkeet-yksikön tiedottaja

Venäjän eläkejärjestelmä vaikeuksissa

Venäjän sopeutumisvaikeudet heijastuvat myös sen eläkejärjestelmään. Eläkkeiden taso on pudonnut ja vakuutusmaksut vähentyneet. Uusi, yksityinen eläkevakuutus ei ole lähtenyt käyntiin odotetusti.

Vuonna 1992 uudistettuun eläkelakiin perustuvia eläkkeitä ei ole voitu korottaa elinkustannusten tahdissa. Viime vuonna jäi keskieläke 35 prosenttiin keskipalkasta, ja vähimmäiseläke oli vain 50 prosenttia eläkeläiselle määritellystä elintasominimistä.

Rahoitusvaikeudet johtuvat ennen muuta siitä, että eläkemaksujen perusteena oleva palkkasumma on vähentynyt. Vuodesta 1992 se on alentunut 37 prosenttiin. Voidaan puhua todellisesta rahoituskriisistä. Taustasyynä ovat myös Neuvostoliiton ajalta peräisin olevat alhaiset eläkeiät.

Venäjän sosiaaliturvaministeriössä on valmistunut suunnitelma eläkejärjestelmän perus uudistukseksi. Sen mukaan Venäjän kansalaisille maksettaisiin tasasuuruinen peruseläke (sosiaalieläke). Sen päälle rakentuisi työeläke, joka perustuisi työskentelyjaksoihin ja työpalkkaan. Näiden eläkkeiden avulla tavoitel-

laan yhteensä 55-60 prosentin eläketasoa.

Uutena piirteenä olisi yksityinen ammatillinen lisäeläke. Se perustuisi vakuutukseen ja sen ehdot olisivat yksilölliset. Järjestelmää hoitaisivat eläkerahastot (fondit).

Sekä rakenteeltaan että yksityiskohdiltaan sekavaksi käynyt eläkelaki on tarkoitus uudistaa kokonaan.

Eläkerahastojen valvonta ongelmana

Venäjällä on perustettu 800 yksityistä eläkerahastoa, joista virallisesti rekisteröityjä on 190. Ongelmana on se, että rahastoista ei ole juuri lainkaan lainsäädäntöä. Toiminta perustuu lähinnä englantilaisilta asiantuntijoilta saatuun asiakirja-aineistoon, jota käytetään suosituksen luonteisesti.

Valvontaa varten on perus-

tettu erityinen virasto. Sillä ei ole kuitenkaan lakiin perustuvia mahdollisuuksia puuttua väärinkäyttöihin, joita ilmoitetaan esiintyneen joissakin rahastoissa.

Sosiaaliturva- ja oikeusministeriöiden yhteistyönä onkin tarkoitus ensi tilassa valmistella säädökset, joiden pohjalta eläkerahastojen toiminta vakiinnutetaan.

Lähde: Sozialnoe Obespet enie 7/95

SEPPO PIETILÄINEN

*Eläketurvakeskuksen
lainopillisena johtajana
toimiva varatoimitusjohtaja*

Yrittäjätoiminnan katkokset ja vakuutusmaksualennus

Nuorille ja aloitteleville yrittäjille myönnettiin muutama vuosi sitten tuntuva alennus yrittäjävakuutusmaksuista. Lainmuutoksen soveltamisessa on kuitenkin ilmennyt epäselvyyttä erityisesti tilanteissa, jolloin yritystoiminta ei ole ollut yhdenjaksoista. VakO muutti eläkelautakunnan täysistuntoratkaisun seuraavassa tilanteessa.

VakOn päätös 17.10.1995 (604/95)

Oikeutta aloittavan yrittäjän vakuutusmaksualennukseen ei ollut yrittäjällä hänen aloittaessaan huhtikuussa 1993 päättyneen saman alan yritystoiminnan uudelleen 1.1.1994.

Alle 43-vuotiaalla yrittäjällä oli ollut voimassa YEL-vakuutusparturi-kampaamotoiminnasta 15.10.1992 – 24.4.1993, jonka jälkeen hän oli ollut TEL-työsuhteessa. Yrittäjä aloitti uudelleen parturi-kampaamotoiminnan 1.1.1994.

VakOn perustelut

Vakuutusosoikeus totesi päätöksensä perusteluissa, että yrittäjällä on ollut voimassa YEL-vakuutus aiemmasta parturi-kampaamotoiminnastaan 15.10.1992 – 24.4.93. Lain 13.12.1991/1436 voimaantulosäännöksen mukaan lain 9 §:n 1 ja 2 momenttia sovelletaan yrittäjään, jonka yrittäjätoiminta on alkanut 1.1.1993 tai sen jälkeen. Yrittäjää ei näin ollen voida pitää mainitussa lainkohdassa tarkoitettuna aloittavana yrittäjänä.

Eläkelautakunnan perustelut

Eläkelautakunnan perustelut alennuksen myöntämisen puolesta olivat: Yrittäjän uusi yrittä-

jätoimintajakso on alkanut 1.1.1993 jälkeen, hän on yrittäjätoimintaa aloittaessaan alle 43-vuotias eikä hänelle ole aiemmin myönnetty alkavan yrittäjän vakuutusmaksualennusta.

Sovellettavat säännökset

YEL 9 §:n 2 momenttia muutettiin vuoden 1993 alusta lukien. Lain tavoitteena on alentaa nuorelle aloittavalle yrittäjälle eläketurvasta aiheutuvia kustannuksia. Lisäksi muutoksella pyritään vaikuttamaan työtuloon siten, että se olisi alusta alkaen oikean suuruinen.

Muutoksen mukaan YEL:n maksuprosentti on puolet 1. momentin mukaisesta maksuprosentista yrittäjätoiminnan aloittamisvuonna ja kahtena sitä seuraavana kalenterivuonna, jos yrittäjä YEL:n mukaista toimintaa aloittaessaan ei ole täyttänyt 43 vuotta.

Voimaantulosäännöksen mukaan säännöksiä sovelletaan yrittäjään, jonka yrittäjätoiminta on alkanut 1.1.1993 tai myöhemmin.

Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että yrittäjä saisi ehdotetun vakuutusmaksualennuksen vain kerran yrittäjänä toimiessaan eli aloittaessaan ensimmäisen kerran YEL:n alaisen

yrittäjätoimintansa.

ETK on antamissaan soveltamisohjeissa (yleiskirje A 8/92) ollut sitä mieltä, että vakuutusmaksualennus koskee myös niitä tapauksia, joissa yrittäjätoiminta on selkeästi päättynyt ennen vuoden 1993 alkua ja uusi alkanut voimaantulon jälkeen.

Edelleen ETK on antanut soveltamisohjeen, jonka mukaan alle vuoden pituinen katkos yrittäjätoiminnassa yrittäjän toimialan pysyessä katkoksen jälkeen samana, johtaa vakuutusmaksualennuksen epäämiseen lukuunottamatta erikseen lueteltuja poikkeustapauksia. Alle vuoden pituisen katkoksen perusteella alennus voidaan myöntää, jos yrittäjän toimiala samalla vaihtuu.

Tämän ohjeen kanssa sopu-
soinnussa on myös VakOn päätös 21.6.1995 (Lakiosaston tiedote 16/95).

Yhteenveto

Alkavan yrittäjän alennusta koskevan säännöksen soveltaminen edellyttää, että kysymys on yrittäjästä, joka aloittaa toimintansa 1.1.1993 tai sen jälkeen. Tällainen uusi yrittäjä ei ole kysymyksessä, jos yrittäjä ennestään on harjoittanut yritystoimintaa ja tämä toiminta on jatkunut vielä

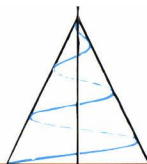
vuoden 1992 jälkeenkin. Näille yrittäjille ei aloittavan yrittäjän alennusta ole tarkoitettu antaa.

Jos eläkelautakunnan kanta hyväksytään, se antaa kaikille yrittäjille, joilla on ollut toimintaa 1.1.1993, mahdollisuuden lakkauttaa yritystoimintansa jok-
sikin aikaa ja aloittaa sen jälleen uudestaan ja saada siten aloittavan yrittäjän maksualennuksen.

Yrittäjä saattaa tarkoituk-
sellisesti ilmoittaa menneensä työsuhteeseen, mutta harjoittaa siinä ohessa yritystoimintaa. Tätä järjestelmän on hankala valvoa eikä tällaiselle keinottelulle ole syytä luoda otollisia olosuhteita.

PENTTI KOIVISTOINEN

*Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
osastopäällikkö*

ETK:n soveltamisratkaisuja

Yritystä perustamassa olleiden metsureiden eläketurva

Perinteistä metsätyötä tekevät metsurit kuuluvat LEL:n piiriin.

Työsuhteen ja yrittäjyyden välinen rajanveto ratkaistaan työoikeudellisten periaatteiden mukaan työstä tehdyn sopimuksen sisällön ja todellisten työskentelyolosuhteiden perusteella.

Eläketurvakeskuksen lausunto 21.4.1995 (sov/1769).

Lausuntopyyntö

Metsäalan yritys pyysi Eläketurvakeskuksen lausuntoa siitä, mitä työeläkelakia kahteen yritystä perustamassa olevaan metsuriin sovelletaan siltä osin kuin he tulevat työskentelemään yhtiölle.

Tietoja työstä

Metsurit olivat perustamassa yritystä, jonka toimenkuvaan kuuluivat muun muassa puun hakkuu, raivaus, taimikon hoito ja polttopuiden tekeminen. Metsurin työhön aikaisemmin kuulunut työnantajan suorittama työnjohto ja valvonta jäisivät kyseisten metsurien tekemän työn osalta pois.

Metsurien tarkoituksena oli hakeutua sekä ennakkoperintärekisteriin että arvonlisäverovelvollisiksi. Heidän toimeksiantajinaan tulisivat olemaan metsäalan yritykset, metsänhoitoyhdistykset ja metsäkoneurakoitsijat.

Metsurit hankkisivat itse työssään tarvitsemansa varusteet ja välineet kuten työvaatteet, suojakypärän, yhteydenpitovälineen, moottori- ja raivaussahan sekä työmatkoihin tarvittavan kulkuvälineen.

Työnteettäjäksi maksaisi metsureille korvauksena tehdystä työstä ns. könttäsumman, joka sisäl-

täisi muun muassa palkan, eläke, tapaturma-, työttömyys- ja ryhmähenkivakuutusmaksun sekä matkakorvauksen.

Eläketurvakeskuksen kanta

Jos metsuri tekee perinteistä metsurin työtä kaataen puita hänelle osoitetusta leimikosta, hänen katsotaan tekevän työtä työsuhteessa ja kuuluvan LEL:n piiriin.

Jos metsuri tekee sopimuksen kokonaisurakasta, joka sisältää puutavaran korjuun, puutavaran metsäkuljetuksen omalla kuljetusvälineellä ja metsänhoitotyöt, työsuhteen ja yrittäjyyden välistä rajanvetoa ja sovellettavaa eläkelakia työoikeudellisten periaatteiden mukaisesti ratkaistaessa otetaan huomioon työstä tehdyn sopimuksen sisältö ja todelliset työskentelyolosuhteet.

Perusteet

Työsopimuslain 1 §:n mukaan työsuhteella tarkoitetaan sopimusta, jossa toinen osapuoli, työntekijä, sitoutuu tekemään toiselle, työnantajalle, työtä tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Tätä työsuhteeseen määri-

telmää sovelletaan myös työeläkelakeja sovellettaessa.

Työn tekeminen toiselle edellyttää, että työntekijä tekee työtä henkilökohtaisesti ja että työn taloudellinen tulos koituu välittömästi työnantajan hyväksi. Työntekijä saa tekemästään työstä hyötyä välillisesti vastikkeen muodossa.

Työn johto ja valvonta eli direktio merkitsee työnantajan oikeutta määrätä muun muassa työn suoritustavasta, laadusta ja laajuudesta sekä työn ajasta ja paikasta. Työnantajalla on oikeus valvoa, että työ tehdään annettujen määräysten mukaisesti.

Työntekijän kannalta direktio merkitsee velvollisuutta noudattaa työnantajan tai tämän sijaisen toimivaltansa rajoissa antamia ohjeita sekä sallia työnteon ja sen tulosten tarkastamisen.

Työn johtoa tai kontrollia ei vaadita käytännössä esiintyvaksi. Periaatteessa riittää, että työnteettäjällä on pelkkä oikeus johtoon ja valvontaan.

Itsenäiselle yrittäjälle on tyydyttävää, että hän saa sovitun maksun työnsä tuloksesta ja hän saa valita työn tekopaikan ja -ajan itse. Työnteettäjältä puuttuu direktio-oikeus, vaikka hänellä on valmiin työn hyväksymisoikeus.

Yrittäjä luovuttaa työnteet-

täjälle valmiin työnsä tuloksen, jonka työnteettäjä joko hyväksyy tai hylkää. Jos työtä ei hyväksytä, yrittäjä joutuu korjaamaan työn samaan hintaan. Hän kantaa toisin sanoen työnsä tuloksesta yrittäjänä taloudellisen riskin siitä, ettei tulosta hyväksytä.

Työnteettäjä ja työnsuorittaja eivät voi keskenään sopia siitä, minkä lain mukaan työstä tuleva eläketurva järjestetään. Työsuhteen ja yrittäjyyden välinen rajanveto suoritetaan edellä kerrotujen seikkojen perusteella ottaen huomioon sen, mitä osapuolten kesken on sovittu sekä todelliset työskentelyolosuhteet.

Ennakkoperintärekisteriin rekisteröitymisen oikeusvaikutukset koskevat vain ennakkoperintää ja siihen liittyvää sosiaaliturvamaksun suorittamisvelvollisuutta.

Työeläkelakien soveltaminen ratkaistaan työoikeudellisten kriteereiden perusteella eikä sen perusteella, onko työnsuorittaja merkitty ennakkoperintärekisteriin vai ei. Rekisteröinti on vain yksi arvioinnissa huomioon otettavista seikoista.

RITVA LEHTINEN

*Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
jaostosihteeri*

Työn kehittäminen auttaa jaksamaan

Eläkepoliittisin keinoin ei pystytä merkittävästi vaikuttamaan iäkkäämpien ihmisten työssäpysymiseen. Sen sijaan työkykyä ylläpitävä toiminta ja erityisesti työn kehittäminen on keskeistä. Suurten ikäluokkien osalta näillä asioilla on jo kiire todettiin Eläketurvakeskuksen asiantuntijajamseminaarissa, joka liittyy Eläketurvakeskuksessa käynnistävään työssäpysymistä koskevaan tutkimukseen.

Työstä poistuminen koskee erityisesti 55-64-vuotiaita. Tämän ikäisistä yli puolet oli töissä 25 vuotta sitten, nyt enää joka kolmas.

Raja on ihmisen sietokyvylläkin

Työelämän haasteet ja vaatimukset ovat lisääntyneet merkittävästi. Nyt on syytä huolestua erityisesti iäkkäämpien ihmisten jaksamisesta. Professori *Juhani Ilmarinen* Työterveyslaitokselta kysyykin, miten pitkälle vaatimusten lisäyksessä voidaan mennä eli missä ovat ihmisen sietokyvyn rajat. Ilmarisen mukaan kysymys on nimenomaan itse työhön liittyvästä ongelmasta.

Meillä on myös liian usein ainoana ratkaisuna ollut iäkkäämpien ihmisten siirtyminen

Jouko Laitinen

kokonaan pois työelämästä, toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa. Nyt olisi tärkeää luoda työttömyyden ja eläkkeelle siirtymisen rinnalle vaihtoehtoja, jotka eivät perustuisi työnteon täydelliseen lopettamiseen. Esimerkiksi työaikajärjestelyillä voitaisiin päästä hyviinkin tuloksiin, sanoo tutkija *Raija Gould* Eläketurvakeskuksesta.

Varhaista työstä poistumista voidaan vähentää työtä kehittämällä. Tärkeätä on millä tavalla voidaan lisätä yksilöllisyyttä ja joustavuutta itse työntekoon. Vaikutusmahdollisuuksien lisäämisellä sekä työyhteisön sosiaalisen toimivuuden parantamisella on myönteistä vaikutusta työssä jaksamiseen, osoittaa tutkija *Jussi Vahtera* Turun aluetyöterveyslaitokselta.

Eläke on viimeinen keino

Varhainen eläkkeelle siirtyminen halutaan nyt nähdä viimeisenä keinona työn ongelmien ratkaisemisessa. Kun ensi vuonna voimaan tulevaa eläkeuudistusta valmisteltiin, etsittiin keinoja pienentää eläkekustannuksia.

– Tehokkain keino säästää on se, että työtä tehtäisiin yksi vuosi pitempään, sanoo johtaja *Pekka Merenheimo* Palvelutyönantajista. Kannustimista hän mainitsee muun muassa vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen omaan työhön. Samoin aktiivisuutta lisäävät toimenpiteet kuten kuntoutus ovat tärkeitä.

Työssäpysymisen edellytykset

Vaikka työssäpysymiseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu eri tahoilla, erityisesti yrityskulttuuriin liittyvistä tekijöistä kuten työilmapiiriin ja johtamistavan vaikutuksista tarvitaan lisää tietoa.

Seminaarin loppuksi dosentti *Simo Forss* Eläketurvakeskuksesta esitteli käynnistynyttä tutkimusprojektia, jonka toivotaan juuri tuovan uutta tietoa työelämän ongelmista ja auttavan osaltaan niiden hallinnassa.

Kristiina Tuominen

Kuntien eläkevakuutus Internetissa

Kuntien eläkevakuutus on avannut Internet-verkossa omat World Wide Web (www)-sivunsa. Sivujen osoite on <http://www.keva.fi/>

Sivuilla on luettavissa Kuntien eläkevakuutuksen toiminnasta yleisellöstus keskeisine tilastolukuineen ja -graafeineen. Vuoden 1994 toimintakertomus sekä Kuntien eläkevakuutus -lehden viimeksi ilmestyneet kaksi numeroa ovat täydellisinä verkossa. Voimassa oleva eläkeopas löytyy myös kokonaisuudessaan www-sivuilla.

Kunnallisia eläkkeitä koskevat säädöstekstit lisätään ajantasaisina sivuille toimitustyön jälkeen. Suomen- ja ruotsinkielisten sivujen lisäksi eräitä tietoja on toimitettu myös englanniksi ja saksaksi.

WWW-palvelu, joka otettiin Kuntien eläkevakuutuksessa käyttöön elo-syyskuun vaihteessa on sisäänajovaiheessa. Varsinkin kunnissa harkitaan voimakkaassa kasvussa olevan verkoistumisen hyödyntämistä. Tarkoituksena on asteittain luoda nyt kirjeitse tapahtuvan informaation

ja ohjeiston ohelle sähköinen muoto, jossa lähetetyt dokumentit löytyvät myös eläkelaitoksen ”arkistoina” verkkoyhteyttä käyttäen.

Koulutuksessa tultaneen koekilemaan myös uudenlaisia vaihtoehtoja. Jäsenyhteisön eläkeasiamiehet (kylläkin pääosin naisia) voisivat osallistua vuorovaikutteiseen ”kirjekurssiin” Internetin välityksellä.

Kuntien eläkevakuutukselle voi lähettää Internet-verkon välityksellä myös sähköpostia. Toistaiseksi Internet-postin käyttäjät

lähettävät viestit MEMO-postijärjestelmään, josta ne välittyvät eteenpäin. Tarkemmat ohjeet sähköpostista osoitteineen sekä huomautus siitä, että yksityistä henkilöä koskevat eläkeasiat on vielä hoidettava perinteisin keinoin, löytyvät eläkevakuutuksen www-sivuilla. (Keva)

Mitä kuuluu Vilmalle?

Työeläkejärjestelmässä on useiden vuosien ajan valmisteltu viimeisen laitoksen periaatteen laajentamista julkiselle sektorille. Tämän ns. Vilma-hankkeen ajatuksena on, että ihmiset saisivat eläkkeensä yhdestä eläkelaitoksesta siitä riippumatta, mikä työeläkejärjestelmä työeläkkeen myöntää ja kustantaa.

Hanke on loppusuoralla ja etenee. Pyrkimyksenä on, että keväällä 1996 olisi käytettävissä lakiluonnos perusteluineen, josta ministeriö hankkisi eri tahojen

lausunnot niin, että eduskunta voisi käsitellä lakiesitykset jo ensi vuonna.

Lakiesityksen valmistelun ohella tietoliikennekysymyksiä selvitetään tietoliikenneryhmän ohjauksessa ja kustannusten selvittelyä omassa ryhmässään. Varsinkin tietoliikennekysymyksissä töitä riittää.

Ajatuksena on, että Vilmatoiminta olisi voimassa 1.1.1999 alkaen.

Markku Hänninen

Tuoretta tietoa ulkomaiden sosiaaliturvasta

Matti Kari – Sinikka Laitinen: Sosiaaliturvajärjestelmät eri maissa. Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy, 1995.

Matti Karin ja Sinikka Laitisen kirjasta ”Sosiaaliturvajärjestelmät eri maissa” vuodelta 1993 on otettu uusi painos, jossa kirjoittajat ovat päivittäneet yhteensä 60 maan maakohtaiset tiedot pääosin vuoden 1995 tasolle. Samalla etuusjärjestelmien kuvauksia todetaan yhdenmukaistetun paremman vertailun aikaansaamiseksi.

Sinikka Laitinen on kirjassa aiheellisesti laajentanut sosiaaliturvaa täydentävien etuusjärjestelmien kuvausta. Täydentävää turvaa selvitetään kaikkien Etamaiden ja Suomen muiden sosiaaliturvasopimusmaiden osalta. Täydentävän turvan sisällyttäminen kirjaan lisää oleellisesti sen

käyttökelpoisuutta. Täydentävän turvan kuvauksiin sisältyy myös verotustietoja, jotka puuttuvat niistä maista joista on selvitetty vain sosiaaliturvaa.

Kuten kirjan johdannossa todetaan, tarkoituksena on ollut antaa samoihin kriteereihin perustuva yleiskuva eri maiden etuusjärjestelmistä, ei niinkään täydellisiä yksityiskohtia. Tässä kirjoittajat ovat onnistuneet hyvin. Järjestelmien kuvaukset ovat lyhyitä, mutta selkeitä paitsi sisällöltään myös kieliasultaan. Vertailu Suomeen helpottaa muiden maiden etuusjärjestelmien ymmärtämistä.

Jouko Janhunen

Sosiaaliturvassa suuria eroja Euroopan maiden välillä Viljelijöiden etuudet kattavia Suomessa

Viljelijöiden sosiaaliturvan taso vaihtelee Euroopan maiden välillä suuresti. Sekä kattavuudeltaan että tasoltaan parhaita etuudet ovat Pohjoismaissa. Keski-Euroopassa etuudet ovat tasoltaan kohtuullisia, mutta niiden piiriin kuuluvat vain varsinaiset yrittäjät. Emäntien asema on vielä monissa Euroopan maissa heikko. Viljelijöiden rahoitusosuus sosiaalijärjestelmistä vaihtelee 5 – 30 prosenttia tuloista.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos on julkaissut tutkimuksen, jossa vertaillaan viljelijöille Länsi-Euroopan maissa maksettavia sosiaaliturvaetuuksia. Tutkimus käsittää kaikki sosiaaliturvan muodot eläkkeistä tapaturmavakuutukseen ja lisäksi viljelijöiden

lomituspalvelut.

Sosiaaliturvan rahoitus ajautuu yleensä valtion ja vakuutettujen osuuksiin. Suurin valtion rahoitusosuus on Tanskassa, jossa vakuutetut maksavat vain pientä sairausvakuutusmaksua. Toisaalta Etelä-Euroopassa ja Isossa-Britanniassa vakuutetut kustantavat itse lähes koko rahoituksen.

Viljelijöiden vakuutusmaksu määritellään yleisimmin osuutena tuloista. Maksuosuus vaihtelee 5 – 30 prosentin välillä. Viljelijöiden vakuutusmaksujen määrällä mitattuna Suomi sijoittuu eurooppalaisessa vertailussa keskivaiheille. Suomen järjestelmässä muista maista poikkeavaa on kuitenkin maksuprosentin suuri progressio.

Viljelijöiden sosiaaliturva kattaa kaikissa Euroopan maissa maatalousyrittäjät ja avustavat perheenjäsenet. Yrittäjien puoliso eivät kaikissa maissa saa omaa eläketurvaa tai he ovat päässeet eläketurvan piiriin vasta 1990-luvulla (Saksa 1995, Itävalta 1992). Maissa, joissa puoliso ei saa omaa eläkettä, naimisissa olevan yrittäjän eläkkeeseen maksetaan ”puolisokorotusta”.

Keski-Euroopassa tyypillisin viljelijöiden eläkejärjestelmä perustuu kokonaisuudessaan ansiosidonnaisuuteen. Suomen kansaneläkejärjestelmää vastaavia etuuksia on käytössä Pohjoismaiden ulkopuolella vain Isossa-Britanniassa, Irlannissa ja Alankomaissa.

Ainoastaan Suomi, Ruotsi ja Norja maksavat viljelijöille sekä kansaneläkettä että ansiosidonnaisia etuuksia. Korkeimpia eläkkeitä maksetaan Pohjoismaissa, mutta myös Espanjassa ja Italiassa eläketurva on varsin hyvällä tasolla. Alhaisia eläkkeet sen sijaan ovat muun muassa Isossa-Britanniassa, Irlannissa, Saksassa ja Itävallassa.

EU:n yhteistä luopumistuki-järjestelmää toteutetaan lähes kaikissa EU-maissa. Eri maissa järjestelmä on melko yhdenmukainen, mutta luopumistukia on mahdollista saada Tanskassa, Saksassa ja Belgiassa. (Mela)

Käsikirja muiden pohjoismaiden eläketurvasta

Eläketurvakeskuksen julkaiseman muiden maiden eläketurvaa koskevan käsikirjan toinen osa "Eläketurva muissa pohjoismaissa" on valmistunut. Kansion muodossa julkaistavasta käsikirjasta löytyvät uusimmat tiedot Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin eläkkeistä.

Kunkin maan osalta on ensin annettu yleiskuva eri eläkejärjestelmien muodostamasta eläketurvan kokonaisuudesta ja kerrottu sitten kansaneläkkeiden, työeläkkeiden ja työmarkkinaeläkkeiden yksityiskohdat sekä vireillä olevat uudistukset. Jokaisen maan osalta löytyvät myös keskeisten eläketurvaviranomaisten osoitetiedot ja laaja kirjallisuusluettelo niille, jotka jäävät kaipaamaan lisätietoja.

Käsikirja julkaistaan kansion muodossa siksi, että tietoja on myöhemmin mahdollisuus päivittää. Käsikirjasarjassa on aikaisemmin ilmestynyt kansion "Eläketurva Länsi-Euroopassa" ja vuoden vaihteen tienoilla valmistuu vielä kansion "Eläketurva Euroopan ulkopuolella".

Kaikkia kansion tilata Eläketurvakeskuksen postituksesta, PL 11, 00521 Helsinki, puh. (90) 1511, faksi (90) 1481172. Kansiosta "Eläketurva muissa pohjoismaissa" peritään omakustannushinta 90 markkaa.

Käsikirja julkaistaan myös kirjana, kun kaikki kolme osaa ovat valmistuneet.

Sinikka Laitinen

Työeläkkeiden indeksitarkistukset vuonna 1996

Vuoden 1996 alusta voimaan tulevan lain mukaan sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa työeläkkeiden indeksitarkistuksia varten kullekin kalenterivuodelle aikaisemman yhden indeksiluvun sijasta kaksi eri indeksipistelukua.

Toinen, ns. työikäisten indeksi määräytyy samoin kuin nykyinen TEL-indeksi ja sitä sovelletaan ansaittuihin ja maksussa oleviin eläkkeisiin sen kalenterivuoden loppuun, jona työntekijä täyttää 65 vuotta. Tämän jälkeen sovelletaan ns. eläkeikäisten indeksiä, jonka nousu korvaa hintatason muutoksen lisäksi 20 prosenttia palkansaajien ansiotason reaalikasvusta. Perhe-eläkkeissä sovellettava indeksi määräytyy edunjäätäjän iän mukaan.

Vuodelle 1996 sosiaali- ja terveysministeriö on vahvistanut työikäisten indeksin pisteluvuksi 1760 ja eläkeikäisten indeksin

pisteluvuksi 1737. Indeksikorotuksen vertailutasona molemmissa indekseissä on kuluvan vuoden TEL-indeksin pisteluku 1712. Siten työeläkkeiden indeksitarkistus vuoden 1996 alussa on 2,8 tai 1,5 prosenttia riippuen eläkkeensaajan tai edunjäätäjän iästä.

Yksityisen ja julkisen puolen työeläkkeiden lisäksi indeksit ovat käytössä tarkistettaessa tapaturmavakuutus- ja sotilastapaturmalain, sotilasvammalain sekä liikennevakuutuslain mukaisia etuuksia, sukupolvenvaihdoseläkkeitä ja luopumistukia sekä määrättäessä sairausvakuutuslaissa säädettyjä päivärahoja ja lasten kotihoidon tukia. TEL-indeksiin sidottuja ovat myös kuntoutusrahalain mukainen kuntoutusraha ja potilasvahinkolain henkilövahinkokorvaukset.

Arto Laesvuori

Lomakkeeton hakemus vireillä

ETK:n toimitusjohtajan asettamana työskentelee lomakkeetonta hakemusta tutkiva työryhmä (LONRY). Työeläkelaitosten edustajista koostuvaa ryhmää johtaa ETK:n lakiosaston päällikkö Pentti Koivistoinen. Lonryn määräaika päättyy vuoden lopussa.

Lonryn tehtävänä on alustavasti selvittää juridiset valmiudet siirtyä päätteeltä tapahtuvaan työeläkehakemusten (jotka samalla sisältävät kansaneläkehakemuksen) täyttöön. Ryhmän

pitää kiinnittää erityistä huomiota oikeusturvan ja asiakirjojen arkistoinnille asetettujen vaatimusten toteutumiseen mahdollisesti esittämässään muutoksissa.

Tätä ennen työryhmä on jo laatinut mallin, jonka perusteella YEL- ja MYEL-työtuloilmoitukset voidaan tehdä koneellisesti. Samaa mallia on mahdollista käyttää myös Melan hoitamissa luopumistukiasioissa.

Pentti Koivistoinen

Vuoden 1996 työeläkevakuutusmaksut

Ennakkotietojen mukaan TEL:n vähimmäisturvan mukainen alentamaton pientyöntäjien vakuutusmaksu on 21,1 prosenttia palkoista vuonna 1996. Vakuutusmaksuun sisältyy työntekijöiden eläkemaksu, joka on 4,3 prosenttia.

LEL-vakuutusmaksu on 22,2 ja TaEL-vakuutusmaksu 15 prosenttia palkoista. Kummassa-

kin maksussa on mukana työntekijöiden vakuutusmaksun osuus, 4,3 prosenttia.

MEL-vakuutusmaksu on 18,0 prosenttia, josta sekä työntekijän että työntekijän osuus on 9 prosenttia.

MYEL-perusprosentiksi ja YEL-maksuprosentiksi vahvistetaan 20,4.

Uusia esitteitä

Uudet esitteet - Työntekijän eläke 1996 ja Yrittäjän eläke 1996 - ilmestyvät vuoden 1996 alussa. Esitteet julkaistaan myös ruotsiksi. Esitteiden sisältö on uusittu ja ne ovat yleispiirteisiä. Ne ovat ensisijaisesti tarkoitettu vakuutetun käyttöön. Esitteisiin on

yhdistetty numeroliite, jossa ovat tärkeimmät numerotiedot työeläkelakien soveltamisesta.

Esitteitä voi tilata ETK:n postittamosta PL 11, 00521 Helsinki, puh. (90) 1511.

Nimityksiä

ELÄKETURVAKESKUS

Eläketurvakeskuksen lakiosaston ulkomaiset eläkehakemukset - jaoston päälliköksi on nimitetty ajalle 23.10.95 - 31.12.96 hum.kand. *Anja Lehesniemi*. Aiemmin hän on toiminut Eläkelautakunnan valmistelutoimiston päällikkönä.

Anja Lehesniemi

ELÄKELAUTAKUNTA

Sosionomi *Maija Vuonokari* on nimitetty Eläkelautakunnan valmistelutoimiston päälliköksi ajalle 15.11.95 - 31.12.96. Tätä ennen *Maija Vuonokari* työskenteli Eläkelautakunnan valmistelutoimistossa valmistelijana.

Maija Vuonokari

VALTIOKONTTORI

Valtiokonttorin Eläkkeet-yksikön apulaisosastopäällikkö, oikeustieteen kandidaatti *Marjatta Pihlaja* on nimitetty apulaisjohtajaksi 1.1.1996 lukien. Samalla hän siirtyy Valtiokonttorin Henkilöstöpalvelut-yksikön johtajaksi vastuualueenaan lähinnä varhaiskuntoutuksen ja valtion eläkelain mukaisen kuntoutuksen edistäminen ja tukeminen sekä työsuojelun kehittäminen ja henkilöstön muutosvalmennus.

Marjatta Pihlaja

NOVA

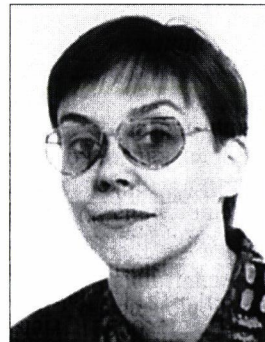
Henkivakuutusosakeyhtiö Novassa on tehty seuraavat nimitykset:

FK *Päivi Ojala* on nimitetty matemaattisen osaston osastopäälliköksi 1.11.1995.

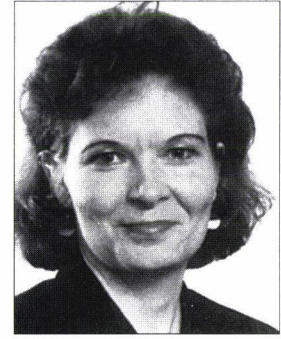
FK *Maarit Hätönen* on nimitetty uuden lisäeläkeosaston osastopäälliköksi 1.11.1995.

Luonnont.kand. *Veli-Aunus Antila* on nimitetty 1.1.1996 alkaen projektipäälliköksi vastuualueenaan vakuutusten ja asiakkaiden palvelun kehittäminen. Oman toimensa ohella hän edelleen osallistuu vastuuvallintaan.

Varatuomari *Liisa Vuorela* on nimitetty korvausosaston osastopäälliköksi 1.1.1996 alkaen.

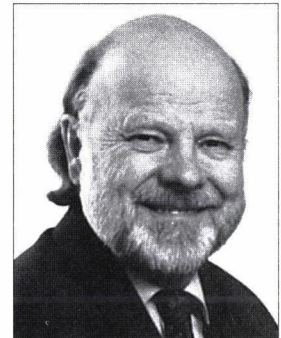
Liisa Vuorela

Päivi Ojala

Maarit Hätönen

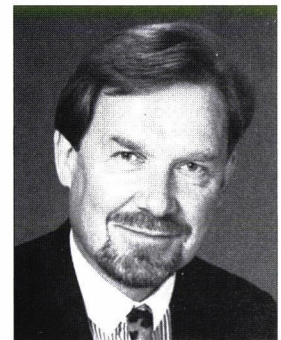
Veli-Aunus Antila

SUOMEN VAKUUTUSYHTIÖIDEN KESKUSLIITTO (SVK)

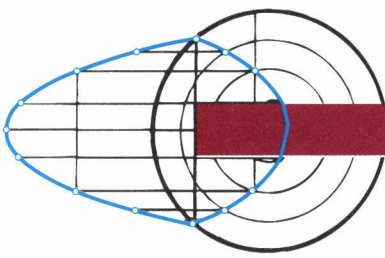
Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton uudeksi toimitusjohtajaksi on valittu VM *Arto Ojala*, 51.

Arto Ojala on nykyisin Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) pääekonomisti ja talouspoliittisista toiminnoista vastaava johtaja.

Ojala aloittaa Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton johdossa ensi vuoden alussa. SVK:n nykyinen toimitusjohtaja *Jussi Järventaus* siirtyy silloin Suomen Yrittäjät -järjestön toimitusjohtajaksi.

Arto Ojala

English Summary

With the amendment of the national pension act and the overhaul of the employment pension scheme, two major pension reforms will take effect in Finland next year. The editorial briefly discusses what consequences the reform of the national pension scheme will have for the roles of the two schemes.

In spite of the abolition of the basic amount, the national pension will continue to guarantee minimum income security for all Finnish residents who have lived in this country for a lengthy time. However, in line with the slightly adjusted division of responsibilities between the schemes, the national pension scheme will, more markedly than before, concentrate on providing minimum pensions to people with a low or no employment pension. Furthermore, national pensions will hereinafter be tax financed.

In consequence of the change of approach, the employment pension scheme is bound to gain in importance, especially as it gradually attains maturity. Speaking in EU terms, the convergence of the typically Nordic pension model towards the Continental, Bismarckian pension regime takes a huge step forwards. The employment pension scheme will also have to face up to the challenge of assuming greater responsibility for the rights of pension applicants, in particular as far as disability determinations go. Nevertheless, there is room for both schemes in this country. The Social Insurance Institution's (SII) comprehensive

network of local service outlets with a staff well versed in employment pension matters is an important asset in the co-operation between the schemes. The new division of responsibilities will further strengthen the role of the national pension.

The head of the pensions and income security department of the SII, Ms. Eeva Ahokas, also emphasizes that, although made proportional to the employment pension, the national pension will continue to be a minimum pension payable as a supplement to a small employment pension. Nevertheless, the reform will bring about a fundamental change, in that the national pension will cease to be conceived as a social insurance benefit, as it will no longer be paid to all citizens. The reform will also have far-reaching consequences for the disability determination process. Until now, the SII has investigated every disability application and played a decisive role in unifying the disability determination process. Now that only part of the disability pension applications will be investigated by the SII, the SII expresses some concern over the future of the coherent adjudication practice and offers to place its expertise to the disposal of the employment pension institutions to ensure continuity. The new situation will, no doubt, put both the national and the employment pension scheme to a test, but Ms. Ahokas believes in co-operation with the employment pension institutions and advocates a constructive approach.

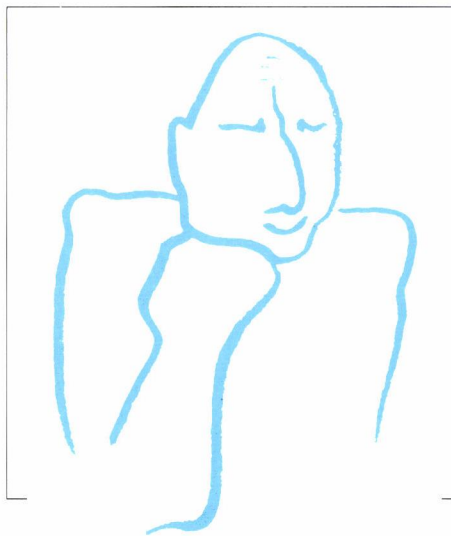
The employment pension reform involves revision of the

disability programme. As of next year, temporary disability pensions will no longer be awarded. Instead, a rehabilitation benefit will be introduced. The employment pension institutions are launching a training programme with a view to creating a more favourable attitude towards rehabilitation. In practice, this will mean instructions to companies and company health services to initiate rehabilitation measures at the workplace as soon as an employee shows signs of loss of work capacity. Measures promoting work capacity together with measures of rehabilitation shall be given priority over pension awards to encourage people to continue their working careers. The chief physician of Eläke-Varma, Mr. Sakari Tola, who chaired the work group that came up with these proposals, points out that measures of rehabilitation should be introduced much earlier than is the case presently. Indeed, the functional capacity of the whole working community should be upheld, considering that the working population is both ageing and tiring out and likely to entertain hopes of retirement, unless working conditions are redesigned to help people cope with their tasks. The programme will be a challenge to both workplaces and company physicians. Examining doctors will have to adopt a new approach to disability assessment and learn to issue reports stating the applicant's functional capacity and remaining work capacity, instead of declaring the applicant disabled and eligible for pension. Furthermore, the

medical examiner's report shall state what prospects there are of rehabilitating the applicant and whether rehabilitation is a realistic alternative. In consequence of the new practice adopted, the number of pension applications is expected to drop and refusal rates to decline. The effective retirement age is also expected to increase. In the end, this will be in the interest of all parties involved. The employer will benefit from the employee's work contribution for a longer time before the pension bill falls due, and the employee will be more fit and able to accrue a higher pension.

The purpose of the employment pension reform is to curb the rise in pension expenditure and to restore the balance between contributions and benefits and, therewith, the contributor's confidence in the pension promises made. The savings, which will inevitably result in lower pensions, will entail that the increase in the rate of contribution will clearly slow down and not exceed the figure 25%, provided that the growth of the economy is strong.

Eija Puttonen

Eläke-Eetu esiintyy lehtemme palstoilla aika ajoin. Hän on mukava, joskus hiukan äreä vanha herra, vai rouvako lienee, joka nimimerkkinsä antamasta suojasta esittää mielipiteitään.

EMUTTAA

Eurooppaan on määrä tulla yhteinen raha. Jonkin vuoden kuluttua mun rahat ja sun rahat-periaate muuttuisi koko Euroopassa meidän rahoiksi.

Eniten Eetua on hämmästyttänyt, ettei yhteisen killinkin seurauksista puhahdeta julkisuudessa. Killingin nimestä kyllä väännetään kättä. Kukin eurooppalainen maa tyrkyttää omaa ehdokastaan. Kilpajuoksu oikeaoppisuuden EM-kisoissa on kovaa. Perisuomalaiset ovat hiljaa, puristavat kättä taskussa ja miettivät, että kohta näytetään viirenit.

Kumminkin on niin, että pitkässä juoksussa talous- ja rahapolitiikan yhdentymisellä on merkittäviä seurauksia. Yhteinen killinki on raskas kantaa, vaikka nimi olisikin markka tai euro. Raha on samaa kummassakin taskussa. Sen arvo ei muutu, vaikka kaikki olisi toisesa taskussa. Killinki on kuitenkin siitä ovela, että sillä ei ole kotimaata. Se menee sinne, missä sijoitus tuottaa uusia killinkejä.

Tuottavuus ohjaa sijoitusten paikkaa. Taskut kilpailevat keskenään. Lohduton on kuitenkin kuva, jos suomalaisten ulkoinen kilpailukyky perustuu vain edullisempaan työvoimaan.

Työn kustannusten mittarina voidaan pitää talous- ja rahaunionin maiden keskiarvoa. Pysyviä poikkeamia siitä ei sallittaisi. Eikä sitä Eetun taskut kestäisikään. Toinen repeäisi ja toisen söisi koi. Ansioperusteiset tai muut oman maan tuotoksella kustannettavat sosiaalietuudetkaan eivät voisi merkittävästi poiketa kilpailijan eduista. Se olisi väärää kilpailua.

Eetua pitkään hämäsi, miksi eläke-etuja piti leikata. Eetu jo uskotteli, että kansallisen säästön takia. Kuitenkin se oli vain tätä keskiarvoajattelua. Ei ole Euroopan etelässä semmoiset sosiaalikulut kuin Pohjolan pimeässä. Yhteisen hyvän vuoksi ne pitäisi yhdenmuukaistaa ja siinä kilvoittelussa taitaa hyvinvointivaltiolla tulla hiki.

Mummujen ja vaarien kateus kaikkoaisi ja he punottaisivat onnesta tai viinistä. He tietäisivät killingilleen, mitä lääkepurkki maksaa Hollannissa tai Irlannissa. Mutta mitäs se maksaa Amerikassa? Tai Japanissa.

Eläke-Eetu

TYÖELÄKE
ELÄKETURVAKESKUKSEN
JULKAISU

Päätoimittaja:
Pirkko Jääskeläinen

Toimitussihteeri:
Marja-Liisa Takala

Toimitusneuvosto:
Pirkko Jääskeläinen,
puheenjohtaja
Kimmo Eskola
Mikael Forss
Riitta Heinonen
Osmo Rinne
Seppo Pietiläinen
Ulla Tujunen
Marja-Liisa Takala,
sihteeri

Ulkoasu ja kansi:
Kristina Issakainen

Toimituksen osoite:
Opastinsilta 7
00520 Helsinki

Puhelin (90) 1 511

30. vuosikerta
Työeläke ilmestyy viitenä
numerona vuodessa.

Vuosikerran hinta
70 markkaa

Helsinki 1995
Martinpaino Oy

ISSN 0564—5808

00520/67

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
1996*

*Juha Lemminkäinen
Jouko Siikkesalo*

*Yrjö Piilinen
Matti Hämäläinen*

Juha Karjalainen

*Seija Kausti
Antti Pankkainen*

*Matti K...
Antti Alonen
Li. P...
Li. P...*

*Kajsa Vuonokari
P... L...
Ulla-Kaulla*

*Matti O...
Aarre L...
P... T...
P... T...*